

Людзьмі звацца! — Янка Купала

Літаратура і Мастацтва

ВЫХОДЗІЦЬ 3 1932 г.

ШТОТЫДНЁВІК МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Пятніца, 30 лістапада 1990 г. № 48 (3562) ● Цана 10 кап.

САМАЯ КАМУНІСТЫЧНАЯ

Чуткі пра палітычны заняпад КПБ аказаліся яўна перабольшанымі. 28 лістапада ў Мінску адкрыўся яе XXXI з'езд. Ва ўласцівай якасці рэспубліканскай партарганізацыі манеры Яфрэма Сакалоў яшчэ раз цвёрда заявіў аб непакінутасці сацыялістычнага выбару. Больш таго, прапанаваў новую назву краіны — Саюз Савецкіх Сацыялістычных Суверэнных Дзяржаў, павялічыўшы, такім чынам, колькасць свецкіх гукі у абрэвіятуры...

Напярэдадні адкрыцця з'езда ў рэдакцыю пазваніў чытач, работнік Мінскіх кабельных электрасетак, і паведаміў, што ў Доме афіцэраў, дзе будзе праходзіць партыйны форум, устаноўлена перасоўная дызель-электрастанцыя. Кажучы тэхнічнай моваю, дзеля павышэння надзейнасці бесперабойнага электразабеспячэння аб'екта.

Не ведаю, магчыма, так і трэба ў падобных выпадках. Але ў самім гэтым факце мне бачыцца... метафара. Азіраючыся на мінулыя пяць перабудовачных гадоў, нельга не аддаць належнае той руплівасці, з якой КПСС (і «самастойная ў складзе» КПБ) павышала надзейнасць свайго «электразабеспячэння». Як слухна заўважае І. Клямкін, «за пяць гадоў старая ўлада паспела сябе перабудаваць, каб праводзіць рэформы па-свойму, дэмакратыя ж не паспела сябе пабудаваць, каб скласці канкурэнцыю ўладзе». І вось, калі аціхла палітычная эйфарыя, высветлілася, што, нягледзячы на ўсе дэкларацыі і нават змены канстытуцыйнага характару, «партыя-авангард» не страціла сваіх уладных функцый. Яны замацаваны і заканадаўча, і, што сёння найбольш важна, матэрыяльна — праз канцэнтрацыю ў руках кампартыі велізарных сродкаў.

«Загадана выжыць!» Партакратыя загад гэты выканала. І нават у 1990 годзе дазволіла сабе дрымуць «фундаменталізм», які ўжо ў 1985-м здаваўся безнадзейна састарэлым. Маю на ўвазе справаздачны даклад, з якім на XXXI з'ездзе КПБ выступіў Я. Сакалоў. Спраўды: «Мяняліся члены бюро, сакратары ЦК, а лінія заставалася».

І застаецца?

А. ГАНЧАРОВ.

З ВЕРАЙ, НАДЗЕЯЙ, ЛЮБОЎЮ

Сёння завяршаецца Усесаюзны фестываль мастацтваў «Беларуская музычная восень»

Скарыне прысвячаецца...

Значыць, не ўсё яшчэ страчана, калі едучы да нас добрыя госці, калі мы прымаем іх з нязменнаю зычлівасцю, калі цікавімся іх мастацтвам. І радуемся сустрэчы, і спадзяёмся на новую... Хто ведае, можа гэты традыцыйны «фестывальны пачынае» акумулявае ў нашай грамадскай атмасферы так неабходныя сёння духоўнасць, мудрасць, спагаду, ствараючы за слоўна падазронасці, нецярпнасці, зласлівасці, адчаю?

Прыпыніцеся ўвечары ля парога філармоніі: колькі пройдзе сюды людзей са змучанымі тварамі, стомленымі, расчараванымі вачамі — сама што на канцэрт... Але ў антракце іх ужо не пазнаць: куды падзеліся змрочныя позіркі!

Гаючую сілу музыкі адчулі на сабе тыя, хто слухаў магучую сімфанічную мову Р. Вагнера — увесь вечар іграў фрагменты з ягоных опер Акадэмічны маскоўскі аркестр пад кіраўніцтвам П. Когана, адкры-

ваючы фестывальную дэкаду ў Мінску. Назаўтра госці выканалі творы Ф. Шуберта, П. Чайкоўскага і А. Пятрова (упершыню ў нас прагучаў яго Фартэп'яны канцэрт, саліраваў амерыканец Д. Хан). Потым — новы пачынае ўзніслых пачуццяў: «Літургія святога Іаана Златавуста» П. Чайкоўскага ў выкананні слаўтай рускай капэлы імя А. Юрлова (кіраўнік С. Гусеў). Яшчэ адзін магучы вечар — унікальны канцэрт Э. Курмангаліева ў творах І.-С. Баха, А. Вівальды... А які светлы матыў надзеі прасякваў выступленні да самазбыцця ўлюбёных у музыку стыпендыянтаў Цэнтра мастацтваў «Юныя таленты», сярод якіх мінчане, масквічы, дзеці з Ташкента, Кліна.

Пра ўсіх гэтых нашай «восені» і не скажаш. Тым болей, маршруты іх, як заўсёды, пралеглі праз усю рэспубліку. Дарэчы, і праз твае 23 залы камернай музыкі, што ў парадку

эксперыменту адкрыліся на Міншчыне і ўжо няблага сябе зарэкамендавалі.

А гаспадары фестывалю? Яны сёлета на Узроўні. Дастаткова, напрыклад, нагадаць, у якой цёплай і натхнёнай атмасферы праходзіў аўтарскі вечар кампазітара Г. Гарэлавай, чые намерныя творы прагучалі ў выкананні лепшых музыкантаў. Або ўспомніць дэбют такога доўгачаканага мінскага аркестра духоўных інструментаў пад кіраўніцтвам А. Берына: каленны гэта, названы «Няміга», паказаў ёмістую, разнапланавую і самабытную праграму.

Асаблівым сэнсам і духам поўніўся канцэрт майстроў мастацтваў Беларусі, прысвечаны 500-годдзю Скарыны. (Дарэчы, праз пару дзён тая праграма была паказана ў Маскве, яе фрагменты — на здымках).

Прыемна здзівіў мінчан Дзяржаўны камерны аркестр БССР пад кіраўніцтвам В. Собалева: два вечары ён іграў — і гучаў выдатна, выразна! — у аркестравай яме опернага тэатра. Нашы музыканты выступалі са сваімі партнёрамі з германскага горада Штутгарт, тэатрам «Зуритмеум», якім кіруе Э. Клінк. Мова яго, зуритмі, нам яшчэ трэба вучыцца, бо

тэатр не падобны ні на што: па сутнасці не мае амаль нічога агульнага з харэаграфіяй ці пантамімай, збліжаецца хіба толькі з мастацтвам дыржора. «Зуритмеум» упершыню ў СССР, а наш аркестр суправоджае яго ў гастрольным турне — жаданне кіраўніцтва тэатра.

Апошні дзень фестывалю ў Мінску па-свойму адметны. Смаленскі рускі народны аркестр пад кіраўніцтвам заслужанага артыста БССР, народнага артыста РСФСР В. Дуброўскага і аркестр народнай музыкі з Малдовы «Флуераш» пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР С. Лункевіча супракаюцца ў заключным канцэрте «Беларуская музычная восень». Так і хочацца сказаць: музыка межаў не ведае, мастацтва яднае людзей, характэрна ўрагуе свет... Фразы, канечне, старыя, банальныя. Але — дайце веры мастацтву.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Фота Ул. КРУКА

«Ідзе, ідзе карагод...»

Музыкі беларускія: У. Пузыні з сынам Алесем.

«НЕАД'ЕМНАЕ ПРАВА НАРОДА...»

Днямі быў абнародаваны дакумент, з'яўленне якога чакалася даўно — праект Саюзага дагавора. Прэзідэнт СССР М. С. Гарбачоў прадставіў яго Вярхоўнаму Савету СССР. Адначасова дакумент накіраваны Вярхоўным Саветам рэспублік і аўтаномных утварэнняў.

Якія ж прынцыпы пакладзены ў аснову праекта Дагавора? Іх можна звесці да наступнага: рэспублікі прызнаюць неадчужаемае права кожнага народа на самавызначэнне і самакіраванне; удзельнікі Дагавора будуць зыходзіць са спалучэння агульначалавечых і нацыянальных каштоўнасцей; грамадзянам СССР гарантуецца магчымасць вывучэння і выкарыстання роднай мовы.

Вельмі істотным з'яўляецца палажэнне праекта Дагавора, паводле якога рэспублікам гарантуецца права свабоднага выбару форм уласнасці, а таксама права самастойна вызначаць сваю дзяржаўную будову на прынцыпах дэмакратыі.

Будова новага Саюза грунтуецца, паводле Дагавора, на добраахвотным членстве яго суб'ектаў.

Грамадзяне рэспублік з'яўляюцца адначасова грамадзянамі Саюза ССР, Рэспублікі, захоўваючы і развіваючы нацыянальныя традыцыі, гарантуюць усім народам, якія жывуць на іх тэрыторыі, роўныя правы і магчымасці.

Узаемаадносінны рэспублік будуюцца на аснове роўнасці, павялічэння суверэнітэту, тэрытарыяльнай цэласнасці, неўмяшання ва ўнутраныя справы, вырашэння ўсіх спрэчак мірнымі сродкамі, супрацоўніцтва і ўзаемадапамогі.

У праекце Дагавора дамагчыся Саюза аднесены, перш за ўсё, прынцыпы змены ў Канстытуцыі СССР, абарона суверэнітэту і тэрытарыяльнай цэласнасці Саюза, знешняя палітыка і знешнеэканамічная дзейнасць, правядзенне агульнай эканамічнай стратэгіі, якая ўключае б адзіную фінансавую, крэдытную і грашовую палітыку, узгодненую з рэспублікамі захаванне і выкарыстанне залатога запаса і алмазнага фонду, кіраванне адзінай паліўна-энергетычнай і транспартнымі сістэмамі, прыняцце асноваў сацыяльнай палітыкі, наардынацыя супрацоўніцтва рэспублік у галіне культуры і адукацыі.

Пры гэтым рэспублікі застаюцца ўласнікамі зямлі, ле-тэраў, ішых прыродных рэсурсаў на сваёй тэрыторыі, а таксама маёмасці, за выключэннем той яе часткі, якая неабходна для ажыццяўлення паўнамоцтваў Саюза. Рэспублікі самастойна фарміруюць бюджэт, прымаюць законы, якія маюць яршыства ва ўсіх пытаннях, за выключэннем тых, што аднесены да ведання Саюза, Рэспубліка мае права апрактаваць Закон СССР, калі ён працьчыць яе Канстытуцыі. Саюз жа мае права апрактаваць рэспубліканскія законы, калі яны парушаюць палажэнні Дагавора. Для вырашэння магчымых спрэчак ствараецца Канстытуцыйны суд СССР.

Органы ўлады ў Саюзе ССР фарміруюцца на падставе шырокага прадстаўніцтва рэспублік.

Заканадаўчую ўладу, паводле Дагавора, ажыццяўляе Вярхоўны Савет СССР. Вышэйшую распарадча-выканаўчую ўладу — Прэзідэнт СССР, які выступае гарантам захавання Саюзага дагавора, Канстытуцыі СССР. Ён з'яўляецца Галоўнакамандуючым Узброенымі Сіламі Саюза ССР, фарміруе кабінет міністраў СССР па ўзгадненні з рэспублікамі. Прэзідэнт выбіраецца грамадзянамі СССР большасцю галасоў у цэлым па Саюзе і ў большасці рэспублік.

Паводле праекта ўводзіцца інстытут віцэ-прэзідэнта. Мяняецца роля і функцыі Савета Федэрацыі. Паводле будучага праекта Вярхоўнага Сауда СССР і Саюзнай пракуратуры.

Балтыйска-Чарнаморскі саюз: КАНЦЭПЦЫЯ САДРУЖНАСЦІ

Як мы паведамылі, 23—24 лістапада ў Мінску адбылася кансультацыйная сустрэча дэпутатаў апазіцыі ў Вярхоўных Саветах Беларусі (БНФ), Украіны («Народная Рада») і дэпутатаў дэмакратычнай большасці Вярхоўных Саветаў Латвіі і Літвы. (Дэпутаты з Эстоніі, таксама

запрошаныя на сустрэчу, не змоглі прыехаць з-за неабходнасці прысутнічаць на пасяджэнні рэспубліканскага парламента). Кансультацыі былі прысвечаны абмеркаванню канкрэтных перспектыв супрацоўніцтва краін Балтыйска-Чарнаморскага рэгіёна.

Перагаворы па пытаннях палітыкі, эканомікі, абароны і культуры вяліся на пленарных пасяджэннях і ў секцыях. Аб інтэнсіўнасці работы сведчыць хоць бы той факт, што апошня з двох прэс-канферэнцый пачалася са спазненнем больш чым на гадзіну, — ішла дапрацоўка прынятых дакументаў.

Не спрабуючы падрабязна пераказваць ход прэс-канферэнцый, спынімся на найбольш прынцыповых пытаннях, якія на іх закраналіся.

Пры яўнай неардынарнасці падзеі, што адбылася ў Мінску, сродкі масавай інфармацыі — за выключэннем некалькіх выданняў — асвятлялі яе скупа і неаператыўна. Недахоп інфармацыі вырашылі па-свойму скарыстаць аўтары ананімнай лістоўкі, якая распаўсюджвалася па горадзе і якую з неўразуменнем разглядалі ўдзельнікі прэс-канферэнцыі. (Яе вёў народны дэпутат, кардынатар апазіцыі БНФ у Вярхоўным Савете БССР па сувязях з прэсай С. Навумчык).

«Отечество в опасности!» — палохала лістоўка грамадзян Беларусі. Сустрэча законна выбраных дэпутатаў суверэнных рэспублік падавалася ёй як тайная змова нацыяналістаў. На прэс-канферэнцыі гэтай пракламацыі, натуральна, была дадзена адназначная ацэнка: няўключная правакацыя.

— Сам факт перагавораў аб супрацоўніцтве робіць абвінавачванні ў нацыяналізме беспадставнымі, — гаварыў у гэтай сувязі народны дэпутат БССР Л. Баршчэўскі.

Усялякія падарэнні ў ней-

кіх тайных саюзах катэгарычна абверг і член камітэта Вярхоўнага Савета Латвіі па пытаннях абароны М. Сцепічаў (Францыя НФЛ).

Заключыць раўнапраўны саюз могуць толькі самастойныя незалежныя дзяржавы. Такую думку выказаў кіраўнік літоўскай дэлегацыі В. Чапайціс. Ён адзначыў, што незалежная Літва лічыць Саюзны дагавор непатрэбным, а сама стварэнне Савецкага Саюза прымушоваму шляхам, — незаконным.

Адносна Саюзага дагавора ўсе дэлегацыі выказаліся ў прынцыпе адназначна. Да дасягнення дзяржаўнай незалежнасці рэспублік немагчыма гаварыць аб заключэнні дагавора. Такі пункт гледжання выказалі члены ўкраінскай дэлегацыі, кіраўнікі «Руха» М. Пароўскі і А. Улох. Яны выказаліся за гарызантальны сувязі паміж рэспублікамі, якія б выключалі дыктат цэнтра. У якасці прыкладу новых узаемаадносін паміж суверэннымі краінамі прыводзіўся нядаўня заключаны дагавор паміж Украінай і Расійскай Федэрацыяй.

Што датычыць Беларусі, дык, на думку народнага дэпутата БССР В. Голубева, у рэспубліцы яшчэ не выпрацаваны пункт гледжання на Саюзны дагавор. Разам з тым, апазіцыя выступае супраць надання надзвычайных паўнамоцтваў Прэзідэнту СССР, што яўна падрывае суверэнітэт рэспублік.

Узровень дэмакратычных пераўтварэнняў і грамадска-палітычная сітуацыя ў рэспубліках Балтыі, Беларусі і на Ук-

раіне сёння розніцца вельмі істотна. Якая ж ідэя аб'яднання ўдзельнікаў сустрэчы ў Мінску? І якія вынікі сустрэча дала? Пра гэта ішла размова на другой заключнай прэс-канферэнцыі (яе правёў народны дэпутат БССР І. Гермянчук). Выступаючы ад імя беларускай дэлегацыі, старшыня сойма БНФ З. Пазняк падкрэсліў, што ідэя Балтыйска-Чарнаморскага саюза заснавана на гістарычным падмурку і ўпершыню была выказана яшчэ ў 1918 г. А. Луцкевічам. Цяпер, калі адбываецца працэс адраджэння нацыі, адраджаецца і гэтая ідэя. Паасобку перайсці да дзяржаўнай незалежнасці цяжка, патрэбна ўзаемная дапамога і падтрымка. Пераход да рынку закране ўсе рэспублікі. Таму неабходна каардынацыя ў галіне палітыкі, эканомікі, культурных узаемаадносін. (Забягаючы наперад, хачу адзначыць, што на перагаворах былі прыняты канкрэтныя рэкамендацыі — аб стварэнні сумеснага навукова-папулярнага выдання і сумеснай газеты на дзяржаўных мовах краін Балтыйска-Чарнаморскага рэгіёна; аб фарміраванні аб'яднанай рабочай групы вучоных-гісторыкаў для напісання гісторыі дзяржаў БЧР і г. д.). Неабходна таксама разам рашаць пытанні аб прысутнасці Савецкай Арміі на тэрыторыі рэспублік і аб стварэнні нацыянальных вайсковых фарміраванняў.

Суверэнітэт дзяржавы несумяшчальны са знаходжаннем на яе тэрыторыі замежных войскаў, працягваючы гэту думку кіраўнік дэлегацыі Латвіі М. Сцепічаў. Ён нагадаў, што незалежнасць лягчэй зава-

яваць, чым абараніць і захаваць яе.

Гістарычныя працэсы ва Усходняй Еўропе, замарожаныя другой сусветнай вайной, зараз аднаўляюцца, лічыць В. Чапайціс. Пачаўся новы этап у натуральным збліжэнні народаў, якія вякамі жылі на тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага. Аб'яднанне народаў, аднак, не можа быць прымушоваму. Кансалідуючым фактарам найперш з'яўляюцца агульныя эканамічныя інтарэсы. Напрыклад, адным з захадаў можа быць стварэнне антыблакадных і страхавых фондаў, фарміраванне агульнага рынку ў рэгіёне і г. д.

Ад імя дэлегацыі Украіны Л. Лук'яненка падкрэсліў, што «Народная Рада» выступае за новыя формы супрацоўніцтва суверэнных дзяржаў. Імперыя яшчэ захоўвае сваю моц, гаварыў ён. Менавіта таму так важна аб'яднаць намаганні рэспублік. Закранаючы пытанне аб рэферэндуме адносна падпісання Саюзага дагавора, узнятае на прэс-канферэнцыі, дэпутат нагадаў вядомае лацінскае выслоўе: «Воля народа вышэй закона».

Па выніках сустрэчы была прынята сумесная Заява. У ёй, у прыватнасці, гаворыцца: «Адначасова бесперспектыўнасць далейшага існавання СССР і жыццёвую неабходнасць палітычнай стабільнасці ў Балтыйска-Чарнаморскім рэгіёне пры распадзе імперскай структуры, дэлегацыі заяўляюць аб мэтазгоднасці садружнасці дзяржаў гэтага рэгіёна на падставе прызнання суверэнітэту кожнай з іх.

...Дэлегацыі дамовіліся ўнесці прапановы ў Вярхоўны Саветы сваіх рэспублік аб стварэнні кансультацыйнай камісіі і працягу шматбаковых кантактаў па праблемах садружнасці і ўзаемаадносін дзяржаў Балтыйска-Чарнаморскага рэгіёна».

Былі прыняты асобныя рэзалюцыі — аб стварэнні нацыянальных узброеных сіл, аб эканамічным супрацоўніцтве, аб гуманітарным супрацоўніцтве.

Удзельнікі сустрэчы накіравалі тэлеграму на адрас Вярхоўнага Савета РСФСР, у якой выказваюцца спадзяванні на супрацоўніцтва з суверэннай Расіяй.

Віталь ТАРАС.

І ЗНОЎ—«ПОЛИТИЧЕСКИЙ СОБЕСЕДНИК»...

З пасяджэння Рады СП Беларусі

Набліжаецца 100-годдзе з дня нараджэння Максіма Багдановіча. І зноў, каторы ўжо раз, узнікае пытанне аб пераносе праху паэта з Ялты ў Мінск. З гаворкі пра гэта пачалося чарговае пасяджэнне Рады Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Старшыня Рады В. Зуёнак пазнаёміў прысутных з пісьмом Рэспубліканскай юбілейна-арганізацыйнай камісіі па падрыхтоўцы і святкаванні 100-годдзя з дня нараджэння М. Багдановіча. Камісія выказваецца за тое, каб прах паэта перазахаваш. Супрацоўнікі Літаратурнага музея М. Багдановіча выступаюць супраць. Не падтрымлівае ідэю пераносу праху і бюро Рады СП Беларусі.

Выступілі А. Письмянкоў, І. Чыгрынаў, Б. Сачанка, В. Каваленка, С. Грахоўскі, Я. Брыль, К. Цвірка, В. Вітка, В. Адамчык, А. Мальдзіс, А. Жалязоўскі, В. Рагойша, А. Лойка і іншыя. Пераважная большасць прамоўцаў пагадзілася з тым, што магіла паэта павінна заставацца «ля сіняй бухты». Думка гэтая грунтуецца на тым, што і да сённяшняга дня няма стопрацэнтнай упэўненасці: ці сапраўды прах нашага песняра ляжыць пад сціплым помнікам на ялініскай могілках? Тым не менш, месца тое стала святым для нас, хай яно такім і застаецца. Зносіцца ж ялініска могілка наўрад ці будучы калі-небудзь...

А на тым, што Максім Багдановіч — наша нацыянальная святыня, што неабходна зрабіць усё магчымае для далейшага ўвекавечання яго памяці, пагадзіліся ўсе.

Удзельнікі пасяджэння з абурэннем гаварылі пра артыкул Л. Пілатовіча «Слова да вас, пісьменнікі», змешчаны ў адзінаццатым нумары часопіса «Політычэскі сабеседнік»; адзначалі, што гэта паклэд на пісьменніцкую арганізацыю, спроба ўнесці раскол паміж творцамі і народам; падкрэслівалі, што гэтая публікацыя ў часопісе — не першая, што ўжо акрэслілася заганныя лінія «ПС» у адносінах да нашай літаратуры і культуры, яе творцаў. Пра гэта гаварылі

Б. Сачанка, І. Чыгрынаў, В. Супрунчук, В. Адамчык, В. Блакіт, Я. Брыль, Н. Пашкевіч, А. Мальдзіс, Я. Сіпакоў, В. Вітка, А. Лойка, В. Каваленка, Д. Бугаёў, У. Паўлаў.

Б. Сачанка зачытаў праект пісьма СП Беларусі адносна артыкула Л. Пілатовіча і наголу «Політычэскага сабеседніка». Рада парашыла пісьмо апублікаваць у друку, а на імя ХХХІ з'езда Кампартыі Беларусі накіраваць тэлеграму з асуджэннем згаданага артыкула і пазіцыі «Політычэскага сабеседніка».

В. Супрунчук пазнаёміў прысутных з захадамі, якія робяцца па стварэнні пра Саюзе пісьменнікаў выдавецкага «малага прадпрыемства».

Пра тое, як праходзіў чарговы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, прайнфармаваў прысутных В. Зуёнак.

НАШ КАР.

КАТОРЫ УЖО РАЗ...

Ізноў у партыйнай прэсе — чарговая кампанія «асуджэння». Як і не было заклікаў да «кансалідацыі», да «стабілізацыі абстаноўкі» ў рэспубліцы. Ізноў аб'ектам нападак стаў неавісны нашаму, самаму рэакцыйнаму, партпарату Беларусі народны фронт «Адраджэнне», які абвінавачваецца ва ўсіх смяротных грахах. Зачэпнай для нападак паслужыў вядомы інцыдэнт на плошчы Леніна ў Мінску 7 лістапада. Узяцця за пярэ падштурхнуў мяне інструктаж прапагандыстаў у Думе палітасеты (адбыўся 20 лістапада), на які я тра-

піў зусім выпадкова. Вядучы, які назваў сябе прадстаўніком абкома партыі, адразу пачаў бясціць народны фронт, арганізаваную ім альтэрнатыўную дэманстрацыю і мітынг 7 лістапада, не знаходзячы ніводнага добрага слова пра мэты і дзейнасць гэтай арганізацыі. А ў доках «антынароднасці» народнага фронту быў паказаны відэафільм пра тую дэманстрацыю і мітынг. Але як аднабакова, як тэндэнцыйна зманжравалі гэты фільм! Адно ў стужцы выражана, другое падаецца мімаходзячэ, трэцяе, наадварот, паказваецца буйным планам. Прамовы на мітынг падлюцца фрагментар-

на, ды і тыя фрагменты часам так прыглушваюцца, што відаць толькі міміка і жэсты прамоўцаў. Кажы пра іх што хочаш! Што і рабіў вядучы інструманту, перапыняючы час ад часу відэафільм і наменціруючы яго.

Такія ж відэафільмы і пэўна, з такімі ж каментарыямі прапачваюцца сёння і ў календарых падпрэемстваў і ўстаноў Мінска, інцыдэнт на плошчы Леніна партпарат вырашыў, як бачым, выкарыстаць на ўсю катушку для новых атак на БНФ. Публічна асудзіўшы сябе за «бяздзейнасць», «пасіўнасць», ён вырашаў цяпер выйсці з апоў і рушыць у шырокае нас-

Успомнілі Андрэя Макаёнка

Пра А. Макаёнка — драматурга, сябра і папчэніка — расказвае І. Шамякін.

Фота Ул. КРУКА.

Грамадскасць Мінска адзначыла 70-годдзе з дня нараджэння Андрэя Макаёнка ў театры імя Янкі Купалы. Вядучы — народны пісьменнік Беларусі І. Шамякін, У. Казьбрун, П. Васілеўскі, А. Петрашэвіч, народная артыстка рэспублікі М. Захарэвіч адзначалі значнасць таго ўкладу, які ўнес ён у развіццё не толькі беларускай, але і савецкай шматнацыянальнай літаратуры; падкрэслівалі, што А. Макаёнка сваімі творами па сутнасці набліжаў перабудову,

рашуча і бескампрамісна змагаючыся з усімі негатыўнымі, што характарызаваў застойныя гады. У вечары прыняў удзел сын Андрэя Ягоравіча Сяргей Макаёнак. Былі паказаны ўрыўкі са спектакляў «Трыбунал», «Верачка», «Пагарэльцы». У фее была наладжана фота-выстаўка з жыцця і творчасці А. Макаёнка.

П. ГАРДЗІЕНКА.

— Камандуючы чакае вас у панядзелак у дванаццаць трыццаць, — сказаў мне па тэлефоне яго дэпутаткі памочнік Васіль Дзмітрэвіч Баранаў. — Не спазніцеся.

За дзесяць хвілін да прызначанага тэрміну быў я ля знаёмага мінчанам комплексу будынкаў Упраўлення акругі, што размясціўся на пагорку па-над Свіслаччу. Нездзе чытаў, што гэта геаграфічна самае высокае

мя мінскага і бабруйскага. Армія наша прывыкла быць па-за крытай і, відаць, таму і зараз, калі на двары іншы час, ваенныя па-ранейшаму нервова ўспрымаюць кожнае крытычнае слова па сваім адрасе, імнучыся даназаць, што армія з'яўляецца лепшай часткай грамадства. Але ж армія не можа мець адмоўных рысаў, характэрных для ўсяго грамадства.

А. КАСТЭНКА: — Так, нельга не пагадзіцца з тым, што армія доўгі час была закрытай часткай грамадства.

было б глядзець на ўсё гэта збоку? Але калі лешца кроў, калі ахвярамі паграмаў і гвалту робіцца тысячы ні ў чым не вінаватых людзей — старых, жанчыны і дзеці, калі сотні тысяч вымушаны кідаць абжытыя месцы, пакідаць свой дом, робячыся бежанцамі ва ўласнай краіне, армія не можа заставацца безудзельнай, яна, пры адсутнасці іншай сілы, павінна абараняць мірнае жыццё са-

З камандуючым войскамі Беларускай ваеннай акругі, народным дэпутатам СССР, генерал-палкоўнікам А. КАСТЭНКАМ гутарыць карэспандэнт «ЛіМа» М. ЗАМСКІ.

РЭСПУБЛІКА, СУВЕРЭНІТАТ, АРМІЯ

Кастэнка Анатолій Іванавіч. 51 год. Нарадзіўся на Кубані ў сям'і сельскага механізатара. Бацька, у вайну механік-вадзіцель танка, загінуў у 1944 годзе пры вызваленні Венгрыі. Будучы камандуючы войскамі БВА ўпершыню надзеў пагоны адзінаццацігадовым падлеткам пасля паступлення ў Суворавскую вучылі-

шча. Першая яго афіцэрская пасада — камандзір узвода. На працягу наступных гадоў прайшоў многія ступені ваеннай кар'еры: камандзір палка, дывізіі, камандуючы арміяй... Апошнія два гады займае вышэйшую прыступку ў каманднай іерархіі Беларускай ваеннай акругі, з'яўляючыся камандуючым яе войскамі. Жанаты, мае двух дарослых сыноў.

месца ў Мінску. Чуў і такое: аўтары праекта будынка опернага тэатра — ён размешчаны непадалёк, — былі ў трыццаціх гадах рэпрэсаваны за тое, што «прывязалі» той тэатр да месца, якое відно з... Польшчы: граніца тады праходзіла ля Негарэлага... У трыццаць дзевяты год граніцу ад Негарэлага адсунулі далёка на захад і цяпер, дзякуй Богу, разгледзець з-за мяжы і тэатр, і Упраўленне ваеннай акругі немагчыма нават у самы моцны бінокль.

Па шырокай лясвіцы падымаемся на другі паверх, заходзім у прыёмную камандуючага. Яго паручнец папярэджае, што прыйдзеца хвілінку пачакаць — у Кастэнка наведвальнік. Нарэшце той выходзіць, і я, падхапіўшы дыпламат, накіроўваюся ў кабінет. «Адно хвілінку, — спыняе паручнец, — у вас ёсць дыктафон?» Адказваю сцвярджаючы. «Калі ласка, пакіньце яго тут, з сабой возьміце толькі бланкет і ручку». «А мо спытаць дазволу ў самога Анатоля Іванавіча?» — прыходзіць мне на даламогу І. Баранаў. З тым і заходзім у кабінет камандуючага.

А. Кастэнка, высокі, падцігнуты, з твару вельмі маладжава, запрашае да стала. Тут жа вырываецца «пытанне» аб дыктафоне: камандуючы не супраць. Аглядаюся наўкол. Масіўная мэбля — пісьмовы стол, перад ім — меншы з двума крэсламі, ля сцяны яшчэ адзін стол — доўгі, з крэсламі паабпал. Стандарт, здаецца, раз і назаўсёды ўсталяваны ў кабінетах міністраў, высокапастаўленых партыйных функцыянераў і, як цяпер бачу, высокіх ваенных чыноў...

Камандуючы загаварыў ульзненна, па-ваеннаму напорыста, з ваявымі ноткамі ў голасе. Выкарыстаўшы невялікую паўзу, задаў пытанне. А. Кастэнка, хутка зірнуўшы на мяне, ледзь прыкметна ўсміхаецца: «Вы хочаце павярнуць гаворку ў іншае рэчышча? Што ж, вы мой гошч, хай будзе па-вашаму...»

Вось што занатаваў мой магнітафон. М. ЗАМСКІ: — Заўсёды лічылася, што кожнае пытанне, якое тычыцца ваеннай галіны, звязана з ваеннай тайнай. Задаць яго ўголас, значыць зрабіць змах на святла святых краіны — гэта абаронную магутнасць. Справа, часам, даходзіла да кур'ёзу — чэнзарамі Галоўіта забаранялася, напрыклад, пісаць пра дамы афіцэраў, апра-

не адмаўляючы праблем у арміі, мы імкнёмся звесці іх да мінімуму, прымаем канструктыўную крытыку і ўдзячны за дапамогу, якая дазваляе пазбаўляцца ад недахопаў, фарміраваць у людзях лепшыя якасці. Але мы катэгарычна супраць суцэльнага ачарнення арміі. Больш чым дастаткова прыкладаў, калі некаторыя «сур'ёзныя» абагульненні робяцца з незвычайнай лёгкасцю, часам тэндэнцыйна.

Што тычыцца «закрытасці» арміі, дык мы ні перад кім не зачыняем дзверы нашых вайсковых часцей і гарнізонаў. Калі ласка — бацькі, прадстаўнікі грамадскасці, народныя дэпутаты, дзеячы культуры, — прыходзьце, глядзіце, знаёмцеся. Але просім аднаго — разумення рэальнага сённяшняга дня, аб'ектыўнага падыходу да нашых цяжкасцей.

Галоўны ідэал, на якім выхоўваецца сёння армейская моладзь, — гэта служэнне свайму народу, народу, які і ў радасцях, і ў нішчэці глядзіць на армію са спадзяваннем і верай у яе здольнасць абараніць інтарэсы Айчыны. Я не кажу ўжо аб тым, што менавіта армія выхоўвае ў моладзі лепшыя чалавечыя якасці — пачуцці патрыятызму, інтэрнацыяналізму і, па высокім рахунку, — гуманізму.

— Відаць, гэтымі якасцямі не паспелі авалодаць воіны генерала Радзіонава ў час тбіліскіх падзей... Як вы лічыце, таварыш камандуючы, ці павінна армія ўдзельнічаць у разгоне такіх жа дэманстрацый, мітынгаў, мірных шэсцяў і да т. п.? На маю думку, гэта не функцыя Узброеных Сіл...

— Я згодны з вамі. Калі гаворка ідзе пра мірныя шэсці, дэманстрацыі і мітынгі, то зусім відавочна, што неабходнасць такой функцыі, з чыйго боку там ні было боку, адпадае ўвогуле. Аднак у бурных падзеях нядаўняга часу, у тым ліку і тбіліскіх, Узброеныя Сілы вымушаны былі нярэдка выступаць адзіным, падкрэсліваю, гарантам беспякі і мірнай працы людзей.

— Створаная на 3'ездзе народных дэпутатаў СССР камісія па расследаванні тых падзей, наколькі я памятаю, прышла да іншых высноў... Але не будзем паглыбляцца ў гэтую тэму, хоць ні для каго не з'яўляецца сакрэтам, што наша армія ўмешваецца і ў міжнацыянальныя канфлікты...

— Па-вашаму, правільней

законнасць і правапарадак. Гэта мая асабістая думка.

— Тым не менш, цяжка змірыцца з тым, што далёка ад дому рызыкуюць жыццём апрачужаны ў салдацкіх шчыпках і беларускія хлопцы. Гэтае пытанне, як вы, таварыш камандуючы, ведаеце, неаднойчы ўзнімаўся ў Вярхоўным Саўеце рэспублікі, на шматлікіх мітынггах ВФФ, сустрачаў салдацкіх маці. Моладзь, прызначаная ў армію на Беларусь, павінна тут і служыць. У кантэксце гэтай праблемы хацелася б ведаць вашу думку наконт стварэння ў рэспубліцы нацыянальнага войска. Гэтае пытанне знайшло сваё адлюстраванне ў прынятай Вярхоўным Саветам БССР Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце.

— Я, у прынцыпе, не падтрымліваю ўмяшальніцтва арміі, а ў яе складзе, вядома, і беларускіх хлопцаў, у міжнацыянальных канфліктах, у якіх бы якасці яны там ні выступалі. Занепакоенасць нашых грамадзян тут зусім апраўдана. Выказаў да дэдазенай праблемы сваё стаўленне і Вярхоўны Савет рэспублікі. Але, разам з тым, я не магу не лічыцца з рэаліямі сённяшняга дня і супраць таго, каб, так сказаць, займаць вядомаму пазіцыю страуса. Чатыры гады назад, калі перакрываўся дыханне чарнобыльскага атамнага мостра, перад сярэднеазіяцкімі, украінскімі, расійскімі і прыбалтыйскімі хлопцамі не ставілася пытанне — чыя гэта бяда?

Цяпер аб нацыянальных Узброеных Сілах. Так, у артыкуле дзесятым Дэкларацыі аб суверэнітэце сказана, што Беларуска ССР мае права на ўласныя Узброеныя Сілы, валодае суверэнным правам вызначыць парадак і ўмовы праходжання яе грамадзянамі вайскавай службы. Дух нацыянальнага адраджэння ў Беларусі нельга не вітаць. Але ў пастаноўцы кожнага пытання, якое датычыць Узброеных Сіл, я, як чалавек ваенны, прывык уважваць усе «за» і «супраць». Так, сапраўды, некалі ў Беларусі былі свае нацыянальныя фарміраванні, але механічна пераносіць формы будаўніцтва Узброеных Сіл на сённяшні дзень, па маім глыбокім перакананні, нельга. З'явіліся новыя віды і роды войск — ракетныя войскі стратэгічнага прызначэння, атамны падводны флот, са-

МАСТАЦТВА І РЫНАК

Пленум Саюза мастакоў Беларусі

21—22 лістапада ў канферэнц-зале мінскага Палаца мастацтваў праходзіў чарговы пленум праўлення Саюза мастакоў Беларусі. У першы дзень работы пленум абмяркоўваў стан «манументальнай прапаганды» і афарміцельскага мастацтва на Беларусі.

Сярод іншых паўстала пытанне аб помніках Леніну, якія зараз «у рабоце» і маюць быць устаноўлены ў бліжэйшы час; колькі такіх помнікаў, дзе плануецца іх паставіць, колькі гэта будзе каштаваць? Толькі так званая творчая частка работы па кожным помніку наштуе не меней за 60 тысяч рублёў, не меней за 300 тысяч — устаноўка. Усяго плануецца ўстанавіць у БССР адзінаццаць новых помнікаў Леніну. Акруглена каштаваць гэта будзе не меней чатырох мільёнаў рублёў. Дарэчы, за ўсю гісторыю беларускай манументальнай Ленініны Камуністычнай партыі ні разу не выступала ў якасці заказчыка — грошы заўжды бралі са сродкаў, якія прызначаліся на культуру (з тых самых 0,7 працэнта рэспубліканскага бюджэту).

На другі дзень абмяркоўвалі арганізацыйныя пытанні. Выступаючы гаварылі пра тое,

што ў сённяшняй эканамічнай сітуацыі Саюз мастакоў больш не з'яўляецца творчай арганізацыяй, а ў асноўным (хто кажа — выключна) арганізацыя размеркавальная. Праўда, калі раней размеркаваліся кватэры і машыны, дык зараз — фарбы і папера (тое, што мастаку неабходна для работы і што адносна нядаўна можна было лёгка набыць у краме).

Абмяркоўваліся магчымасці выжывання мастака ва ўмовах жорсткай падаткавай палітыкі дзяржавы. Сёння мастаку выгадна адкрываць уласны рахунак у банку, чым рэалізоўваць свае творы праз сістэму Саюза мастакоў. Фактычна рынак у галіне мастацтва ўжо распачаўся, мастака проста штурхаюць да «індывідуальнай працоўнай дзейнасці». Праўда, адзначалася, што ўсё ж не варта заставацца адзін на адзін з дзяржавай і трэба трымацца творчага саюза, як пэўнага гаранта сацыяльнай абароненасці творцы.

На пленуме былі абраны дэлегаты на рэспубліканскі форум «Інтэлігенцыя і нацыянальным Адраджэнні і ажыццяўленні суверэнітэту Беларусі».

НАШ КАР.

«НАША ДОЛЯ»

Пра тое, што Цэнтральнае праўленне Беларускага таварыства інвалідаў пачало выдаваць сваю газету «Наша доля», мы паведамілі ўжо. Пра тое, што гэта будзе за выданне, пра галоўнага накірункі яго дзейнасці нашаму карэспандэнту расказаў рэдактар «Нашай долі» Іван КАПЫЛОВІЧ. У прыватнасці, ён паведаміў:

— У інвалідскім руху сёння няма праблем. Галоўная з іх — сацыяльная рэабілітацыя інвалідаў (у рэспубліцы іх больш за 400 тысяч), іх працаўладкаванне, набыццё прафесіі. Пра гэта найперш і павядае гаворку на сваіх старонках «Наша доля».

Вядома, не будзе газета абмяна і іншых вострых праблем сучаснага жыцця — палітычных, эканамічных, культурных.

Чытач знойдзе на старонках «Нашай долі» разнастайную інфармацыю, кансультацыі спецыялістаў па пенсійным за-

беспячэнні інвалідаў, рэкамендацыі па іх працаўладкаванні, сацыяльнай абароненасці. У сваёй газеце інваліды знойдуць адказы на ўсе хвалюючыя іх пытанні, у тым ліку адносна вытворчасці і набыцця інвентару.

«Наша доля» мярнуе змяшчаць на сваіх старонках літаратурна-мастацкія творы — вершы, апавяданні, у тым ліку фантастыку і дэтэктывы.

Індэкс газеты «Наша доля» 63866. Кошт гадовай падпіскі — 4 рублі 80 капеек. Газета будзе выходзіць на беларускай і рускай мовах.

ПАВАЖАНЫ РЭДАКТАР!

Дазвольце праз вашу газету шчыра падзякаваць усім, хто ўспомніў і павітаў мяне з прычыны майго 85-годдзя.

Ян СКРЫГАН.

тупленне на дэманстратычныя сілы грамадства. Для гэтага ўзяў ён сваю старую, даўно выпрабаваную ім у ідэалагічных бітвах зброю — хлусню, падтасоўку фантаў. І вось ізноў прэсцыяца партыйных выданні «пісьмамі працоўных» са штампаванай афіцыйнай фразеалогіяй, рэзалюцыяй усялякіх сходаў, абавязкова публічна «возмущенія»; ізноў публічна — каторы ўжо раз! — шукаецца кампрамац у біяграфіі святара Надсана; ізноў пускаяцца на часопісныя старонкі ахвотнікі зняважыць, зганьбіць беларускіх пісьменнікаў, пачынаючы ад паважанага ва ўсім свеце Ва-

сіля Быкава і канчаючы маладзейшымі літаратарамі — толькі за тое, што яны, бацьце, не хочучы ісці «указанымі п'ётём», не жадаюць трымацца стухлых дэмаў, а думаюць па-свойму. Ствараецца ўражанне, што на тых, хто не мрыцьца з манополіяй адной партыі на грамадскую думку, на ўсіх «непажаданых», гаворачы радыямі апублікаванага ў часопісе «Полымя» верша Івана Карэнды, —

Зноў палое драпежная зграя, Праклінаючы імя і род, У паветры бацькоўскага краю Невыносны, нясцерпны смурод. Кастусь ЦВІРКА.

□

Абязмоўленасць, нацыянальны нігілізм, бяспамяцтва. Гэты плён намаганняў даланізатару і русіфікатару усіх адценняў, вынік камуністычнага будаўніцтва і «небывалага росквіту сацыялістычнай культуры» спараджае сёння, у час, што мы называем нацыянальным абуджэннем і адраджэннем, безліч праблем, якіх у цывілізаваным культурным грамадстве проста не існавала б. Адна з такіх праблем узнікла ў сувязі з вяртаннем вернікам незаконна забраных калісці храмаў, многія з якіх з'яўляюцца каштоўнымі архітэктурнымі помнікамі.

Ці варта даводзіць, што дойдзтва, своеасаблівы каменны этап — адна з галоўных частак культуры? Архітэктура заўсёды глыбока ўплывала на нацыянальны характар і самасвядомасць. Сказанае найбольш датычыць храмаў, што спрадвеку былі для доўгіх вобразаў і мадэляў Сусвету, найвышэйшаю формою ўвасаблення эстэтычных ідэалаў народа. Усё гэта цудоўна разумелі натхняльнікі і выканаўцы злучанай праграмы зліцця нацый і стварэння бязроднай і безаблічнай «новой этнічнай общности», прыдатнай для любых сацыяльных эксперыментаў.

Руйнаванне помнікаў нацыянальнай архітэктуры ў нашай рэспубліцы было прыпынена толькі ў 80-я гады. Рэстаўрацыя Сафійскага сабора ў Полашчу, менскай Петрапаўлаўскай царквы, кальвінскага збору ў Заслаўі сталіся першымі крокамі на шляху вяртання Беларусі ў бясценнай архітэктурнай спадчыны, у якой адлюстраваны досвед еўрапейскага доўлства з усімі яго стылямі.

Нарэшце храмы вяртаюцца тым, каму яны і павінны належаць. Здавалася б, справядліваць святкуе перамогу. Але...

Творчая група кваліфікаваных спецыялістаў з «Белрэстаўрацыі» распрацавала праект аднаўлення аўтэнтычнага выгляду Святадухаўскай царквы Куцеінскага Багаўленскага манастыра ў Оршы. Аднак, як толькі храм набыў новых гаспадароў — вернікаў, ажыццяўленне праекта апынулася пад пагрозаю.

Мясцовому праваслаўнаму святару здалася, што першапачатковае аблічча гэтага помніка 1-й паловы XVII стагоддзя — «каталіцкае». Адноўлены храм камусці вельмі хочацца бачыць у выглядзе царквы «мураўёўкі» XIX стагоддзя, якіх багата панастаўлялі на нашай зямлі тыя, хто, скасоўваючы унію, забараняючы беларускую мову, душачы вывалены рух, праводзіў палітыку, заснаваную на вядомай трыядзе: «самодержавие — православие — народность».

У барацьбе супроць навукова абгрунтаванага прафесійнага праекта ў ход пайшлі нават пагрозы галадоўкі вернікаў. Па сутнасці, як ужо не раз бывала ў нашай гісторыі, беларусаў зноў маглі падштурхнуць выступіць супроць сваёй жа культуры.

На сённяшні дзень страсці вакол Святадухаўскай царквы нібыта ўгамаваліся, і рэстаўратары працягваюць сваю працу. Але ставіць кропку ў гэтай гісторыі рана, бо канфлікт у Оршы — не выключэнне, а хутчэй — пры нашым узроўні свядомасці — першы трывожны званок.

Мы перакананыя ў неабходнасці далейшай перадачы храмаў іх законным гаспадарам, аднак толькі пры ўмове абавязковага захавання помнікаў беларускага доўлства — скарбаў нашага нацыянальнага культуры, без якіх немагчыма сапраўднае адраджэнне народа. Адказнасць за гэта павінны ўзяць на сябе як свецкія, так і духоўныя ўлады ўсіх беларускіх канфесій.

Уладзімір АРЛОУ,
Рыгор БАРАДУЛІН,
Мікола КУПАВА,
Аляксей МАРАЧКІН.

□

Толькі што ў кіеўскіх «Саюздруку» Украіны з'явіўся першы нумар газеты Рады Міністраў Украіны «Урядовий кур'єр». З цікавага пазнаёміўся я з матэрыяламі новай газеты. Асабліва мне спадабаўся рэпартаж М. Журба «Сябры не падведуты». У ім аўтар апавядае аб падпісанні пагаднення паміж дэлегацыямі Беларусі і Украіны аб двухбаковым супрацоўніцтве на 1991 год. Снажца, ну і знаёмай чалавек у гэтым сенсацыю: Беларусь ужо такіх пагадненняў вунь колькі падпісала: з Азербайджанам, Таджыкістанам, Кіргізіяй і г. д.

Не спытайцеся з вывадамі, бо «сенсацыя» зусім не ў падпісанні пагаднення, а ў тым, якой мовай карысталася ў Кіеве дэлегацыя Беларусі, якую

ўзначальвалі М. Дземянцей і В. Кебіч, здагадаліся? Бе-ла-рус-кай! М. Журба так і піша (даю ў арыгінале): «І на завершэння — адна промовіста дэталі. За сталом перагаворы члені дэлегацыі Украіны гаворілі украінскаю моваю, Білорусіі — білорусскаю. І абодвія стороны чудова разумілі адна адну».

Даіце веры!

П. КАПЧЫК,
філолаг.

г. Ізяслаў.

□

Апошнім часам у сродкі масавай інфармацыі пранікаюць звесткі аб маючай адбыцца буйнамаштабнай перадыслакацыі вайсковых падраз-

беліня цяжкасці пераходнага перыяду былі размеркаваны з улікам абставін, якіх ужо існуюць.

А. УРБАНОВІЧ.

г. Гомель.

□

Кожны новы нумар «ЛіМа» гляджу з нецярпеннем: а раптам ЦК КПБ даў адназ нашым пісьменнікам-камуністам на іх ліст-зварот «Каму, якому народу служым?», апублікаваны 5 нумарычкіна г. г. Аднак — маўчанне. Няўжо такую цяжкую задачу задалі пісьменнікі нашаму ЦК? Відаць, што цяжкую, бо вось хутка два месяцы, як там наўсё адназ, што адказваць, А можа, і нічога не адкажуць? Урэшце, нам да такога не прывыкаць...

3 пошты «ЛіМа»

•Яшчэ крок да бяспамяцтва
•«Сябры не падведуты!»
•Дзе і як нам рыхтаваць сваіх дыпламатаў?

дзяленняў з краін Усходняй Еўропы на тэрыторыю Беларусі. Няма патрэбы яшчэ раз даказваць, як гэта магло б уплываць на і без таго цяжкі і марудны працэс адраджэння нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Але гэтая праблема мае яшчэ адзін аспект, які, на маю думку, дарэмна застаецца па-за ўвагай грамадскасці.

Справа ў тым, што Савецкая Армія мае разнастайны нацыянальны склад, але гэта ў асноўным, вядома, мужчынскі кантынгент. І трэба заўсёды наперад падумаць, як гэты фактар будзе ўплываць на сітуацыю, якая складваецца ў той або іншай мясцовасці.

У дадзеным выпадку гаворка будзе аб тэрыторыі, падвергнутай рэдыяактыўнаму забруджэнню. Я пастаянна жыву ў Гомелі і магу бачыць, што адбываецца тут на працягу апошніх гадоў.

Многія з жыхароў горада і вобласці, асабліва сярод тых, хто не мае сям'і, задумваюцца аб перамене месца жыхарства. Задумваюцца і пераездваюць. Аднак у паводзінах мужчын і паводзінах жанчын маюцца істотныя адрозненні. Мужчына, як правіла, больш прывязаны да месца работы, гады, адпрацаваныя на адным месцы, дадаюць яму аўтарытэту, павялічваюць магчымасць рухацца па службовай лесвіцы. Нейкая знешняя небяспека, да таго ж да пэўнага часу не адчувальная фізічна, турбуе яго далёка не ў першую чаргу.

Не тое жанчына. Для жанчыны найпершае — адчуванне ўтульнасці, адсутнасці небяспекі для сябе і для сваіх дзяцей — якія ўжо ёсць ці якіх яшчэ няма.

Так што першымі адсюль едуць жанчыны, і, канечне ж, не самыя горшыя з цудоўнай палавіны чалавечтва. Працэс гэты толькі набывае моцы, але і цяпер ужо даволі адчувальны. Значна паменела на вуліцах Гомеля маладых, прыгожых, з густам апраунутых жанчын. Гэта асабліва кідаецца ў вочы, калі прыязджаеш сюды з якога-небудзь іншага горада. Адно толькі пустымі паліцамі ў крамах такое не вытлумачыш. Так што мы атрымалі першую адназку дэградацыі горада, і цяпер мусім чакаць наступных. І вельмі цяжка сказаць, што тут рабіць, якія меры павінны быць прыняты, каб і надалей захаваш Гомель як буйны прамысловы цэнтр. Гэты горад шмат чаго дае грамадству, дзяржаве, і трэба было б чакаць, каб і дзяржава клапацілася аб дабрабыце і самаадчувальнасці яго жыхароў. І самае першае, аб чым трэба было б падумаць, — гэта класічнае «не нашкодзь». Не падлівай алею туды, дзе і так не слаба гарыць. Размяшчэнне ў рэспубліцы дадатковага мужчынскага кантынгенту — тут не мае аялікага значэння, з пагонамі ці без пагонаў — узмоцніць і без таго вялікую сацыяльную напружанасць на забруджаных тэрыторыях. Нельга ўвесць час здыкавацца з адных і тых жа людзей, трэба падумаць аб тым, каб непаз-

Але ж ЦК КПБ публічна аб'явіў, што ён перабудаваўся — скарціў штат, памянуў арыентацыю, гуманізаваўся і г. д.

А што мы бачым на справе? У фанце з доўгім адказам, з крызісам беларускамоўных выданняў, з марудным адкрыццём беларускіх школ, як у павелічальным шкле відаць, што нічога сур'ёзна не змянілася. Таму і не дзейнічае Закон аб дзяржаўнасці беларускай мовы: што яго не было, што ён ёсць — вынік амаль аднолькавы. Як ішла русіфікацыя, так і працягваецца і мо яшчэ нават больш актыўна!

Калі ЦК КПБ — за суверэнітэт Беларусі, калі яго хвалюе яе будучыня, то трэба сказаць гэта перад усім народам. Сказаць і даназаць на справе.

А даназаць можна толькі тады, калі орган ЦК КПБ «Коммунист Белоруссии» будзе выходзіць на беларускай мове, калі «Сельская газета» стане беларускай, калі «Заря» і «Гродзенская правда» стануць беларускія, «Народная газета» і «7 дзён» — таксама.

І яшчэ: калі ў ЦК дзгавораць па-беларуску.

Я, як і ўсе беларусы, чанаю адназу на зварот пісьменнікаў-камуністаў да ЦК КПБ «Каму, якому народу служым?». З нецярпеннем. З надзеяй.

У. ДАМАШЭВІЧ.

г. Мінск.

□

Сцішыліся ўжо спрэчкі пра славу-тую Дэкларацыю, і складваецца ўражанне, што дакумент гэты здалі ў архіў і думаць пра яго забыліся. Аднак, як вядома, сярод іншых аспектаў незалежнасці закранаецца ў Дэкларацыі і самастойнасць міжнародных дачыненняў. А на якой, цікава, базе? Дзе беларускія дыпламаты? Дзе беларуская паліталогія? Дзе, урэшце, беларускія перакладчыкі? Няма й не відаць. Ці мо задаволімся ў якасці нашых прадстаўнікоў на сусветнай арэне былімі партпаратчыкамі і імпартаванымі з Масквы вялікадзяржаўнымі спецыялістамі? У такім разе пра незалежную міжнародную палітыку Беларусі, даўбог, нават згадваць грэх. Тут мне могуць запярэчыць, што крытыкаваць усё навучыліся. А што прапануеш?

Калі ласка. Ёсць у Мінску дзяржаўны педінстытут замежных моў, «дзяржаўнасць» якога зусім не ёсць беларуская, а, у найлепшым выпадку, СССРаўская. І выпускае гэты інстытут настаўнікаў для школ РСФСР, УССР, іншых ССР, але толькі не для Беларусі, бо ўсё навучанне, наколькі мне вядома, вядзецца па-расейску. Сярод звычайных штампаў, што нібыта даказваюць карысць беларусам «вельмікаго і могуцего», ёсць тэзіс пра тое, што, маўляў, «благодар русскаму языку беларусы палучылі доступ к сокровищам мировой культуры и выход на международную арену». Але ж замежную літаратуру можна чытаць не толькі па-расейску, але і па-нашаму, а «Hello» перакладаецца не толькі «Здравствуйте», але і «Добры дзень». Нездарма таму Мінскі інстытут замежных моў з'яўляецца толькі педагогічным інстытутам, а таму дае студэнтам веды, якіх хопіць толькі настаўніку. А вышэй настаўніка беларусы няма чаго, мабыць, лезці. Ці ж не здзек? Ва ўсіх рэспубліках ёсць факультэты замежных моў галоўных універсітэтаў, а ў нас няма! Мы можам імпартаваць выкладчыкаў ВУН з Расіі, а пра спецыялістаў міжнародных дачыненняў

і казаць няма чаго — яны і «суверэнай» БССР пакуль, як відаць, не вельмі патрэбныя. Але будучы патрэбныя, жыццё змуся ажыццяўляць сваю міжнародную палітыку! Кадраў жа не густа.

Зыходзячы з усяго гэтага, трэба, на маю думку, неадкладна, ужо ў наступным 1991/92 навучальным годзе адкрыць на базе МДПІЗМ факультэт рамана-германскай і заходнеславянскай філалогіі БДУ. Хай гэта будзе адзін паток, хай гэта будзе адна група, але лепей штосьці, чым зусім нічога. І праграма павінна быць пашыраная да універсітэцкага аб'ёму. Акрамя таго, мэтазгодным выглядае дадатковае вывучэнне асноўных дысцыплінаў, неабходных беларускаму дыпламату. Адапаваным чынам зменіцца і кваліфікацыя выпускнікоў. Гэткі міні-факультэт філалогіі БДУ мае стацца цэнтрам нацыянальнае адукацыі спецыялістаў замежных моў і міжнародных дачыненняў. І, нарэшце, усё выкладанне павінна весціся выключна па-беларуску. Гэта будзе унікальны асяродак беларускамоўнай вышэйшай адукацыі. Хай бы гэты эксперымент стаўся яшчэ адным крокам да таго, каб нашая мова сталася патрэбнай і прэстыжнай.

Колькі яшчэ можна марудзіць і жаліцца на цяжкі лёс нашае адукацыі, нашае палітыкі?

Андрэй ДУБІНА,
адзінаццацікласнік, прызёр
леташняй рэспубліканскай
алімпіяды па замежных мовах
сярод школьнікаў.

г. Брэст.

□

У верасні я была ў Брэсцкім інстытуце ўдасканалення настаўнікаў на курсах павышэння кваліфікацыі настаўнікаў гісторыі.

І вось што мяне ўразіла асабліва. Усе лекцыі, без выключэння, чыталіся толькі на рускай мове, нібы ў інстытуце не чулі пра ўступленне ў сілу закона аб дзяржаўнасці беларускай мовы. Адна з лекцый проста абурыва. Яе тэма — «Нацыянальны адносіны і іх развіццё на сучасным этапе». Лектар М. Вакульчык. Можна з выкладчыкам па многіх пытаннях згаджацца альбо не, але як зразумець наступнае выказанне, цытую: «Белоруссия — искусственно созданная республика, для буферности между Польшей и Россией. Собрали, немного от Виленщины отрезали, от России отрезали. Насобирали...»

Вось так, не больш, не менш. Выходзіць і мы, і мова наша таксама штучна створаныя? Навошта вучыць тое, што штучна створана? І чаго хочучь гэты беларусы, якое яшчэ ім адраджэнне трэба? І аяліка частна настаўнікаў робіць імяна такіх вывады. А як жа? Вунь што ў інстытуце ўдасканалення чытаюць!

Самае адмоўнае ўражанне засталося ад наведвання інстытутскай бібліятэкі, якая па ідэі таксама павінна быць памочнікам на ніве адраджэння. Пануль што не стала. Дзве гадзіны загадчыца бібліятэкі знаёміла нас з кнігамі і часопісамі, раіла, што цікавага можна прачытаць па гісторыі СССР, знаёміла з творами рускіх і інашаземных пісьменнікаў. Былі названы ўсе цэнтральныя часопісы, выданні РСФСР, творы рускіх эмігрантаў. А я ўсё чанала, калі дайдзе чарга да «Полымя», «Маладосці», серыі «Нашы славытыя землякі», што заснавана ў 1988 годзе. Не дачакалася. Ні адзін з беларускіх пісьменнікаў не быў названы. Успомнілі толькі Таісу Бондар, ды і то па той прычыне, што надрукаваны яе твор у беларускім часопісе «Нёман».

Вельмі шкада, але многія спадзяюцца, што «Закон аб мовах у Беларускай ССР» застаецца толькі на паперы. Гэтага нельга дапусціць. Кожны сумленны чалавек павінен вызначыць сваё месца ў адраджэнні нашай памяці. Інакш жыццё нельга.

А. ЛУШЧЫК,
настаўніца Запаліснай няпоўнай
сярэдняй школы.

Івацэвіцкі раён.

□

Як вядома, пасля павышэння цен на газеты і часопісы беларускі друк апынуўся ў небяспецы. Яшчэ большую трывогу выклікалі звароты пісьменнікаў, грамадскасці, рэдактараў.

Калі да заканчэння падпіскі заставалася каля двух тыдняў, мы прапанавалі адміністрацыі і прафкому нашага інстытута «Палесседзіправодгас», што ў Пінску, апліацыі кожнаму супрацоўніку інстытута кошт падпіскі на адно любое беларускамоўнае выданне (за выключэннем «Звязды» — партыйнай газеты, якую можна падтрымаць за кошт партыйных грошай).

І вось вынік — за 10 дзён было выпісана газет і часопісаў (беларускамоўных) больш як на 5000 руб.

Верагодна, наш вопыт па падпісцы на 1991 год прыдасца каму-небудзь яшчэ. Мы пастараліся, каб у наступным годзе амаль кожная сям'я атрымала адно-два выданні на беларускай мове.

І. РАМАНЧУК.

г. Пінск.

II

І ДАЛЕЙШЫЯ МАЕ РАЗ-ВАГІ вымагаюць тая ж пытанні. Тым болей, што якраз жа, калі пісаліся ранейшыя, на старонках другога паважанага ў нас выдання паявіўся вельмі блізка мне па тэме суразмоўнік. Маю на ўвазе маладога, але ўжо вядомага ў нас крытыка Сяргея Дубаўца з яго артыкулам пад назваю таксама ў запытальнай форме: «Где наши точки отсчета?» («ЛГ» № 37 г. г.).

Не падумайце, што адзін другога мелі мы на ўвазе. Проста блізка ішлі і немінуча сяды-тады цёрліся локцямі, але ні адзін, ні другі не пускаў іх у ход. І ў далейшай гаворцы, спадзяюся, не маем намеру штурхацца. А вось па праву жыццёвага стажу не з усімі і не ўва ўсім буду згаджацца з малодшым маім калегам.

Адаючы належнае яго шчырасці і добраму намеру знайсці і вызначыць «кропкі адліку», з першых жа радкоў прызнанняў аўтара ніяк не магу не толькі падтрымаць, а нават і ўцяміць такога яго нечаканага расчаравання: «Усякі раз, заводзячы гаворку пра беларускую літаратуру, стараючыся спасцігнуць сутнасць працесаў, якія ў ёй адбываюцца, я міжволі трапляю ў паласу непрагляднага туману. Хаатычна і хістка наўкола... Уяўныя арыенціры падманна, апоры ненадзейныя, прычыны не вядуць да вынікаў, а вынікі мізэрныя і абсурдныя...»

Вось як — з першага ж абзаца: аналіз, абагульненне і вывад. І аж мароз па скуры — што раптам сталася з беларускай літаратурай? Катастрофа? Духоўны Чарнобыль? Ці гэта аўтар, сеўшы пісаць, давёў сам сябе да такой узрыўнай га-тоўнасці?

Падобныя адчайныя пытанні доўжыліся б яшчэ і яшчэ, каб услед за аўтарам і чытач не пераключыўся на трохі лагяднейшы рэгістр: «паступова пачынаю разумець: справа не ў літаратуры, не толькі ў ёй».

Ну, дзякуй Богу. Сапраўды, і мы лягчэй уздыхнулі. Як кажуць, не так страшан той, каго малююць. Толькі ж марна па-спяшаліся супакойвацца: высока ўзятую ноту крытык падмае яшчэ вышэй: «Бог з ёй, з літаратурай... Але ж разам з ёй гіне ж і той самы свет неўміручага. Куды мы без яго? Анікуды?.. Толькі класікай не абздзеся — яна стварыла свой свет, а хто створыць наш? Магчыма, іншая літаратура, скажам, руская? Але ж тады і ца-на нам — у паўнарода (?), як утрыманчан, і лічыцца з намі будучы толькі па гэтаму «курсу». Нікуды не дзенешся, трэба прыводзіць у парадак сваё. Але як? Дзе нашы кропкі адліку?» — зноў вяртаецца аўтар да пытання, з якога пачаў. Замкнулася кола, якое міжволі не можа не нагадаць тое, вядзьмарскае і выратоўнае, якім абвёў сябе калісьці славыты го-галеўскі філосаф Хама Брут, вартуючы ў начной царкве ня-божчыму панначку. І наш аўтар у падобным коле. Прыстрашвае аўтар лішне сам сябе, ды яшчэ з не малой званіцы, звон якой чуцен далёка, і нам, пры-знацца, і страшнавата, і крыўд-навата за несправядлівасць. Бо гэта ўжо нават не тая славутая беларуская сціпласць, за якую заўсёды любілі і любяць нас нашы вялікія і малыя начальнікі, а самае зацятае самадзтва — чым мацней сябе ўгрызу, тым болей паму дагаджу. І грызём сябе не першы век — пры-народна і прылюдна.

Дык адкуль жа нарэшце, будзем пачынаць, з якіх кропак адліку? Майце цяргненне. Аўтар не спяшаецца. Абвёўшы сябе трывала і надзейна край-давым кругам, ён яшчэ доўга будзе тупацца ў коле пачоб-ных, другарадных і зусім далёкіх і ад тэмы, і ад адказу на па-стаўленыя самому сабе пытан-ні.

Пачатак у мінулым нумары.

Ну, здаецца, нарэшце, наш няўрымслівы шукальнік вось-вось ужо ля жаданай кропкі. «З чаго пачаць?» — зноў тое ж праклятае пытанне, але намя-чаецца як бы і прасвятленне: «Адказ як быццам ясны: з ад-раджэння маральнасці, вызна-чэння фундаментальных каш-тоўнасцей быцця. Але як быць, калі для многіх такімі каштоў-насцямі з'яўляюцца цукар, мы-ла або гарэлка, кватэра, якой чакаюць, і месца ў дзіцячым садзе, поспех любімай футболь-най каманды, сеансы Кашпіроў-скага...»

Дай Бог абмысціць мне ў гаворцы без асабліва строгіх слоў. Заўважу толькі, што не

яльная дошка з барэльефам та-го ж заўзятых барацьбіта суп-раць «нейкіх там манахаў», пры чым на доме, якога там ні-колі не было ў час, калі гэты дзяржаўна-партыйны князь ва-ладарыў над намі. Чым не лыж-ка дзёгіць ў святочны настрой? «Прагрэсіўныя сілы», што заўсёды ішлі наперадзе новых ідэй, любых паваротаў, визна-чаючы і самы ход гісторыі, і шляхі развіцця народнай куль-туры — о, гэта магутныя сілы. Апрычніцтва партыйна-апарат-най зарукі яшчэ ў поўнай ула-дзе асабліва на ўсёкраінах бы-лой імперыі. Яго прагняў, хі-жыя ключні ўчапіліся ва ўсе поры грамадскага арганізма

ўсе адной пробы. Вось і нядаў-на разгарнуў газету. У калгасе ўборка бульбы. Дзве пажылыя жанчыны, сагнуўшыся крукам, корпаюцца ў разворанай бара-зне. А побач буйным планам — у капялюшах, пры гальшту-ках, у плашчах — ажно пяцёра кіруючых здараві вядуць між сабой вяслую размову, раго-чуць. Подпіс пад фатаграфіяй тлумачыць: вывучаюць перада-вы метады. Хоць бы пасароме-ліся лезці ў аб'екты! Скрозь і ўсюды яны ўсе ведаюць і гато-вы ўсім кіраваць. Ніяк не магу забыць, як некалі наша мілая Вера Палтаран, выдатны публі-цыст, рэдактар, згадзілася пай-сці на сустрэчу ў Мінскую

чымся таму, хто дэманстравыў-на, напакан б'е сябе ў грудзі і кліяецца, які ён верны, адданы і перакананы, а не паслее трой-чы, як сказана ў пісанні, пра-крычаць певень, як на тым часе здраціць веры, і адрачэцца ад сваіх перакананняў.

У НАШ ТРАГІЧНЫ ЧАС, калі ламаюцца не толькі лёсы людскія, але і душы, і ўсе ранейшыя перакананні, страшней за ўсё — за моладзь, за дзяцей. Вядома, дваццацімільённаму адміністрацыйна — апаратнаму Вавілону прасцей простага бы-ло б раскідаць іх, бяздомных і абяздоленых, па розных гада-вальніках, прыёмніках, лагерах, інтэрнатах і прытулках — пад любы нагляд: балніцы, школы, міліцыі, царквы. Сучасны Пон-цій Пілат, вінаваты ва ўсіх злачыствах, рады ўмыць рукі. Але перад дзецьмі, перад сва-ёй, яшчэ невядома якой буду-чыняй усе мы Понціі Пілаты. І толькі з прызнання, з пакаяння, з праўды, якую мы мусім ска-заць нашым дзецям, унукам і праўнукам, якраз і пачнецца тая галоўная кропка адліку, якую гатоў прызнаць і я разам з маім маладым і мудрым суб'я-седнікам.

Пойдзем, мой друг, у школу, пачнём з першага класа, «Ма-ша ела кашу». Даруй, Маша-ка, мы ўсё жыццё кармілі цябе не той кашай — агоркай, абрыдлай. Акцябраты, мы вы-хоўвалі з вас папугаў. Камсамольцы, выхвацелі юнай змены, вы былі ў нас — папі-хачы, куды пашлюць, што зага-даюць. Настаўнікі, хто не любі-біць дзяцей, не роніць за імі душу, ідзіце загадваць піўнымі ларкамі. Бацькі і маці, што вы-ракліся родных дзяцей, падкі-нуўшы іх у чужыя гнёзды, ня-хай на векі вечныя на вашых ілбах гарыць кайнава пячаць пракляцця!

Што яшчэ мы скажам нашым дзецям? «Даруйце нам, мы ашуквалі вас. Самі ўжо ведае-це, даўно няма Сталіна, кры-вавага ката, які загубіў мільё-ны людзей толькі за тое, што не хацелі пакідаць сваёй зям-лі, сваіх гаспадарак, за адно тое, што нехта не так на яго зірнуў або не так сказаў. Уся краіна была застаўлена турма-мі і лагерамі, а зняволеныя людзі былі дармовай сілай, ра-бамі, якія будавалі заводы, пракладалі чыгункі, капалі ка-налы».

Калісьці вашы дзяды і пра-дзеды, пачынаючы вучыцца, чы-талі па складах самыя першыя словы ў буквары: «Мы не ра-бы».

Няхай жа ваш буквар, пачы-наючыся з гэтых слоў, гаворыць толькі праўду.

Наша педагогіка, наша літа-ратура не могуць болей хлу-сціць».

Перапрашаю, што трохі ўхі-ліўся, збочыў у педагогіку, ра-ды, што нашы думкі супалі, што тут мы паразумеліся з Дубаўцом, з якім, аднак, у многіх іншых выпадках не так лёгка знайсці агульную мову. Ход яго цікавых разваг і сама сістэма аргументацыі падчас разыходжэння між сабой: «Ад-бываецца многае, у тым ліку і ў нацыянальным жыцці, — пі-ша аўтар. І далей: — Беларус-кая мова атрымала дзяржаўны статус, працуе рэгіянальнае ад-дзяленне Фонду культуры, дзейнічаюць творчыя саюзы, культурныя міністэрствы, створана таварыства беларус-кай мовы... Ці ж не гэта — скажуць мне — не шляхі рэа-лізацыі нацыянальнай ідэі? Але чаму адчувальных вынікаў усёй гэтай дзейнасці як не бы-ло, так і няма? Ужо год дзе-сяць я думаю аб бесплоднасці ўсіх нашых намаганняў. І штосьці вельмі замінае мне з энтузіязмам уступаць у новыя таварыствы, давацца пранік-нёным патрыятычным правам нашых пісьменнікаў, ды і про-ста чытаць іх усё болей прау-чыя патрыятычныя творы? Што замінае мне назваць Ніла Гіле-віча, Янку Брыля, Максіма Та-нка, Уладзіміра Калесніка... духоўнымі лідэрамі нацыі?»

(Працяг на стар. 6).

Адкуль вы, як вас зваць?

Васіль ВІТКА

заўсёды, на жаль, дакладна ў маладога крытыка спалучаюцца між сабой яго шчырае ўпэўне-насць з разлікам на ўласнае першаадкрыццё:

«Калі гаварыць аб духоўнай гібелі нашай нацыі, дык гаварыць варта аб гібелі дзіцяці, а не аб гібелі сфарміраванай асо-бы. Бо беларуская нацыя ў сучасным разуменні гэтага слова яшчэ ніколі не была дарос-лай» (Падкр. В. В.).

Жахліва ўявіць сабе, што гэты найглыбакадумнейшы афарызм волюга гістарычнага лёсу будзе выбіты на помніку нашаму народу нават не ў воб-разе дарослага чалавека, а бездапаможнага неданоска. А нам жа, не аднаму пакаленню людзей тлумілі галаву, што «Беларусь яшчэ не адспявала сваёй песні». Аднак, згодна ўдакладненню, якое вы толькі што прачыталі, Беларусь і не справабавала спяваць, яна, аказваецца, загінула яшчэ дзі-цем.

Не мне тлумачыць адкры-вальніку гістарычных сенсацый, што беларускае дзіця, нара-дзіўшыся на божы свет болей тысячы год таму назад і ахры-шчанае ў водах Дняпра, расло, набірала сілы і сілы, а ў сучаснай дзяржаве з блізкімі сваімі суседзямі на землях Чорнай і Белай Русі вучылася само і вучыла іншых гаварыць, спяваць, чытаць і пісаць на сваёй мове, аб чым сведчаць сумесныя помнікі яе матэрыяль-най і духоўнай культуры.

Адно няпоўнае пералічэнне імён: Гусоўскі, Скарына, Ефра-сіня Полацкая, Сімяон Полац-кі, Кірыла Тураўскі, Каліноўскі, Багушэвіч, Гарун, Багдановіч, Купала, Колас, Карскі, Гарэц-кі, Ластоўскі, Ігнатэўскі, Насо-віч, Сержпутьскі, Чорны, Чар-вякоў, Куляшоў, Мележ, Шыр-ма — хіба не маглі б упрыго-жыць і праславіць у свеце і ў вяхах любую нацыю?

Сёлета свет ушаноўваў адна-го з найвялікшых сыноў Бела-русі — Францішка Скарыну. Але як гэта ў нас часта бывае, да ўрачыстасцей спрытна на-лаўчыліся прыстасоўвацца і тыя, хто не толькі пры жыцці ганьбіў юбіляра, а і праз сот-ні год пасля яго смерці. Гэта здарылася і ў дні 500-годдзя вялікага асветніка. Адзначаючы памяць Скарыны, не абмінулі ўвагай і таго высокаіздэйнага лідэра ў рэспубліцы, які паўве-ка назад чорным па беламу пі-саў у газете: «Каму гэта спат-рэбілася ўшаноўваць у Бела-русі нейкага цемрашала-мана-ха?» Па злой іроніі лёсу на ад-ной з цэнтральных вуліц побач з будынкам, у якім сапраўды нямаюць жыло вядомых і слаў-ных людзей Беларусі, ціха і не-прыкметна павялілася мемары-

І самае крыўднае, што нават перадавая частка грамадства і асабліва інтэлігенцыя ўсё яшчэ не могуць, як прах са сва-іх ног, атрэсці даўно скампра-метаваныя і безнадзейныя ілю-зій. Гатовы ісці на паклон у чы-ноўніцкія кабінеты, прасіць ча-госці нават не для сябе асабі-ста, а для грамадскай карысці — ці ж гэта не прыніжэнне людской годнасці, годнасці ін-тэлігента, нарэшце!

Нядаўна прыйшлося быць сведкам такога горкага відові-шча. У Саюзе пісьменнікаў аб-мяркоўвалася цяжкае станові-шча і невыносныя ўмовы, у якіх каторы год працуюць рэдакцыі нашых літаратурных выданняў. Усім вядома жабрацкія аклады, якія атрымліваюць людзі высо-кай літаратурнай кваліфікацыі. Зарплата, напрыклад, галоўнага рэдактара беларускага літа-ратурнага часопіса роўна зар-плаце машыністкі, якая працуе ў партыйным друку, дзе, як і ва ўсёй гэтай дзяржаўна-сама-дзяржаўнай сістэме, аклады павялічваліся ўжо не раз і не два. І самае прыкрае, самае крыўднае было тое, што са-праўды зняважаныя і прыніжа-ныя літаратары, расказваючы пра ўсё гэта, усе ў адзін голас звярталіся, прасілі, каб літара-турнае начальства падало на высачэйшыя імёны і ў вышэй-шыя дэпартаменты вернапад-данніцкі прашэнні. Госпадзі міласэрны, паспачувай рабам тваім, бо самі іх рабаўласнікі ніколі іх не пачуюць. Колькі жыў на свеце, шчаслівы, што ніколі і нічога не прасіў, ве-даючы, што гэта толькі ўзвя-лічвае адчуванне іх улады. Іх душы даўно ачарсцвелі, пера-варыліся ў жалеза, бетон і ка-мень, у тых самых трывалых матэрыялах, з якіх, як вядома, паўстала праклятай памяці сцяна. Рушылася яна не сама па сабе, а толькі таму, што за-хацелі народы. Апаратна-чы-ноўніцкае змоўніцтва не тра-ціць надзей, што яшчэ возьме свой верх. Абвясчаючы пера-будову, яно — гнуткае і спры-тнае — умее прыбудоўвацца і прыстасоўвацца. Дзіва што, цэлая сістэма краіны рыхтавала іх, незамежныя вострадэфіцы-тныя кадры — цераз кароткія і доўгатэрміновыя курсы, семі-нары, школы гаспадарчага і партыйнага актыву, абласныя, рэспубліканскія і вышэйшыя ўсесаюзнаыя акадэміі. І заўва-жце, усё яшчэ не хапала. Дзе толькі паяўляўся здольны педа-гог, дырэктар школы, асабліва мужчына — у райком, у абком, у любы выканком яго, дый ма-ла хто мог устаць перад спа-кусамі і прывілеяў, і ўлады. На поўную магутнасць шураваў механізм, а з канвеера адзін у адзін сыходзілі малайцы. І

партшколу на журналісцкае аддзяленне. — Ну, і як, Вера Сямёнаўна? Цікава было? — Ой, не пытайце, дзесятаму за-кажу. Гэта ж паспадыявалася я — журналісты з раёнаў, абла-сцей, з самога Мінска. Давайце знаёміцца. Я да іх і так, і гэтак — як гарох аб сценку. Ніхто нічога не чытае і не ведае. Я ім пра Дуброўскага, Чарнічэнку, Карамазова, Якавенку, Пар-хуту, Караткевіча — ну ні бум-бум. Тады я нахілілася да аднаго, што на апошняй парце сядзеў, і паціху так спыталася: хто ж вы будзеце, як закончыце партшколу? — Руководители... — адказаў самазадаволена мой слухач...

Так яны, ніякгуткі не ўмею-чы, трымаюцца, як звязаныя адным канатам — і паспрабуй іх вывалачы адтуль, куды яны паспелі ўжо налезці зверху данізу. Клянцця ім, прасіць — адбярэць у старца торбу, апош-няе, што ў нас ёсць, нашу люд-скую годнасць.

Успомніў, як утвараўся ў нас Дзіцячы фонд. У Вярхоўным Савеце сабралі прадстаўнікоў ад усіх устаноў і арганізацый. Сядзімо. Чакаем. Кіраўнічая начальніца канцэлярыі, акінуў-шы вокам прысутных і звернуў-шы са спісам, сказала: — Усе ў зборы. Вось толькі таварыша ад царквы не бачу. — Ні на ад-ным твары не мільгнула нават лёгкая ўхмылка. Адміністрацый-на-кіраўнічы лексікон узбага-ціўся. Ці даўно абедзве ідэа-логіі былі зацятая ворагі. І так хутка паразумеліся, што і дзя-ліць амаль няма патрэбы сфе-раў уплыву. Пампезнасць, шыкознасць, эфектна разлічана на прывабнасць відовішча — ці не тыя ж знаёмыя прыёмы нашых жа нядаўніх рытуаль-ных цырымоніймайстраў па найбольшым «ахопе працоў-ных мас».

Дзіва, як гэта ў свой час пры-дворная челядзь не ўвяла ў ву-шы ўладаюльшаму Брэжневу прыхапіць заадно яшчэ і патры-ярхава жалзо, што сану «генер-альнага» адпавядала б «ваша свяцейшаства», а астатнім там Суславым, Раманавым, Грышы-ным, Падгорным, Мазуравым, Шчарбіцкім — «вашы праасвя-шчэнствы». На абмеркаванні ў саюзным Вярхоўным Савеце закона аб Свабодзе сумлення і веравызнання знайшлося няма-ла прыхільнікаў, у тым ліку педагогаў, гатовых далучаць да царквы дзяцей з пачатковай школы. Дазвольце, царква ў нас, здаецца, не на ўтрыманні дзяржавы, як, скажам, і ў тых жа ЗША, дзе рэлігійнае выкла-данне не ўваходзіць ні ў якія навучальныя праграмы. Рэлігія —справа асабістая і, я сказаў бы, інтымная. У тым існасць са-праўднай веры. Са шчырай па-шанай гатоў аддаць перавагу якраз прыхільніку гэтай веры,

Прэм'ера новай кнігі Леаніда Дранько-Майсюна «Тут» сабрала ў Доме літаратара многіх прыхільнікаў яго таленту. Пра адметнасць таленту паэта і эсэіста на вечарыне гаварылі вядучы сустрэчы Р. Барадулін, А. Письмянкоў, В. Тарас, Л. Галубовіч, Г. Булына, А. Асташонак, Г. Марчук. Артысты Купалавага тэатра З. Белахвосцік і І. Дзянісаў паказалі ўрывак са спектакля «Дракон». Песня са спектакля на словы Л. Дранько-Майсюна прагучала ў выкананні А. Гарцуева. Метадыст Дома літаратара І. Ястраб пазнаёміла прысутных з урывкам з эса «Адзін радок Гэта».

Ул. КРУК.

АДКУЛЬ ВЫ, ЯК ВАС ЗВАЦЬ?

(Пачатак на стар. 5).

Дазвольце, дазвольце. А мне нічога не замінае дадаць у гэты спіс і Сяргея Дубаўца. Спадзяюся, не пакрыўдзіцца. Кампанія паважаная. Дый кожны, сапраўды, лідэр і па творчым набывку і па грамадскай вазе, якая адчуваецца не толькі ў літаратурным асяроддзі. А што ж сам Дубавец, за выключэннем тых дзесяці год, на працягу якіх ён раптам упаў у такую роспач, што ўжо нават не чытае новых твораў сваіх старэйшых таварышаў? Як нам вядома, яшчэ зусім нядаўна, а не дзесяць год назад, і ён жа быў не з апошніх завадатараў славуці і шумнай літаратурнай суполкі «Тутэйшыя». Гучныя маніфесты, найстражэйшыя патрабаванні да кіраўніцтва СП, сенсацыйныя літвечары, смелыя праекты моўнай рэформы. Ды ці мала яшчэ чаго. Нездарма ж сама «Літгазета» ўжо на трэці год іх кінучай дзейнасці, згодна паведамленню свайго карэспандэнта, адначала ледзь не юбілей суполкі, аўтарытэтная сцвярджаючы, што за тры гады свайго існавання «Тутэйшыя» прайшлі шлях не менш значны, чым увесь Саюз пісьменнікаў Беларусі за паўстагоддзе. Грэх было б ганіць «Тутэйшых». Хоць і нядоўга паплексаўся ў літаратурны бераг іх бурны прыбой, а вынес не малыя кавалкі сонечнага бурштыну, што ў руках здольных гранітшычкаў зайгралі многімі прывабнымі колерамі. Дарма ж наш крытык гэтак мучыцца ажы дзесяць год, думаючы аб бесплоднасці ўсіх нашых намаганняў.

Прызнацца, я і сам траха не падаўся залішняму асяродку: крыў Бог пахіснуць яго ўпэненасць. Вельмі ж катэгарычнае кожнае сцвярдзенне. Кожнае слова — аксіёма. Няхай не з Сарбоны, не з Кембрыджа, а з не менш славутага нашага БДУ, адзін з яго лепшых гадаванцаў, паблажлівы да правінцыяльных неафітаў і ценю сумлення не дапускае. Разважае, напрыклад, аб тым, што сфарміравалася беларускай нацыі «заўсёды штосці пераікаджала. То царызм, то рэпрэсіі, то вайна, то бюракратыя...» Адкрыці хоць і не вялікія, але згодзімся, што так. Тым больш, што і аўтар зазначае: «Усё так. Але ад гэтага не лягчы. І ад разважанняў аб перабудове як «апошнім шанцы» для беларусаў — таксама. Нейкія касметычныя штрыхі, якія робяцца для таго, каб на абліччы ў насельніцтва нарэшце з'явіўся выгляд нацыі...» Заўважце, гэта ўжо штосці з вельмі арыгінальных сакрэтаў, запазычаных у касметалагаў ці ў салонах хараста! Але і гэта справа «таксама безнадзейная» — прызнае крытык. «Увесь час штосці тут не дамалеўваецца, быццам сам «матэрыял» супраціўляецца руху «мастака». У нас жа не якія-небудзь «інтэры», не прыезджыя «твары каўказскай нацыянальнасці» і нават не партыярат найбольш актыўна выступаючы супроць беларускіх школ або, скажам, футбольных тэлекаментарыяў па-беларуску, а самі беларусы. Маўляў, гэта ўсё адным «пісьмен-

нікам» патрэбна». Заўважу, што слова «пісьменнікам» падаецца ў двукоссі і ў беларускай транскрыпцыі, відаць, не толькі для каларыту, а і мяцовага акцэнта. Нездарма ж аўтар быў «тутэйшым». Вось толькі цяпер, зараз — чый, адкуль і як завецца, калі з такой, прабацьце, не вельмі ўжо і прыхаванай зласлівасцю сыпле соль на душы сваіх нядаўніх супольнікаў.

Не станем удавацца ў даўніну, дзе ўсё замінае нашаму нацыянальнаму самавызначэнню, як сцвярджае аўтар, спынімся на не такой ужо страшнай яму бюракратыі, а тым болей, партыярату, што проста, як чысты аніёл, ні ў чым нявінны, каб не гэтыя злашчасныя «пісьменнікі». Наперадзе болей важныя адкрыці:

«Смерць духоўная — смерць фізічная, — не ўласціва, памойму, ні тым, хто адкрывае беларускія школы, ні тым, хто пратэстуе супроць іх, — працягвае аўтар. «Мы ўсе далучаемся да рускай культуры». А вось, бадай, далейшы тэзіс, з якім нельга не пагадзіцца.

Як у вяду зазірнуў прадбачлівы прагназіст: «Аднак, на жаль, за два стагоддзі актыўнага бытавання ў Беларусі рускай культуры (школа, друк, пазней — тэлебачанне) не далі ніводнага колькі-небудзь прыкметнага імя, роўнага відным дзеячам самой Расіі».

Я ўдзячны якраз за гэты паварот думкі майго субседніка. Ён наведзе мяне на даўнін развагі, якія я некалі нават запісаў сабе ў дзёнік, разважаючы аб рэдкім і незвычайным феномене ў беларускай літаратуры, якім з'явіўся для нас Васіль Быкаў. Даўно было. Спадзяюся, не пакрыўдзіцца Васіль Уладзіміравіч. Ён тады толькі пачынаў, але ўвачавікі набываў вядомасць. Прызнаюся, што асабіста я ўспрымаў яго сьвятою імя, але жа эмацыянальна, пачуццямі было нялёгка прылучыцца да яго мастакоўскай існасці. Найцяжэйшы бар'ер, і амаль заўсёды непераададзены, была мова. Дакладней сказаўшы, адсутнасць мовы. Лексічная непераборлівасць, сінтаксічная нязграбнасць, нячуйнасць фанетычнага ладу слова, яго аўтаномнага і суладнага гучання ў спалучэнні, у кантэксте сказа. Маю на ўвазе не стылізацыю, а стыль, як аблічча, як характар мастака. Пераклады на рускую мову, якія звычайна рабіў сам аўтар, у нейкай ступені, вядома ж, стылізавалі яго пісьмо, нівеліравалі невыразнасць і безаблічнасць арыгінала, аднак, прыкмет і ўзроўню індывідуалізацыі, асабістасці не надавалі.

Грэшнай справай, я нават быў дадумаўся да такога недарэчнага вываду: а што калі стыль Быкава якраз у адсутнасці таго стылю, вызначэнне якога ў сучаснай літаратуры ўжо страціла свой сэнс, а мова ў распаўсюджаным ужытку цераз масавыя камунікацыйныя сродкі, зведзеная да агульных і зручных сінтаксічных блокаў і кантэкстаў, выпрацоўвае, ці нават выпрацавала ўжо зусім іншыя магчымасці вызначэння? І ўсё ж і тады ня-

цяжка было ўсумніцца, што і на такой камунікацыйнай мове пісьменнік змог раскрыцца як асоба. Дык у чым жа была загадка яго поспеху і поспеху несумненнага? Сам час даў адгядку. Быкаў быў адзін з першых, хто ў літаратуры пачаў гаварыць праўду аб вайне. Дэфіцыт праўды аб чалавеку ў невыказна і невыносна складаных абставінах і ўмовах, перажытых мільёнамі людзей, болей не магла ўтрымаць усенародная памяць. Яна нават магла дараваць недасканаласць слова і сродкаў апавядання кожнаму мужнаму і праўдзіваму ўдзельніку і сведку гэтай нечуванай трагедыі. Нездарма на тым часе спазнання вайны такой, якой яна была, у аднолькавай меры, а магчыма, яшчэ ў большай, праяўлялася ўсеагульная прагна, ненатольная цікаўнасць да дакумента, да жывых сведчанняў. Прыход Быкава ў літаратуру супаў і замацаваўся добрай рэпутацыяй у чытача менавіта на шырокай хвалі ўсеагульнай грамадскай зацікаўленасці да асэнсавання перажытага — чаму мы выстаялі і як перамаглі? Быкаў быў першапраходцам тэмы вайны, што вымагала не менш мужнасці непасрэднага ўдзелу ў самой вайне. Думаю, што пераход пісьменніка да гістарычнай драмы часоў калектывізацыі, сталінска-берыёўскага генацыду на Беларусі — гэта ўжо якасна новы і, магчыма, вышэйшы экзамен і выпрабаванне для мастака.

Уросшы ў родную глебу, у асяроддзе, побыт, блізка і знаёмы з малку, ажыў, загаварыў увесь духоўны свет пісьменніка. Нездарма калісьці Імануіл Кант катэгарычным імператывам прызнаў два галоўныя вымярэнні: бясконцае зорнае неба над намі і маральны закон унутры нас. Няма Бога, акрамя Бога — таксама сказана дадоўга да нас і зусім не ваяўнічым бязбожнікам. Бог не мае патрэбы ў пасрэдніках, гэта ў нас ужо называецца наменклатурай. Яшчэ зусім на нядаўняй памяці Быкава і Айтматава ў адной з цэнтральных газет узяліся крытыкаваць сучасныя ваяўнічыя атэісты, эпоха якіх даўно сышла ў нябыт, а яны ўсё яшчэ чалавечы каштоўнасці спрабуюць важаць на бязменах, на якіх калісьці важылі соль і селядцы ў местачковых крамах.

Васіль Быкаў — нацыянальны пісьменнік. Ва ўсіх яго мастацкіх творах, ва ўсіх выступленнях з самых высокіх грамадскіх трыбун магутна гучыць яго слова, багаці якога, маляўнічасць і мілагучнасць чываць усё далей і шырэй у свеце. Вядомы на многіх мовах, у поўнай мастацкай сіле ён, аднак, перш за ўсё ўспрымаецца на сваёй, у арыгінале. Як сапраўдны мастак, ён бачыць, адчувае пластыку слова не толькі ў яго фактурным аб'ёме, але і на слых, і на колер, і яшчэ я дадаў бы — і на смак. Беларусы ганарацца і шчыра ўдзячныя свайму выдатнаму сыну за тое, што піша ён на мове роднага народа, хоць маладому нашаму крытыку, дый самой газэце чамусьці няўзнак, што лідэры нацыі — не наменклатура і не пасады.

Штомесячныя выданні бібліятэкі часопіса «Маладосць» паскорылі нашае знаёмства з аўтарамі, для якіх асобная кніжка многія гады да гэтага была недасягальна марай. Мой асабісты чытацкі голад на навінку значна часцей наталяюць патэтычныя зборнікі гэтай бібліятэкі. Проза йшла, за рэдкім

ня мы ўсе — палоннікі абставін, сацыяльных і гістарычных. Мы ўсе жывём не сваім жыццём. У лепшым выпадку не дзе ў глыбіні душы нясём сябе сапраўдных, але, як ні круці, раз-пораз выяўляем ся іншымі. Хто больш, хто менш. Чыстага «я» на старонках кнігі няма. Як і ў жыцці, напэўна, таксама.

Пакуты дваістага Януса

выключэннем асобных апавяданняў у калектывных кніжках, усё больш звычайна, унармавана-традыцыйна.

І вось шосты нумар за сёлетні год — «Міражы ценяў» Анатоля Казлова. Дваццацішасцігадовы аспірант Інстытута літаратуры імя Я. Купалы АН БССР выдаў у бібліятэцы «Маладосці» паўнаважную кніжку прозы — пяць з лішнім аркушаў. Шаснаццаць апавяданняў — грунтоўная заяўка на чытацкую ўвагу да свайго дэбюту.

Скажам адразу, што з назваў аўтар яўна намудрыў. Міраж ценю — здань ад здані. Так, у кніжцы без зданяў ніводна старонка не абыходзіцца. Ці не цэлая краіна зданяў. Здані людзей, ідэалаў, спраў. Але жывуць яны нашым жыццём, паўтараюць нашыя словы, робяць нашыя справы, ходзяць нашымі сцежкамі і — прагнуць іншага самавыяўлення. Відаць, аўтар і хацеў акцэнтацыі нашае ўвагі, даючы такую назву менавіта на гэтай думцы. Сён-

Чаму? Вось гэтае пытанне — стрыжнёвае ва ўсіх апавяданнях. Рознымі шляхамі шукае малады аўтар адказ на яго. Адказаў не знаходзіць, знаходзіць агульную перадумову для іх — разглядаючы толькі сённяшні дзень, дзень жыцця свайго героя, ісціну спасцігнуць нельга.

Тысячагадовыя пласты нашай культуры з яе бясконцымі таямніцамі, згадкамі, з яе патэтычнымі паданнямі і праяўнымі рэаліямі, яе віхлястыя шляхі-сцяжынікі, шырокія тракты і перарывістыя нітачкі-пуцявінкі адзіночых душаў, якія похалкам злучаючы, так заблытаў лёс (у аўтара — старац Лёсік), што і праз вякі не зразумець: як, за што, дзе, з кім, без каго? Пошук адказаў ізноў нараджае загадкі і таямніцы. Яго героі дзейнічаюць насуперак цвярозым развагам, шукаюць душэўнага паратунку, а трапляюць у новую нявыкрутку. Несупакоеныя душы самазабойцаў праз сем пакаленняў трываюць нашчадкаў, і яны, таго не ведаючы, раслачваюцца за грахі далёкіх продкаў. І множаць, і множаць свае — у спадчыну наступнікам.

Анатоль Казлоў. Міражы ценяў. Апавяданні. Бібліятэка часопіса «Маладосць», 1990. № 6 (24).

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

НА ГЭТАЙ ПРАКЛЯТАЙ АФГАНСКАЙ...

Даўно хацелася напісаць пра раман Мікалая Чаргінца «Сыны», тым больш, што за творчасцю яго аўтара сачу даўно. Аднак сесці за рэцэнзію нейк не выпадала: замінала то адно, то другое. А надоечы ў «Комсомольскій правде» трапілася на вочы публікацыя, пасля якой зразумеў: не напісаць цяпер пра раман М. Чаргінца проста нельга.

Якая сувязь паміж мастацкім творам і газетным паведамленнем? Ды самая непасрэдная, Мяркуюце самі. Як піша «Комсомолка», у сям'і інваліда Адылбека Атаджанава нарадзілася дачка. Сам па сабе факт, можна сказаць, звычайны, калі б не адно «але». Малады бацька — чалавек незвычайнага, трагічнага лёсу. Маленькая Каміла, калі падрасце, даведаецца, што яе бацька быў «сапёрам на страшнай і незразумелай вайне», страціў там руку і абедзве нагі, вярнуўся ў родную Хіву ўвесь прапашты асколкамі. Знайшлася дзяўчына, якая пакахала яго і робіць усё, каб хоць неяк суняць боль — боль ранейшы і боль сённяш-

ні, які нараджаецца ад таго, што Адылбека і тысячы яму падобных называюць «страчным пакаленнем», абвінавчваюць ва ўсіх грахах, найперш у жорсткасці.

Так, Афганістан — палітычная авантура генералітэту, злачыніцтва тагачаснага партыйнага кіраўніцтва. Але пры чым тут Адылбек Атаджанаў і яго сябры-пакутнікі? Пры чым тысячы бязвысых юнакоў, сярод якіх вельмі і вельмі шмат беларусаў, што злагылі свае галовы пад Гератам, Баграмам, у загорах Саланга? Раман М. Чаргінца «Сыны» — якраз пра іх, пра гэтых хлопцаў, якія хацелі працаваць і вучыцца, кохаць і танцаваць на дыскацеках, аднак ім выпала іншая доля...

Сказаць, што ўсе яны рваліся ў бой, а правільней, у Афганістан — пакрыўчы душой. Адмовіць ім у такім жаданні — таксама сфальшывіць. М. Чаргінца, які сам быў у Афганістане, узагагароджаны там ордэнам Чырвонага Сцяга і Чырвонай Зоркі, зведаў цяжкае раненне і кантузію, не падымаўшы аднакова да высвятлен-

Сочачы за героямі кнігі «Міражы ценяў», міжволі прыходзіш да крамольнае высновае, што суладнасць душы—міф, такі ж недасяжны ідэал, як і ісціна. Існуе ён толькі тады, калі жывое жаданне дацяпае да яго. Таму ў самых розных, нават наймаверных праявах жыве на старонках кнігі дваісты Янус. Думаю, што разумець гэтую біблейскую прыпавесць трэба не толькі ў дачыненні да псіхалагічных матываў паводзін і ўчынкаў герояў. Дваінік жыве не толькі ў кожным з нас. Гэта ў пэўным сэнсе і вобраз нашага народа: паганская душа ў хрысціянскім абліччы ці наадварот. А калі да таго дадаць яшчэ асабліваці фарміравання душы ў апошнія семдзесят гадоў, калі да паганска-хрысціянскіх традыцыяў дадавалася таталітарнае бязбожжа, то атрымаваецца унікал, які яшчэ вельмі не хутка будзе спасынута.

Нічога не тлумачыць нам аўтар пра сваіх герояў. Як быццам з рознаколернага мітынгавата натоўпу бяра ён іх, адзін за адным, і паказвае іх то ў той, то ў гэтай сітуацыі, умела абмалёўваючы акаліччэнні. Прычым у большасці выпадкаў амаль што нічога не здараецца, абмяляваная сітуацыя—фрагмент будзённасці. Янка-Янус не спіць па начах—пакутуе на вечныя пытанні. А ўдзень раздумвае над прычынамі свайго няшчасця. Ён кахае паэтку, а спіць з акторкай. А паэтку аддае мастаку, а потым безаблічнаму п'янчучку. Быць заўсёды з каханай Янка-Янус не можа, бо тады непатрэбна стане пакрыўджана-скрыўленая ўсмішка, знікне прычына нуды і самашкадобы. Знікне Янус. А Янка не ведае таго, што ведае прыбалт: як, за што, дзе, з кім і без каго? («Матрац»). Каханая, зразумейшы яго вечнае раздарожжа, адмаўляецца ад яго («Судны дзень»), ці проста знікае («Ружовая варона»), ці то перад тым, як знікнуць, аддае яго на службу д'яблу («Зацвітанне дзівасілу»).

Бадзённе ў пошуках ісціны прыводзіць герояў то ў царкву («Графіня з ружай»), то да паганскага валуна («Дзень нараджэння»), то на могілкі («Рыб-

кі для акварыума»). Яны разумеюць сабе паганцамі і хрысціянамі адначасна («Балаванне ваўка»), хрысціяца на валуны («Дзень нараджэння»), моцна кахаюць і тут жа здраджаюць сваім каханым, ведаючы ўласную няздольнасць зрабіць іх шчаслівымі («Судны дзень»). Дваістасць натуры сучасных герояў не асуджаецца аўтарам і не ўхваляецца. Ён паказвае гэта як рэальнасць, не даючы ніякіх тлумачэнняў, пакідаючы чытачу магчымасць удзельнічаць у стварэнні лёсу герояў.

Загадкі і згадкі—цераз усю кніжку Казлова. Маладосць і неспрактыванасць не падштурхнулі яго на лжывы шлях выказвання адгадак, хоць усе чытачы зазвычай прагнуць менавіта гэтага. І тут мы маем поўнае права сказаць, што перад намі выразна акрэсленая творчая асоба, бо, па выказванні Борхеса, задача пісьменніка ў культуры—чытаць, расшыфроўваць прачытанае і ў той жа час тварыць новыя загадкі. Ці, як казаў другі вялікі лацінаамерыканец Картасар, «...пісаць не для ўсіх, а для аднаго і таго ж...».

Думаю, што гэты «адзін і той жа» чытач, на якога зарыентаваная кніжка Казлова,—гэта той, хто хоча зразумець сабе і свой час як прадукт усяго папярэдняга драматызму нашай гісторыі. Адмаўляючы спроба ўбачыць сучаснасць не як асобнае шкельца велізарнага вітражу, а ўвесь малюнак адразу. Прычым, у суладдзі з суседнімі такімі ж велізарнымі карцінамі-вітражамі людскога гісторыі. Зразумець, чаму на пытанне: беларуская эмігранцкая літаратура ў агульным кантэксце паўночнаамерыканскай—мы з вуснаў Масея Сяднёва на нядаўняй сустрэчы ў Доме літаратара пачулі сумнае: «Я не ведаю выпадкаў перакладу на ангельскую мову». Пераканацца, што д'яблавая паслужніца Марта існавала не толькі два стагоддзі таму на радзіме свайго геніяльнага першастваральніка, але і спакойна разгультвае па сённяшніх вулках твайго горада.

Такая творчая задача вымагае і адмысловага творчага метаду. Метад, які выбраў для

сваёй першай кніжкі Казлоў, стары, як сама культура. Сувесна гісторыя дае шмат імянаў такога прыёму ў асэнсаванні сучаснасці як лагічнага выніку папярэдніх працэсаў. Сутыкненне цёмных і светлых сілаў, гульня са зданямі, дражнілі з самім д'яблам ёсць і ў нашай сённяшняй літаратуры. У большасці выпадкаў—гэта свядомае тварэнне экзотыкі ці этнаграфічнай прывязка. Ёсць і неспрыханая вочкі-прышчэпкі з чужога чаранка на тутэйшым дрэве. Кніжка Казлова—семечка, якое самахоць прарастае ў адмысловую расліну.

Казлоў таксама гуляе са зданямі. Але гульня гэтая—не самамэта, а спроба выяваць душы народа ва ўсёй яе шматслойнай разнакавенні. Тут і спалучэнні пераходнага і трагічнага з вытанчанай рафінаванасцю, інтэлектуальнай дасведчанасці з лайдацкай інфантыльнасцю; тут і выяўленне адных эстэтычных ідэалаў з другіх, наклад абрадаў паганства на біблейскія сюжэты; тут і фарматворчасць дуалізму ў адкрыцці ў сабе душаў далёкіх продкаў. Асабліва выразна, на маю думку, усё гэта пададзена ў апавяданні «Зацвітанне дзівасілу». Хрысціянскае разуменне граху намалёвана цудоўнымі старонкамі пра паганскія сродкі лячэння грэшнай душы. Аўтар нікога не асуджае. Ён дасягае той патрэбнай адлегласці ад сваіх герояў, на якой толькі і магчыма паказаць іх знутры і зблізку. На гэтай адлегласці як бы і граху ўжо няма. Ёсць толькі ягонія ахвяры: зняважаная Сяргеем Кася, запалонены нячысцікам Сяргей, Марына між Сяргеем і Касяю. Сяргей паліць Касіну хату, вызвалючыся ад яе чарадзеяства і ад самога сабе.

Аўтара як бы няма ў гэтым апавяданні, а толькі запісаная гісторыя з пярэваратнем, знахаром, з начнымі зданямі і адхуоленым дубам, з заклінаннем крывёю і адпрэччым вогнішчам. Ёсць такая гісторыя, процым якіх мы любілі слухаць і пераказваць доўгімі зімовымі вечарамі ў прыцішаным школьным інтэрнаце, калі з-за стогадовай кафлянай пач-

кі чуліся шэпты і ўздыхі, акурат, як з Мадзеевай лазні...

Апавяданне пра лазню поўнае сугучча з папярэднім, але яшчэ больш насычанае пералістымі адценнямі сюжэта. Тут нават некалькі сюжэтаў, але ўсе яны так хітра-ладна сплеченыя, як ніткі ў шматнітовай коўдры-выбіранцы, у якую стагоддзямі адбіраліся самыя патрэбныя, самыя суладныя колеры. Тут ужо не толькі здані і нячысцікі, якія запаланілі грэшнага Мішку, але і водгулле паданняў пра вядомае падарожжа па беларускім Прыднэпроўі далей на поўдзень імператрыцы Кацярыны. (Памятаецца, адно з гэтых паданняў так рамантычна ўштукаваў у гісторыю свайго Вежы Уладзімір Караткевіч).

Захлісне цераз край паганства («Росніца»), а далей—чысты аповяд пра цнатлівую душу дзіціці, у якой ніякага граху, апроч пераходнага, якая толькі і здольная пакуль што выконваць усе дзесяць заветаў («Ікаўка, мяцеліца і Сяргейка»). Ізноў—дабіблейская ідэя ачышчальнае сілы полымя ў хрэстаматычным біблейскім сюжэце, полымя, з якога ніхто з сучаснікаў уваскрэслым не выходзіць, бо кожны з грахом, але не з тым, пераходным, а з самавольным, які пазбаўляе чалавека луннасці з Богам і выдэе да вечнай смерці,—смерці душы («Судны дзень»). Так і ходзяць гэтыя целы, целы без душаў, непрыкаяныя («Ружовая варона», «Рыбкі для акварыума»), не маючы змогі ні на які ўчынак, носячы з сабою думку пра самазайства толькі да таго часу, пакуль не з'яўляецца глядач.

Амаль што ва ўсіх апавяданнях герой—сучаснік. Але мы разам з ім трапляем у той ці іншы фрагмент далёкай гісторыі, а то і ў пазачасовае вымярэнне. Непарыўна знітаванасць чалавечай гісторыі, размыванне часавых межаў, перамяшчэнне гістарычных рэалій—усё гэта напісана лёгка, пластычна мовай і чытаецца запоем. Найбольш, на маю думку, зрэз па гістарычнай вертыкалі ўдаўся Казлоў у «Балаванне ваўка». Гэта—рамантычная паэтыка першай жудас-

най ночы адыходу да вечнага спакою целаў забітых воўў пасля вялікай сечы. Па скуных дэталях пазнаём нашае, поўнае трагізму, сярэднявечча. Але паволі праступае і старажытнасць—ідэ між целаў красуня-дзяўчына, шукае каханага. Усё бліжэй і бліжэй яна, і вось ужо бачым мы, што гэта старая і вечна юная багіня Жыва. Жахлівую сваю вачэру распачынае воўў, але ён не скончыць яе—Жыва ўздывае меч забітага каханага, магчыма, той самы меч, у які ўсялялася душа воя з Нямігі. Прычым дзеянне адбываецца на фоне знаёмага нам сучаснага адраджэнскага вымпелка з верхнікам, які зачэпіўся за куцік палыню і трапечацца над целаў забітых.

І ўсё ж мушу сказаць, што яшчэ не канчаткова вызваліўся Анатоль Казлоў ад спакусы «пісаць для іншых», яшчэ не па ўсе сто працэнтаў дае ён веры таму, што талент—гэта «прычытка пісаць» (Борхес), яшчэ зрэчас паўстае перад ім праблема чытача. Адсюль і такая, на маю думку, няўдача, як «Вар'ятка». Адсюль і пэўная надуманасць «Графіні з ружай», «Апошняя дня лета». Адсюль і агульная бяда нашай сённяшняй адраджэнскай літаратуры—кавалкі агітак з самвыдатаўскіх аркушовак у шырай, трапяткой канве «Суднага дня», «Банальнасці». Не ўтрымаўся ён і перад спакусай, якая захліснула ўжо многіх аўтараў з іх выкрывальніцкім пафасам. Хочацца думаць, што Анатоль і сам ужо ўбачыў, як вылузваецца з кніжкі «Згубнае бяранне». А калі так, то сучасным развагаю пра тое, што існуе, пэўна, нейкі закон, паводле якога спазнаць, як не трэба пісаць, можна толькі на сабе.

Дадамо, што вялікую насалоду прынесла мова кніжкі. Сакавітыя словы, выразныя азначэнні, дасціпная выслоўі, скупасць і трапнасць эпітэтаў сведчаць, што мову Казлоў спасцігае з народных перлакрыніц і таленавіта і шапоўна з ёю абыходзіцца.

Валянціна АКСАК.

ня гэтага моманту. Хто-хто, а ён афганцаў добра ведае.

І калі чытаеш пра лёс аднаго з галоўных герояў рамана Мікалая Кобліка, разумееш—пісьменнік нічога не выдумляе, не «сачыняе». Ён асэнсоўвае зведанае, лепіць вобразы сваіх герояў з рысаў тых салдат, сяржантаў, з якімі палкоўніку М. Чаргінцу даводзілася неаднаразова сустракацца.

І Павел Чайкін—не хадульны персанаж, ён не падобны на афганцаў, што народжаны фантазіяй тых аўтараў, якія не няючы афганскага пароху, складалі біблію і небіліцы.

Лёсы гэтых двух герояў, а яшчэ Антона Лявонава—пакутніка Афгана—найбольш цікавяць пісьменніка. На іх прыкладзе аўтар прасочвае, як у надзвычайных умовах сталелі тыя, хто ведаў вайну па фільмах і кнігах; як юнакі, прыняўшы прысягу, засталіся вернымі ёй. Тры лёсы—тры гісторыі маральнага ўзлёту і грамадзянскага пасталення. Разам з тым—непадобнасць жыццёвых калізій. Мікалай незаўсёды застаўся там, дзе выконваў інтэрнацыянальны абавязак, хоць на самай справе думаў не пра гэты абавязак, а пра тое, каб быць да канца сумленным, не заплямаць сябе перад сябрамі, роднымі, якія засталіся ў Мінску. Паўлу—сёй-той скажа і так—пашэнціла: вярнуўся дадому, хоць і без нагі. Антон жа праз такое прайшоў, што ворагу не пажадаеш. Сапраўдныя блуканні па пакутах. Трапіўшы ў палон, паспеў па-

бываць у руках і душманаў, і эмісараў замежных, але здолеў вырвацца з няволі.

«Сыны»—не першы раман М. Чаргінца пра афганскія падзеі. Першы, «Тайна Чорных Гор», як зазначае ў прадмове да новай кнігі генерал-палкоўнік Барыс Громаў—той самы, «афганскі» Громаў, напісаны «проста на біваках стамляльных пеходаў, пад бляжым святлом маленькіх лямпачак у палатках, а часам і проста на брані. М. Чаргінца яшчэ ваяваў, а раман ужо выйшаў у Мінску, і мы ў Афганістане былі яго першымі чытачамі. «Сыны» ж нараджаліся тады, калі ў нашым стаўленні да афганскіх падзей адносіны ў многім змяніліся. Гэта не магло не сказацца і на агульную аўтарскую канцэпцыю. Пісьменнік атрымаў магчымасць больш праўдзіва, шматгранна адлюстравць усё, што звязана і з самай вайной, і з падзеямі, якія адбываліся тады ў краіне. Ён адным з першых не пабаяўся прыўзняць залоўны над негатыўным, што нараджала нездаровы ажыятаж вакол Афганістана. У раманае выкрываюцца асобныя выпадкі двурушша, звычайнай подласці, з якой сутыкнуліся дома і самі афганцы, і іх блізкія. Па сутнасці, некалькімі штырамі намалёваны маёр Сумскі, які працуе намеснікам начальніка ваенкамата, а потым ідзе на павышэнне. Вельмі пераканаўчым атрымаўся вобраз закарэнелага ваеннага бюракрата, пазбаўленага звычайнай чалавечнасці і чуласці! Для яго галоўнае—літара статута, лёсы ж жывых людзей яго ніколі не тур-

бавалі і турбаваць не могуць.

Чалавекам, які ў дзеяннях сваіх прыкрываецца інструкцыяй, паўстае і безыменны начальнік з камбіната спецабслугоўвання, куды зварнулася маці Кобліка, каб устанавіць на магіле сына помнік.

Паказвае пісьменнік і аднаго з ілжаафганцаў, Алефіна. Вобраз яго вымаляваны таксама праўдзіва, псіхалагічна пераканаўча. У сувязі з гэтым нельга не сказаць яшчэ пра двух персанажаў—«сумленных людзей», як падпісваюць яны свае анімкі,—Жукіна і Салдунова. Яны паведамляюць у розныя інстанцыі, быццам у доме маці Кобліка захоўваецца матэрыял, сабраны з украдзеных дэталей.

Спачатку нават думалася: ці не зашмат увагі ўдзяляе пісьменнік гэтым падонкам, ці не залішне вымалёўвае сюжэтную лінію, якая не заўсёды стыкуецца з асноўнымі падзеямі? Але дачытаў раман і зразумеў—не, невядакова з'явіліся ў раманае Жукін і Салдуновы. Яны займаюцца сваімі подлымі справамі ў той час, калі недзе льецца кроў. Прыходзіць чарговая анімкіма ў вышэйшую інстанцыю, а магчыма, якраз тады Мікалай Коблік, чый матэрыял не дае спакою «праўдашукальнікам», трымае свой апошні бой, змагаецца, прыкрываючы адыход сяброў. Душманы ж насядаюць і насядаюць, і «вось настаў момант, калі ў яго руках засталася адзіная, апошняя граната». І, калі душманы аказаліся побач, Мікалай падумаў: «Даруй мне,

мамулька!—і адпусціў чакну».

«Даруй мне, мамулька!»,—так і чуецца ў вушах. «Даруй...» І шкада, што мы ачарсцвелі, загразлі ў дробязных справах, развучыліся адчуваць чужое гора. Няўжо неабходны яшчэ адзін Афган ці Чарнобыль,

каб зразумець: усе мы жыхары адной планеты і знаходзімся ў сумеснай лодцы, якая і так гайдаецца на хвалях няпэўнасці? Нават і падумаць пра гэта страшна.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

Быкаў: новае прачытанне

Яшчэ ў 1980 годзе выйшла кніга Ігара Дзядкова «Васіль Быкаў» (выпушчана яна была выдавецтвам «Советский писатель»). Кніга прыцягнула да сябе ўвагу. На той час было няма ахвотнікаў «паскубці» пісьменніка, абвінаваціць яго ў эчарненні падзвігу савецкага народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, адсутнасці патрыятызму. І. Дзядкоў, не мадта ўступваючы ў палеміку з такімі крытыкамі, мужна гаварыў пра творы В. Быкава праўду, паказваў іх як з'яву нашай сучаснай літаратуры.

Вядома, як на сённяшні дзень, сёе-тое можна было б у тых развагах удакладніць, пра нешта сказаць больш пэўна і адкрыта. Але крытык не стаў сябе перапясваць. Тым не менш, усе гэтыя гады ён як бы працягваў дапісваць тую сваю кнігу. Дапісваць, бо—выходзілі ў свет новыя аповесці Васіля Быкава і па-ранейшаму шмат

значылі яны для сучаснікаў, і для яго ў тым ліку. Так з'явіўся працяг даследавання, нарадзілася другая частка кнігі. Пад назвай «Васіль Быкаў. Аповесць пра чалавека, які выстаў» яна толькі што выйшла ў тым жа «Советском писателе».

У першую чаргу І. Дзядкова прывабліваюць аповесці В. Быкава, якія былі надрукаваны ў апошнія гады—«Знак бяды», «Кар'ер», «У тумане», «Аблава». Але крытык вяртаецца і да аповесці «Мёртвым не баліць»: «Яе мала хто чытаў, таму што дваццаць гадоў яе баяліся і не перавыдавалі. І пісалі пра яе, вядома, мала: не загадана было пісаць».

Гэтыя новыя развагі І. Дзядкова аб'яднаны ў раздзелы «Свой супраць сваіх» і «Пад знакам бяды. Неабходнасць адказу».

А. ВІШНЕУСКІ.

Лістападаўскі пейзаж

Начным дажджом асфальт наўкол амыты. Скіразняк свідруе дворык прахадны.

Свядомыя пайшлі ізноў на мітынг, а ў несвядомых сёння — выхадны. Ларок за домам... Прадаецца піва. Бяздомны кот на сметніку, як здань. Кудысь плыве мелодыя тужлівай нябёсаў ускалмачаная твань. У вадасцёк ручай сцякае брудны, за плотам грыб драўляны, нібы гном. Як маўзалеі дыктатара, бязлюдны, палохае пустэчай «Гастраном». Усё сцяла няясная трывога, і вецер спеў зацягвае глухі... Пайду ў царкву. Хачу спытаць у Бога, як хутка адпускае ён грахі!

У час аднаго шпацыру

Птушка забілася ў сонных хмызах, навошта яе трывожым! Няўжо ты не бачыш, голле ў слязах, яно сумуе таксама, можа...

Па ветры цёплым, па промнях зары, па нечым вельмі звычайным...

А тут жа толькі адны камары ўюцца ў танцы адчайным.

Там, дзе берага выгнуўся кант, словы гучалі другія, і сэрца дасюль маё, як эмігрант, поўнае настальгіі...

І не з табою я зараз, з ім... Ён — твор для мяне, ты — прадмова, таму і вечар наш гэты, як дым, як без літар галосных мова.

І не скажу я табе: «Даруй...» — за падман вачэй выпадковы, бо які толькі сказ у душы не збяру, — рассыпаюцца словы.

І мулка пад позіркам мне тваім, як ты не глядзеў бы прыгожа... Дык павер у гэтага вечара дым, развезьце які не зможаць.

Жыву, і дзякуй, не ў прасторы голай. Мая душа — скарбонка пачуцця...

Дык што ж ты плачаш, юны астралаг, што тэрміны кароткія ў быцця! Хай цела — тлен...

Ад тлену не прыбудзе... Ды вырвецца калісь на волю дух! І што з душы аддаць паспею людзям, яно і ёсць быцця адвечны рух.

Сябрам паэта

«...мы ігралі вам на жалейцы, і вы не скакалі; мы спявалі вам самотныя песні, і вы не рыдалі». (Евангелле ад Матфея, гл. 11).

Сляза не блісне радасцю з-пад вейкі, не свеціць нават таннай славы лаўр... З нас кожны — ад Купалавай жалейкі, і кожны, — як апошні дыназаўр.

І весялоць, і боль радкоў — не лекі каму патрэбен слоў высокі сэнс! Як дзіўна ведаць, на зыходзе веку чаруе не Паэт, а экстрасенс.

МАТКА з Петраком выйшлі праводзіць на ганак. З акна падала бледнае святло ад запаленай газойкі.

— Ну, аставайцеся шчаслівыя, — сказаў Лявон. Саромеючыся пяшчоты, што цёпла, козытна зашчыпала вочы, тоўхнуў у плячо брата, які стаў, зябка хутаючыся ад непрыемнага пасля хаты марозіка ў накінуты наапахні матчын кажух. Пятрок зірнуў з сумам, спадылба, нават як бы з крыўдай. — Вучыся, глядзі. — Лявон патуліў хлопца да сябе. Той моцна, з дзіцячай даверлівасцю прыціснуўся ў адказ. І быў яшчэ зусім дзіця: у сёмы клас хадзіў. — Каб маткі слухаўся, — загадаў яму, напускаючы строгасці. Чмокнуў Петрака ў галаву і павярнуўся да маткі, ужо дарэштты разгублены ад сваёй непрывычнай расчуленасці. У водсвеце ад акна ў матчыных вачах блішчэлі слёзы. Губы дрыжэлі. Зараз загалосіць, кінецца на шыю. Не, трымалася. Толькі прагна, з немым болей узіралася замглым позіркам у ягоны твар, быццам астатні раз, быццам хацела ўзяць у памяць кожную рыску, Лявона скаланула ад раптоўнага ўспаміну: гэтак жа яна глядзела на бацьку, развітваючыся з ім улетку 44-га года, калі мужчын забіралі на фронт, і ён стаў разам з усімі ў страі, а сярэдзіты, крыклівы афіцэр адагнаў прэч жанчын, каб зрабіць пераклічку ды весці калону ў дарогу. Зімой 45-га і ў іхнюю хату прыйшло «звяшчэнне». — Мама! Я скоро вярнуся, — натужна ўсімхнуўся ён. — Адрозу напішу, як прыеду. Буду пісаць часта. — Як яны чакалі бацькавых лістоў-трохвугольнікаў, як кожны раз абміралі, калі да іх звярочваў паштальён: барані Бог, з казённай паперай.

— З Богам, сынок! — перахрысціла яго матка, і ён, заўзяты камсамольца, бязбожнік, не запраціўся: так ужо прынята ў старых, — узяла за галаву, мякка нахіліла, падалавала ў шчокі і ў губы, а тады парывуна абшчупіла, уткнулася ў грудзі і ўсё-такі загаласла, глуха, сіпла. — Бож-жа! — усхліпнула. — І ты ўжо ў свеце!

— Мама! Ну што ты, прадца? — Лявон зірнуў на брата, быццам чакуючы помачы ад яго, меншака. Але ў таго самога наварочвалася слёзы. — Пайду ўжо я, — як літасці папрасіў.

Матка неяк ураз сціхла, адхінулася, верхам рукі правяла па вачах.

— Ага, ідзі, — адказала згодна. — Каб не апазініўся... Каб людзі не чакалі. — Звыкла, як заўсёды пры нейкай пільнай справе, зарупілася, варухліва нагнулася, падала сундучок з маленькім замочкам, які адмыкаўся цвіком і быў павешаны проста для фасону. — Пішы ж. Не забывайся тамака на нас. Не выракайся, сын.

— Мама! Чаго б стаў выракацца? — пакрыўдзіўся Лявон. Узяла распач, калі на імгненне ўявіў, што сапраўды нешта з ім сталася, хвароба якая-небудзь зачмурыла, адбіла памяць, і вот не ўзнае ні маткі, ні брата з сястрой, ні роднай хаты, ні роднага кутка. Як бы тады жыў, горкая, найгарчэйшая ў свеце сіраціна?

— Дзеткі мае, — матка звярталася не да аднаго Лявона, а і да Петрака, і яшчэ да некага, каго тут не было. — Людзі, як пападаюць у лепшае, скоро адываюць ад горшага.

— Гаворыш абшчупі, — папракнуў яе Лявон. — Як быццам я назусім еду?.. Бываеце здаровыя!

Паправіў за плячамі плячак — торбу з прывязанымі за бульбіны, укладзеныя ў ражкі, матузкам-лямкам, ступіў з ганка, як быццам сілай ірвучы нябачную, моцную прывязь, што

трымала на месцы, пусціўся па панадворку. Гразь толькі зверху прыхапіў малады, нядужы марозік, скарынка прасела пад нагамі. Звярнуў набок, да плоту, на траву, каб не ўліцкаць святочныя, хромавыя боты. Шкода было абуваць іх у дарогу, але ж і не паказвацца на людзі абы ў чым — у старых, латаных-пералатаных чаравіках, годных хадзіць толькі дома ды ў калгас на працу. Горш, што і на руднік давядзецца цягацца ў ботах, пакуль з першых жа грошай не купіць якія хадакі на штодзень. Ну ды не было б большай бяды.

Штосьці быццам тузана, паклікала азірнуцца назад. Матка з Петраком яшчэ аставаліся на ганку, глядзелі яму ўслед. Махнуў рукой, яны замахаці таксама. Але трэба было спяшацца, каб не адстаць, не валачыцца аднаму. Рушыў спорна, ходка на дарожцы, што плаўна падымалася ўверх.

За плотам у дзве жардзіны ў млістых поцемках вычэрчвалася кашчаварукія цені голых, маладых яблынь. Забалела па іх, як па блізкіх жывых істотах: хаця б матка не пераступіла ў адчай ягоную забарону і не пусціла пад тапор дрэвы, каб не плаціць за іх лішнія, і так непаспелыя падаткі. Сад сама ўбіраўся ў сілу, даваў слаўныя, смачныя яблыкі. Бацька прывёз прышчэпы ад самога Сікоры, славутага ў тутэйшым баку садавода, садзіў сваімі рукамі. Як было губіць такое хараство ды і памяць жывую пра бацьку?

Выбраўшыся на дарогу, Лявон зноў запыніўся. На ганку ўжо было пуста. І адсюль, зводдаль, здавалася, выразна бачыў дзве прыступкі, дзірачку на ўскос ад выпалага сучка ў ніжняй, закрутку ў шудле з вышэртым вакол дзіркі белым кружком, ужо прыкметна счасны нагамі парог у сенцы.

Павёў вачамі далей, за свой хутар. У прывідным паўзмроку, у якім ледзь-ледзь угадвалася яшчэ няблізкае святанне, тануў нізкі луг. Па ім вілася грыва кустоў, што значыла звілістыя берагі нетаропкай, светлай рэчкі Паловіцы з рыбнымі завойнамі і вірамі. Далей усё злівалася, нічога не адрозніць. Але памяццю сваёй ён бачыў сінюю сцяну пушчы, у якую яго цягнула змалку, куды яшчэ зусім нядаўна яны з Петраком хадзілі ў познія грыбы і прынеслі поўныя кашы. Як пакідаць гэта? Калі ўсё стаіць у вачах, калі будзе, канечне, трызіцца, сніцца.

Перайшоў на дыбачках трохі святлейшую сярэд збучвельай травы палосу гразкай, цяпер замерзлай дарогі, пусціўся па ўзбоччы, углядаючыся пад ногі, каб не ўбіцца ў лужыну.

Недзе яго чакаў Стась Бруйка, Кірэй зяць. Дамовіліся з ім разам адпраўляцца ў мястэчка, каб ужо там сесці ў адзін вагон, трымацца неразлучна ўсю дарогу да Эстоніі, а пасля і на сланцавым рудніку.

Стась ужо год як быў завербаваны на камбінат «Ээсці фасфарыт». Цяпер прыехаў забраць жонку з дачкой, выязджалі ўсёй сям'ёй. Ён і Лявона падбіў з сабой. Перш чым вербавацца, Лявон параспытаў па людзях, куды лепей. Ехалі ў розныя канцы. І ў Карэла-Фінскую рэспубліку, і ў Молату-скую, Кіраўскую, Архангельскую во-бласці, і ў Данбас, і ў Сібір, і на Урал. Стась параіў Эстонію. Як-ні-як — Еўропа. З ядой, з адзяваннем-

абуваннем трохі лягчэй. Жыць блізка горада. Гэта не ў тайзе камароў карміць. Хоць у тых сланцавых рудніках не мёд, самі эстонцы ў іх не дужа хочудзь лезці. Нічога, беларусу не прывыкаць. Абы зрабіць можна, канцы з канцамі сточаць. А то ўжо прыйшло к таму, што невядома як і жыць.

Апошнія год-два са сваёй аднаасобнай гаспадаркі мала што мелі: амаль усё ішло на падаткі. Усе разумелі: ці-снудць, каб ішлі ў калгасы. Летась зрабілі нарэшце калгас і ў іх. Двое сутак не выпускалі нікога са сходу, пакуль не сталі падаваць заявы. Цяпер,

ПА ВЯРЬБОУЦЫ
анавяданне
Герман Кірэяў

думалася, як зрабіліся нармальнымі савецкімі людзьмі, зажывуць. Аж у першы год атрымалі на прадазень па некалькі грамаў гірсы, а сёлета ўжо ясна, што і гэтага не будзе. Азімае так-сяк убралі, а з яравымі, з бульбай і льном уцягнулі ў дажджы: што гніе ў копах, што стаіць наогул нечэпанае. Збожжа так-сяк наскрэблі на натуроплату МТС, а яшчэ ж прыйдзеца расплачвацца за іншыя даўгі. Аб прададніх ужо няма і гаворкі. Старшыню Шадуру раён зняў за развал. Людзі адрозу казалі: Шадуру не варта ставіць, не будзе толку: удалы толькі на язык, а сам халтама, дома не гаспадар, дзе ён калгас павядзе. Далі на ягонае месца колішняга сельсавецакага фінінспектара, па-тутэйшаму «заганяла». Ваёдзю. Гэты з самага пачатку ўзяў крута. Пастанавіў праўленнем: ніхто не атрымае дзялкі ржышча для сваёй каровы, пакуль не будзе ўбрана да каліва ўсё калгаснае, а хто накосіць самавольна, папаліцца канфіскацыяй нашошанага, штрафам, а то і турмой як за замаха на сацыялістычную ўласнасць. Спецыяльная камісія, якую ўзначальваў аб'ездчык Сухавіла, інакш званы Закон-не-Гласіць, шастала па хлявах, па гарышчах, забірала пад чыстую любы падазроны пласт сена. Той-сёй за парою, плачучы, вёў на кірмаш карову.

Сваю Чарнулю яны спадзяваліся пракарміць зіму. Было трохі леташняга сена, з сотак узяў тры добрыя ўкосы канюшыны, нацягаў з прырэчча асакі, прыпарадкаваў бульбоўнік, бурчанік. Без малака не будзе. Накапалі бульбы, ёсць капусты, фасолі, бобу. А як без хлеба? Як без скваркі? Парсюка здалі на пастаўку, а барана і старую авечку прыйдзеца прадаваць: грошы трэба.

Дома яшчэ б так-сяк перабіваўся. А што сястры Любе даць з сабой у ледвучылішча? Ужо на астатнім курсе, нялета канчае, на свой хлеб выйдзе. Яна, бедная, хацела кідаць вучобу, пайсці куды на будоўлю ці таксама завербавацца, каб не з хаты цягнуць, а ў хату памагаць. Ён і слухаць пра такое не стаў. Хоць Люба на паўтара года старэйшая, але ён цяпер галава

За шэрым аleshнікам адкрыўся на шырокім полі хутар Кастуся Кірэй. Вокны святліліся. Недзе ў самым разгары был зборы. Лявон прыбавіў ходу.

У панадворку, на відным ад акон месцы, стаяла падвода. Каля яе корпаўся сам гаспадар.

Счуўшы Лявона, ля хлява забрахаў сабака. Кірэй рэзка адхінуўся ад воза, застыў, углядаючыся на дарожку: хто там ідзе? З сяней якраз выйшаў з чамаданам Стась, ладны, рослы, у адной расхрыстанай кашулі, таксама насцярожыўся.

— Свае! — весела гукнуў ім Лявон.

Стась нешта сказаў цесцю — не было чуваць з-за сабачага брэху. Кірэй пераняў ад яго чамадан, стаў прыладжваць між скрынак і хатулёў, а Стась пайшоў пераняць. Тукнуў на сабаку, каб сціх. Павітаўся за руку з Лявонам, забраў сундучок, паклаў на воз.

— Давай і хатуль. — Лявон з ахвотай аблегчыўся і ад заплечніка. — Конь не свой, грузі, не стой, — паржтаваў Стась не дужа што весела. Стары Кірэй пасунуўся ў хату, дзе гуло, як у вуллі, ад многіх галасоў. — Ты знаеш, ужо думалася, што зусім не выйдзе ехаць, — загаварыў Стась заклапочана, нават з дрэнна прыхаванай злосцю. — Цесць пайшоў дагаварыцца пра каня, а тэй паўшабэлак, Васька Шашок, раптам упёрся: «Не дам. Нечага на калхозным транспарце раз'язджаць усякім. На гарбу няхай цягне свае шмоткі». — Лявон не здзіўвіўся пачутаму. Надаўна пастаўлены за брыгадзіра Васіль Гулька, па прозвішчы Шашок, гнуў лінію калгаснага начальства: помсціў Стасю Бруйка, што ўцёк з калгаса. Такого работніка не стала: ён і бондар, і цясляр, і столяр. Кастусю Кірэю за зяця нават соткі абрэзалі па клямку, але той дабіўся як інвалід вайны, што гэтае рашэнне было адменена. — Спаганяе сваё, смурод! — адводзіў душу Стась. Лявон чуў, што яшчэ хлопцам ён разы два адтрапаў Шашка па вушах. — Дарваліся Шашкі да ўласці. Век за-

А ў нашых душах і пахулы верас
мог абудзіць такі натхнёны сказ!
Хаця, бывала... згубай дыхаў Эрас
і Бахус добрым сябрам быў не раз.

Ды ўжо і ў гэтым нас не папракаюць...
Няма каму ні слухаць, ні чытаць.
Толькі калісьці, можа, «раскапаюць»,
і ў школах нават стануць вывучаць.

І так, як сонца рассявае блікі,
прасее нашу вартасць мудры час, —
хто ўдачлівы на момант, хто вялікі,
і гэта будзе ўжо, на жаль, без нас.

Не мудры той, хто сэрцам на агонь
кідаецца ў бяспільным намаганні,
ці доўга свеціць сонца на змярканні,
калі кранае срэбра тваю скронь!

Шаленец, прад сабою не грашы:
хоць жар салодкі ў позняга спаткання,

свая прывабнасць ёсць і ў адцавання —
спакое парываў, цела і душы.

І хоць спакуса плоць тваю скрабе,
жыві адзінай ісціне сугучна:
шукай не ласкі ветранай, а Вучня,
тады ты скажаш, што знайшоў сябе.

На перавале Саланг

«А мой сын прапаў у Афганістане
без вестак...»
(3 размовы адной маці).

Чэзне куст, запылены, ад спёкі,
а цясіна тоіць халадок...
Астраўком уявіцца далёкім
адзінокі ўдалечы гудок.

Пра яго нідзе няма даведкі,
побач слёз не роняць сваякі,
толькі блізка з прыдарожнай кветкай
хулганіць вецер трапяткі.

І ў парыве гэтым хулганскім,
на хвіліну свой суніме шал...
Памаўчыць па-звычайна славянскім
і памкне далей... за перавал!

Храпіць... Купіць... І кожны ўжо,
бы п'яны!
Дыван... Адзежа... Заўтра ўсё! Патон!
І хтось адзін, як іншапланецянін,
уражліва аглядае натоўп.

Хачу купіць ружовенькае шкельца,
каб не згубіць апошняе «люблю»,
я і сама з няўцямнасцю прышэльца
даўно гляджу на бедную Зямлю.

О як усё раскласяся няпроста...
Няма ў душы ні радасці, ні слёз,
а толькі шум з далёкага пагоста
красы айчынай — векавых бяроз.

Яны спачатку зналі толькі волю,
зямля дала ім дужасць і спакое.
І хоццаца, згараючы ад болю,
да іх пайсці з працягнутай рукой...

Лета дыхала месяц грамамі,
слаўся горыччу мокрых былён,
і тады менавіта між намі
промень радасці тайнай пралёт.

Неба хмурнасцю змрочна днела.
Мне спрыялі маланак агні.
Бессаромна ўсе дні харашэла
на вачах у прымоўклай радні.

І ніхто ў тым не бачыў рахубы,
што глядзела на ўсё, як праз дым...
Падфарбоўвала сцягтыя губы
і ўсміхалася думкам сваім.

дамі свяцілі, з хлеба на квас перабі-
валіся. Людзі ў поле, а яны ў застол-
ле. Круглае сунуць, плоскае коцяць.
Ім бы стыдацца, што бедныя, а яны,
глядзі, гэта за гонар узялі. — Стась
брыдка, не па-тутэйшаму закручана
вылаўся. — Але цесць знайшоўся.
Наняў Хуцнага. Той падышоў да Ша-
шка, быдта бы яму конь спатрэбіўся,
прыспічыла пад'ехаць у мястэчка.
Цесць даў Хуцнаму самагонкі, і са-
мому, і на гасцінец. Хуцкі казаў: Ша-
шок аж засмяўся, як бутэльку ўба-
чыў. Ад слова даў каня.

Нехта ішоў з хаты. У сенцах затап-
таўся, шастаючы ў поцемках клямку.
Нарэшце дзверы адчыніліся. Лёгка на
ўспамін, паказаўся Хуцкі, няскладна
доўгі, у старой, парванай сям-там бар-
ме, падпяранай вярочкай, у зліня-
лай зімовай шапцы з падкорчанымі,
але не завязанымі вушамі, у шэрых
ад закарэлай гразі ботах.

— Пагрэўся трохі? — паблагліва,
як у малага дзіцяці, спытаў Стась.

— Дзякуй, пагрэўся. — бяззуба
прашмякаў Хуцкі.

Сняватая-блякля ягонья вочы да-
вольна, масляна блішчэлі, выпінкі-
яблыкі на няголеных шчоках чырванелі,
як бакі ў гіля. Працягваючы да-
жоўваць, ён пакльпаў да каня, узяў-
ся падкручваць драціну, якой была
звязана атоса.

— Ста-а-сі-і! — за акном у хаце
пявуча паклікаў жаночы голас. —
Дзе ты там?

Гэта была Яніна, Стасева жонка.
Нават па голасе можна было ўгадаць,
якая яна прыгожая, мілая. Лявон яшчэ
зядонным кавалерам, толькі пачаўшы
падхожваць на вечарыны, вылучыў з
мясцовых дзяўчат Яніну, сярэдняю
Кірзеву дачку. Цешыўся ўпотаў, як
глядзіць зеленавата-шэрымі, поўнымі
мяккай ясныты вачамі, як смецця,
як ідзе, як танцуе. Што за пара яны
са Стасем!

Зашчымеў сэрца ад успаміну пра
Веру, з якой выпадкова пазнаёміўся
на фэсце на Іллю ў Перадолах, на які
завітаў потайкам, баючыся папасціся
на вочы каму-небудзь з актыву. Так
і не выбраўся на вечарынку ў недалё-
кую ад іх вёску, дзе напаяжартам да-
мовіліся з Верай станцаваць разам.
Ужо так і разыдуцца, упусціў дзеўку.

Пачала выходзіць з хаты радня Кі-
рэяў, Бруйкаў. Усё моцны, відны люд.
З увэрчаным у коўдру і кажух дзіцем
на руках паявіўся Стась, ужо апрапу-
ты ў дарогу — у гарадскім бобрыка-
вым паліто, у капелюшы, у бліскучых
гумовых ботах. Яніна з-за ягона-
га крутога пляча спяшліва, клопатна
направіла карункавы беражок белай
прасціны ў скрутку, каб, барані Бог,
не дыхнула холадам на малое. Як хо-
раша, пшчотна свяціўся яе бела-ружо-
вы, далікатны твар! Лявон мжволі
залюбаваўся на Яніну. Глядзеў, як са-
дзілася на воз, чапляючыся за Стася,
які беражліва прымаў ад яго на ка-
лені неацэнна дарагі скруткі. З туж-
лівай, бяспільнай рэўнасцю падумала-
ся: дзе такой красе расцвітаць сярод
іхняй убогасці і нэндзы, ёй трэба леп-
шыя ўмовы.

Заняў сваё фурманскае месца Хуц-
кі. Пачаліся развіталыя слёзы з аб-
дымкамі і пацалункамі. Лявон пай-
шоў на дарогу, каб не надрываць сэр-
ца новым жалем.

За возам яшчэ нейкі час цягнуўся
хвост з дарослых і малых. Стары Кі-
рэй праводзіў аж да ростані. Нарэшце
спыніўся, пакланіўся нізка, зняўшы
шапку, і прыгорблены, нейкі ўраз аця-
жэлы патупаў назад.

Сівым, каравым паскам вілася праз
жаўтлява-шэрае поле няўбранага яч-
меню дарога. Стукацелі па мерзлай
грудзе колы, час ад часу з хрумстам

і званам рэзали лядок на лужыне. Ци-
ха, як кот, мурлыкаў сабе пад нос
Хуцкі. Баючыся варухнуцца і патры-
вожыць заснулае дзіця, Яніна толькі
вярцела галавой на бакі, можа, нагля-
даючыся напаследак на родныя края-
віды, раз-пораз затрымлівала закахан-
ны позірк на Стасю. Яны з Лявонам
ішлі берагам зашкленай лядком кана-
вы.

Стась закурывіў. Азірнуўся на Ляво-
на, паказаў на воз, высокая наладава-
ны вандзэлкамі і скрынкамі з хатнім
скарбам.

— Як у бежанцы ўцякаем, — зага-
варывіў ціха, з сумнай усмешкай. — Ці
думалася, што на бацькаўшчыне месца
не стане?.. Усё паляцела кулем-
потырчу... Ладзіліся з цясцём хату
перасыпаць, другі канец прырубіць...
Альтанку хацеў змайстраваць, каб уся
ў зеляніне стаяла, з гасцямі пасядзець
улетку... Усё с-сабану пад хвост.

— Уладзіца як-небудзь, — паспра-
баваў і яго, і сябе сунуць Лявон.

— Не на тое, брат, паказвае... Ад
калхозаў яны ўжо не адступяцца. Ін-
чай яны ўжо не будуць яны.

— Чаго, ёсць і добрыя калхозы.

— Можа, і ёсць... Але я табе ска-
жу... Не па мне гэта, калі я ад добра-
га дзядзі залежу. Ласку ён мне зро-
біць, дасць жыць ці не дасць. Сам са-
бой хачу быць. Ужо выбачайце, каб
які-небудзь Шашок на мне конна ед-
зіў. Дзякуй Богу, галава не адвалі-
лася, рукі не адсохлі, жыў і прахыву
сам.

— Начальства ў нас слабое. — Ля-
вон як мог бараніў калгас. У душы
быў за супольную працу. Матка рас-
казвала, што і бацька, колішні сябар
Грамады пры Польшчы, стаяў за ка-
пелюшыю. — Што было хацець ад
Шадуры, калі ўсёй грамадзі ў яго, што
распацаць ўмее? А Ваёдзя большы
грамадзі?.. Яшчэ горш, што самадум-
цы — вытвараюць, што ў галаву
ўзбрыдзе. Мы маўчым, толькі за вочы
крытыкуем. І раён срöző пальцы гля-
дзіць... У Маскву трэба, самому Ста-
ліну пісаць.

Стась кінуў недакурак, ухмыльнуў-
ся.

— Пішы... Але глядзі, каб не пі-
санца. Не чуў, што было аднаму па-
сору з мястэчка? Не чуў?.. Цесць мне
расказаў, прыяцелі яны былі... На-
браўся чалавек смеласці і паслаў у
Маскву пісьменнікам ліст. Так і так,
вы там седзіце, кавалераў залатой звя-
зды, кубанскіх казакоў распісваеце. А
вы прыдзеце, пра наш каторы калхоз
напішыце... Што ты думаеш: хоць і
не падпісаўся, і канверт апусціў у
вялікім горадзе, — знайшлі. Нічога не
скажаш — класныя сышчыкі... Паехаў
чалавек пасвіць белых мяздзедзяў.

Лявон толькі разгублена ўсміхнуў-
ся ў адказ Стасю. Нечога было ска-
заць. Ведаў: за неасцярожна сказанае
слова маглі забраць. На сабе выпала
пераканацца. Аднойчы выступіў на
сходзе, пакрытыкаваў непаладкі ў кал-
гасе. А месцяца праз тры свой чала-
век з суседняга хутара расказаў пад
вялікім сакратам: прыходзіў да яго
нехта незнаёмы, распываў, ці не мае
ён, Лявон, якіх сувязей з бандай, што
яшчэ працягвала арудаваць у іхняй
мясцовасці.

У парадзелых поцемках удалечыні
праглянулі хаты і дрэвы ў Перадо-
лах, адзінай, як астравок, вёскі ся-
род навакольных хутароў. Тут зрабілі
цэнтр калгаса. Людзі ўжо ўставалі: і
там, і там свяцілася акно, з коміна
пачынаў віцца белы дымок. На Бон-
даравым гумнішчы, дзе быў заложаны
брыгадны двор, светлячком мільгаў
ліхтар «лягучая мыш». З таго месца
даносіліся галасы.

— Не дай Бог, на аб'ездчыка ўспа-

роцца, — затрывожыўся Хуцкі. Ім трэ-
ба было праяджаць каля самай вёскі.

На Сухавілу Закон-не-Гласіць мож-
на было наткнуцца ў самым нечакан-
ным месцы, у любое надвор'е, у ноч-
паўноч. Як нейкі злы дух гэты чала-
век трымаў у страху тутэйшае насель-
ніцтва. Прыехаў неўзабаве пасля вы-
звалення ад немцаў у 44-м годзе ад-
некуль з усходу, асеў у апусцелай
яўрэйскай хаце ў Перадолах. З яго, з
Шадуры, Шашкоў і яшчэ двух-трох
чалавек і завязаўся калгас. Сухавілу
давалі трохі спакайнейшую, паважней-
шую пасаду — заўхоза. Але ён сам
захацеў стаць аб'ездчыкам, як у сябе
на радзіме. Меў каня з сядлом, ездзіў,
даспяваў скрозь. Зорка падмячаў па-
травы, выстрыжаныя ў жыцце каласы,
падкапаў баразну бульбы. Па сле-
дзе, а то і на гарачым лавіў вінава-
тых, афармляў матэрыял.

Пільнае вока Сухавілы бачыла і
шырэі, чым належала па службе.
чаплялася за любы непарадак: нехта
араў, сеяў кепска, клаў воз абый-
сядзёў замест працаваць, снасць не
глядзеў, ці што іншае рабілася не так.
Тыкаў пальцам, сурова адчытваў, а
пасля яшчэ дакладваў у кантору, кры-
тыкаваў на сходзе, у насценнай газе-
це.

Гэтай восенню, калі ледзь не пала-
віна ўраджаю аставалася на полі, За-
кон-не-Гласіць як не разрываўся на
часткі, кідаючыся з канца ў канец
калгаса. Яму і са злосці, і па-добра-
му казалі: «Чаго ты пырхаеш, чала-
веча? Усё роўна згніе, прападзе без
толку. Няхай хоць людзі спажывуць...
А то і сам не гам, і другому не дам».
Што праўда, то праўда: нічога лішня-
га аб'ездчык не меў са свайго стран-
ня. Хадзіў зіма-лета ў ватоўцы, быў
худы, выпетралы, як таран.

А ён цвярдзіў няўмольна: «Закон
не гласіць. Нявольна патураць кулац-
кім настроям раўтва і разбазарван-
ня. Ніхто саломіны не возьме ў
калхозе іначай, як толькі цераз тру-
дадзень».

Гэткае было дзіва нарвацца на Су-
хавілу. Канечне, затрымаў бы, не
праехаў бы міма. Лявон не без тры-
вочы паглядваў на Стася: мог бы
ўскіпець у адказ, сабе толькі напса-
ваць.

Галасы на брыгадным двары па-
мацнелі. Засварыліся двое. Лявон па-
знаў: старшыню фурман Бразджэль
і заўхоз. Павесляла сказаў Стасю:
— Бразджэль збіраецца ехаць па
Ваёдзю.

Новы старшыня жыў за шэсць вёрст
у мястэчку, па яго ездзілі раницай, а
вечарам адвозілі назад.

— Казалі: з панамі пакончана, —
пакпіў Стась. — Знайшліся лёка,
знайшліся і паны.

Лявон змоўчаў. Сам абураўся: гэты
Ваёдзя не можа стаць на кватэру ў
каго-небудзь у Перадолах ці на хута-
ры паблізу. На крайні выпадак ездзіў
бы з дому і дамоў без фурмана. Мала
ўсяго, трэба яшчэ і гэтым дражніць
людзей.

Нікога не відалася з вёскі насус-
трач. Звярнулі на паваротцы і неўза-
баве з'ехалі ў лагчыну. Калдобістая
дарога паявля па прывале лужка, па-
сярод якога, аж да самага возера, рос
гаёк. На грудку ўперадзе стаяла ма-
ленькая, хат на шэсць вёска Пада-
зерцы. Другой з гэтага канца была
хата гарманіста Язэпа Анецкі. Тут,
як і ў Кірэя, таксама ладавалі ў да-
рогу падводу. Вакол яе ў панадворку
тоўпілася невялікая гурма людзей,
дарослых, старых і дзяцей. Ці не ўсе
Падазерцы сабраліся праводзіць гар-
маніста, які з сям'ёй ехаў у Эстонію.

Анецка замітусіўся, прыспешваю-
чы зборы. Невысокі, увішны, жвава

згойсаў у хату, вынес гармонік, за-
мест футарала ўкладзены ў акуратна
пашыты з палатніны чахол з гузічка-
мі. Беражліва стаў прыпарадкоўваць
на возе.

— Сам едзеш, дык хоць музыку
кінь, — жартліва, але з выразным
сумам азвалася да яго старая, з
маршчыністым, як печаны яблык,
тварам Кацярына Грышчыха.

— Пераб'ецца як-небудзь, — бой-
ка адказаў Язэп, выселымі вачамі па-
веў па іншых людзях. — Вас дома і
певень павесяліць.

Ніхто не засмяўся, толькі нехта з
малых хіхікнуў.

— Нясе вас Бог, — уздыхнула
Грышчыха.

Язэп зноў ішоў у хату, але на ган-
ку затрымаўся, кінуў:

— А як жа! Свету паглядзець. Ці
праўда, што ў людзей вароты пірага-
мі падпёртыя, кілбасамі завязаныя.

Але і цяпер не рассямшыў адна-
вяскоўцаў. Калі зайшоў у сярэдзіну,
Грышчыха прабурчала:

— Пэўне ж, там лепей, дзе нас ня-
ма...

— Ці яны першыя едуць? — з ла-
годнай вінаватасцю заступілася за
родную пляменніцу Ганю і яе мужа
Язэпа Саўчыха, равесніца Кацярыны,
а на выгляд куды маладзейшая —
гладкая, чырванашчокая. — На маёй
памяці сколькі ад нас па'язджала...
За царом у Амэрыку, у Сібір, за
Пілуудскім — у тую ж Амэрыку, у
Пранцыю, у Латвію...

— Успомні яшчэ, што за царом
Гарохам было, — кпліва змерыў жо-
нку сівы, сухаваты Саўка Грыдзюшка.
— Пры тых Саветах меней знало-
ся ў свет? Толькі блізкіх, каго аддалі...
Вінцэты Бруйка, Гэнэрык Вязіцкі,
Якуб Турчыніскі, браты Рындынікі,
Кастусь Рабіза...

Стась дадаў:

— А пасля вайны як у Польшчу,
на зямі адзыхсканых кацілі абозамі.

— Анягож! — быццам укалолі гэ-
тыя словы Грышчыху. — Палякі гэ-
дакія адшукаліся. Не на адной зава-
ліцы гадаваліся?

— Во! Не скумекае! — дурасліва
здзівіўся на яе Саўка Грыдзюшка. —
Што каталік, то й паляк... Для чаго
тады яны ў каталікі перахрышчвалі-
ся? Каб беларусамі-мужыкамі аста-
вацца?

— Бедная гэта Беларусь, — не
прыняла ягонаў жартлівасці Кацяры-
на. — Ад усіх матак горшая: род-
ныя дзеткі адракаюцца.

— Быдта не знаеце, цётка, — зноў
умяшаўся Стась. — Ад калхозаў лю-
дзі ратаваліся.

— Вот засцерагліся, што ў Польшчу
уцяклі, — падцяла Саўчыха. — Не
тое самае будзе і там, што ў нас?
Свой Сталін і тамака.

— Эй, баба! — прыкрыкнуў на
жонку Саўка, трывожна, як певень,
выцягнуўшы шыю. — Так, глядзі, і
да паліцкі недалёка! — Ён хітрава-
та-насяражана паглядзеў вакол сябе
і далей, на вуліцу, пустую ў гэты ран-
ні час.

Язэп з Ганяй не забавіліся. Неўза-
баве яна, рослая, мажняя, ледзь не на
галаву вышэйшая за мужа, выйшла
за руку з чатырохгадовым сыном,
важным і ганарлівым ад радасці, што
едзе. Язэп следам нёс ухутанага ў
паддзёўку меншага, двухгадовага
хлопчыка, які моршчыўся і крактаў,
вылузваючыся, неадвольны, што яму
няма волі. Пятрок Рабіза, Ганін брат,
пакалечаны на вайне, закульгаў да

(Працяг на стар. 10).

Навошта дадзена чалавеку жыццё, што яму наканавана здзейсніць у ім? Гэтае пытанне хвалявала людзей усіх эпох. Ці толкі з тым мы прыйшлі ў гэты свет, каб праіснаваць свой шлях, не ўзвысіўшыся над суматнёй будняў? Ці здатны чалавек на здзяйсненні, якія будуць служыць прагрэсу грамадства? Леанарда да Вінчы, Мікеланджэла, Капернік... Гэ-

якім яркім рэльефам вылучаецца пастава Скарыны. Аднак гэтыя карціны надаюць фільму ўзвышанасць і асаблівую прыгажосць. У велічных старадаўніх будынках, у фрэсках і скульптурах перад намі ажывае творчасць майстроў мінулага; мы чуем шум галасоў, што гучалі ў Падуанскім універсітэце шмат стагоддзяў назад. Уся атмасфера гэтых эпі-

грывае прыём успамінаў. Ён абмежаваны для такой оперы, у якой унутранае дзеянне пераважае над знешнім. Мы бачым падзеі вачамі галоўнага героя, і дзякуючы гэтаму яны набываюць большую вастрыню і экспрэсіўнасць. Такі, напрыклад, эпізод надання Францыску звання магістра ў Падуанскім універсітэце. На экране наплывам з'яўляюцца фігуры

БАЛЕТ: дасягненні, праблемы

3 гаворкі ў тэатры оперы і балета БССР

Напэўна, ніколі столькі прадстаўнікоў рэспубліканскай прэсы, радыё і тэлебачання не збіраліся адначасова ў кабінце галоўнага балетмайстра ДАВТа БССР народнага артыста СССР Валянціна Елізарава.

Ды яно і не дзіўна. Прэс-канферэнцыя, якая адбылася 12 лістапада, мела назву — «Беларускі балет на замежных

сцэнах: цяперашні стан і перспектывы». Правядзенне такой прэс-канферэнцыі, арганізаванай СТД БССР, мела свае падставы. Агульнавядома, з якім вялікім поспехам выступае беларускі балет за межамі нашай краіны.

Усё пачалося паўтара дзесяцігоддзя назад з непрацяглых гастролёў у Венгрыю. І за гэты час труп аб'ездзіла Заходнюю

Узыходжанне

Опера «ФРАНЦЫСК СКАРЫНА» на тэлеэкране

тыя асобы змяняюць цэлую эпоху ў гісторыі.

Францыск Скарына — яшчэ адно імя з плеяды асветнікаў Адраджэння. Адзначаючы ягонае 500-годдзе, мы аднаўляем сувязь часоў, жывім свае нацыянальныя карані. Мы стараемся вызваліць ад векавых напластаванняў часу і ўзаскрэсіць жывое аблічча нашых суайчыннікаў.

Так з'явілася мастацкая работа, якая дапамагае нам судакрануцца з жыццём выдатнага вучонага. Гэта фільм-опера «Францыск Скарына», створаны музычнай рэдакцыяй Беларускага тэлебачання дзякуючы садружнасці кампазітара Д. Смольскага і рэжысёра Г. Нікалаева. (Гэта іх другая, пасля фільма-оперы «Сівая легенда», супольная праца).

Кампазітара і рэжысёра прывабіла фігура Скарыны. Але ці можа опера ўзнавіць падзеі жыцця асобы такога маштабу? Вядома, не, ды і наўрад ці гэта трэба. Пра дзейнасць Скарыны, якая пакінула глыбокі след у развіцці беларускай культуры, напісана мноства навуковых даследаванняў і манаграфій. Опера ж — мастацтва пачуццяў. Аўтары імкнуліся паказаць цяжкі, але цудоўны лёс гэтага чалавека, раскрыць яго ўнутраны свет. Таму Д. Смольскі і Г. Нікалаеў пакінулі за сабой права на творчы вымысел. У оперу ўведзены матыў трагічнага кахання галоўнага героя і Маргарыты; не заўсёды гістарычна дакладныя эпізоды жыцця вучонага. Аднак тэлеапаваданне праўдзіва адлюстроўвае атмасферу той далёкай эпохі і дапамагае стварыць пераканальны і цэласны вобраз беларускага асветніка.

З першых хвілін перад глядачом паўстаюць каларытныя карціны XVI стагоддзя (аператар-пастаноўшчык В. Будык, мастак-пастаноўшчык Г. Холд): архітэктурныя панарамы старадаўніх кварталаў Падуі і Кракава, цудоўныя інтэр'еры замкаў і сабораў. Здавалася б, гэта толькі гістарычны фон, на

зодзе і сцэн перадае дух Адраджэння, яго веліч і моц. На гэтым фоне фігура Скарыны паўстае ў поўны рост.

Сюжэт не вылучаецца вастрыняй: падзей няшмат, хоць дзеянне ахоплівае вялікі адрэзак часу. Мы прасочваем станаўленне характару Скарыны, увесць цяжкі шлях ягонага ўзыходжання — ад выбару жыццёвай мэты да яе дасягнення — праз гады вучобы і ўпартай працы. Невыпадкова таму вядучай у вобразе вучонага робіцца тэма пераадолення: гэта барацьба з сабой, з забабонамі грамадства, з коснасцю і руднанасцю. Такая трактоўка вынікае з сімфанічна абгульненай драматургіі оперы Д. Смольскага.

Дзеянне (якое развіваецца, на першы погляд, марудна) поўнае драматызму і ўнутранай напружанасці. Характэрны супастаўленні кантрастных эпізодаў, прыняццё ўварвання лейтэмы зла — асноўнага музычнага носьбіта канфілікту. Сучасная мова оперы ўключае і прыкметы далёкай эпохі: гэта тэкст сярэднявечага харалу «Дзень гнева», што зрабіўся ў музычнай літаратуры трагічным сімвалам; рэчытывы, якія нагадваюць царкоўную псалмодыю. Такі стыль вучыцца стварае абгульнены вобраз эпохі і надае яму сучаснае гучанне.

Жанравых сцэн у фільме амаль няма: гэта вясёлы хор студэнтаў ды ў пачатку карціны сцэнка з манахамі. У цэнтры — фігура Скарыны, яго шлях ад парога бацькоўскага дома да еўрапейскай вядомасці. Вядучым прыняццём апавадання робіцца погляд галоўнага героя на падзеі. Выканаўцам давалася сутыкнуцца з вядомай цяжкасцю пры стварэнні вобраза, раскрываючы характар у маналагах-разважаннях. Саліст ДАВТа БССР А. Саўчанка, які выканаў вакальную партыю «па-за кадрам», і акцёр тэатра імя Я. Купалы І. Дзянісаў стварылі, на мой погляд, пераканальны і псіхалагічна верагодны вобраз Скарыны.

Вялікую ролю ў карціне ады-

прафесараў, і дыялог з імі надае асаблівую напружанасць традыцыйнай працэдурі, якая тут ператвараецца ў барацьбу выхадца з простага асяроддзя за вышэйшы навуковы тытул, за права на свой шлях у навуцы, за прызнанне беларусаў у Еўропе.

Праз успаміны раскрываецца і характар самога Скарыны. У фільме ёсць лейтывобраз, звязаны з тэмай кахання. У цяжкія хвіліны героя успамінае званіцы сабора ў Полацку, што бялеюць у летняй зеляніне, сваё развітанне з Маргарытай. Так лірычная распеўная мелодыя робіцца сімвалам радзімы, малалодзі, светлых спадзяванняў і любові.

Што азначае Скарына для нас? Ці толькі незвычайнасцю свайго лёсу ён прывабіў увагу стваральнікаў фільма — оперы? Ягонныя працы служаць для нас крыніцай пазнання і добра, а жыццё — прыкладам служэння ісціне і людзям. Усё, што было створана майстрамі папярэдніх эпох, з'яўляецца здабыткам усіх часоў і народаў. Мы ўспамінаем гісторыю не па крывава-важных войнах, а па ўкладзе народаў у прагрэс чалавецтва. Францыск Скарына, седзячы на пажарышчы сваёй друкарні, гаворыць вучню: «Бессмяротнасць чалавека — у ягоных творах». Перад вачамі глядачоў праходзяць кадры, якія надаюць заключнай сцэне фільма сучаснае гучанне. На экране наплывам з'яўляецца «Сіксіцінская мадонна» Рафаэля, якая цудам ацалела ў гады другой сусветнай вайны. Так з трагічнай развязкі фінал фільма ператвараецца ў гімн бессмяротнасці творчасці.

Слаўнае мінулае не памірае. Яно жыве побач з намі, робячы нас багацейшымі і чысцейшымі. І таму герой фільма крочыць з сярэднявечных залаў універсітэта ў шум гарадской плошчы XX стагоддзя. Ён — наш сучаснік.

Таццяна ВАЛАЧКОВІЧ.

Тэатр

ПАТРАБУЕЦЦА САМААХВЯРНАСЦЬ?..

Ужо ці не дзесяцігоддзе паўнае сцвярдзенне: наш тэатр знаходзіцца ў крытычным стане. Сёння ж пра гэта гаворыцца так зацята, быццам крызіс узнік раней за сам тэатр і пагражае завяршыць яго гісторыю.

Не думаю, каб канстатацыя крызісу паспрыяла вырашэнню тэатральных праблем. Дый, па шчырасці, сумненне ахоплівае мяне пры слове «крызіс». Паказальна ў гэтым сэнсе яго «даччэнне» да Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, па якім традыцыйна (і справядліва!) звяраюцца творчыя параметры іншых калектываў рэспублікі.

Год таму час «эрэжэсіраваў» прэм'еру купалаўцаў «Страсці па Аўдзею» («Крык на хутары») У. Бутрамева і завяршэнне дыскусіі пра сучасны стан купалаўскай сцэны ў часопісе «Мастацтва Беларусі». Ён самы, час, наглядна выявіў разыходжанні паміж работаю тэатра і сведчаннем крытыкаў. Аналіз, праведзены імі з нейкім абвінавачаным ухілам, канстатаваў канчаткова і беспаваротна: усеахопны, хранічны крызіс. Практычна аднадушна прызнавалася, што тэатр стаіць на мяжы мастацкага і грамадскага краху. Тэатр тым часам падвёў сваю «рысу» — поўны высокай трагедыі спектакль «Страсці па Аўдзею» рашуча абв'яргаў «дзягназ» як вынік нецярплівага крытыкаства. Аб'ектыўна тэатр стаяў на парозе творчай перамогі, і, безумоўна, перамог.

Цяпер падставай для гаворкі пра крызісны стан купалаўскага тэатра нечакана становіцца тое, што за апошні год тэатр ажыццёўлены толькі дзве ўдалыя пастаноўкі (пэўна, маюцца на ўвазе «Страсці па Аўдзею» ды «Памінальная малітва» Р. Горына наводзе творцаў Шолам-Алейхема). Цікава, а колькі іх трэба мець для поспеху?..

...Святам тэатра сталася выступленне артыста з паўночнай Ірландыі Б. Дж. Хога. На купалаўскай сцэне ён сыграў ролю Андрэя Буслая ў спектаклі «Парог» А. Дударова. Прыўзняты настрой апаноўваў адрозу — толькі ад прадчування таго, як сядуцца ў драматычным дыялогу англійская і беларуская мовы. Гэты настрой шырыўся і паглыбляўся, калі ад спалучэння дзвюх моў у пастаноўцы надараліся вельмі нечаканыя адценні і зрухі, што, дарэчы, пэўным чынам пераўтварыла спектакль.

Дасканаласцю, нават вытанчанасцю выканання ўразіла работа Б. Дж. Хога. У вобразе, які ён стварыў, быццам польме апякала затоенае пачуццё ўласнай годнасці Буслая, які ўжо ступіў за парог чалавечага існавання.

Узрушыў і сам факт сустрэчы. Яна дазволіла і беларускім глядачам своеасабліва дачыніцца да пастаноўкі беларускай п'есы ў далёкім Белфасце (рэж. В. Раеўскі). А рашэнне артыста пералічыць сродкі ад спектакля на дапамогу пацярпелым ад чарнобыльскай аварыі

ПА ВЯРБОЎЦЫ

(Пачатак на стар. 8—9).

кня, узяўся за лейцы. Стась з Лявонам пайшлі да свайго воза: зараз тут пачыналіся слёзы і ўздыхі развітання.

Калі ўжо былі за паўвэрсты ад Падзерцаў, сярод цішыні і маркоты засмужаных палёў, Стась папрасіў Язэпа, які ішоў трэцім паміж ім і Лявонам:

— Сыграў бы што? Які-небудзь «Паследні нонешні дзянчак...» — На яго недаўменна зірнулі з калёс Яніна, Ганя, і ён паправіў сам сябе: — Мусіць, адпялялі, адтанцавалі сваё.

Язэп не згадзіўся:

— Дай толькі на месца прыехаць. Такую вечарыну зладзім. Польку

зрэжам на сем кален... Эстонцы ж, нябось, таксама полькі танцуюць?

— Так станцеце, як іграць будуць, — сумна прадвясціў Стась.

— Нас жа многа будзе, беларусаў, — не падаваўся ягонаму настрою Язэп. — Мы во едзеце, ужо столькі народу... Збяромся сваім кагалам, як утнём, толькі тэтар пойдзе.

— Язэп ты Язэп. — Стась абярнуўся з ухмылкай. — Дома жывём, адзін з адным грызёмся. А там беларус і прызнавацца не хоча да беларуса... Што казаць: каторы і аказвацца саромеяцца, што беларус. Калі каталік, дык ужо ён паляк. Калі праваслаўны, дык расеец.

— Чаго мы гэдакія? — ад душы пабедавала Яніна.

Дарогу перасякаў ручай, які выйшаў з берагоў, разліўся перад мастком. Падводы папаўзлі па сучэльных лужынах, а Стась, Язэп і Антон мусілі пераскокваць з грудка на грудок, каб не замачыць ног. Калі зноў сышліся ўсе разам, перарваная гаворка ўжо не аднавілася.

Неўзабаве выбраліся на бальшак. Абапал раслі старыя, разгалістыя бярозы, злучаючыся ў гары голымі, у чорных нарасцях і сівых лішайх па белай кары сукамі. Апошнія год-два Лявон нахадзіўся бальшаком у мястэчка, каб купіць у краме які бокан хлеба, і пад гэтымі бярозамі яго заўсёды агортваў сцішнаваты, шчымлівы одам. Вот узраслі яны і стаяць тут гадамі. Добра ці кепска, а не сядуць нікуды, да канца астаюцца з гэтай зямлёй. Каго толькі ні перабачылі і ні перачулі, хто ішоў ці ехаў міма! Аб чым маўчалі? Што б сказаці, каб маглі гаварыць?

Уперадзе ля самага бальшака зацягнуў у прывідным паўсвятле гаёк стройных бяроз. Чорнымі шматкамі ўблыталіся ў прущце вяршалін пакіну-

тыя да вясны птушыныя гнёзды. Унізе, між камлёў, сталі вырысоўвацца магільныя крыжы. Два-тры святлейшыя, адзін зусім белы, а болей абымшэлыя, панікляы.

— Усе там будзем, — прашапялявіў з падводы Хуцкі.

Ніхто яму не адгукнуўся. Толькі параўнаўшыся з магільнікам, Стась прамовіў задуменна:

— Мы дык, мусіць, там будзем... Яны тут, у сваёй зямельцы.

Лявон ужо не змог стрываць гнятлівай тугі, што перапоўніла душу.

— Што, і вярнуцца назад не збіраемся? І памром не дома?

— І праўда, — падтрымала Ганя.

— Не можа быць, зменіцца нешта і ў нас да лепшага.

— Дай нам Бог, — пакорліва адказаў Стась.

І зноў змоўклі. У вёсцы, якую неўзабаве праязджалі, да іх далучыліся яшчэ дзве сям'і вербаванцаў на падводах і двое пешых, нежанатых хлопцаў. Далей ужо працягвалі шлях невялікім абозам.

Еўропу, Паўднёва-Усходнюю Азію, у многіх краінах выступала неаднойчы. Вельмі важна тое, што апошнім часам беларускія артысты ўсё часцей гастраліруюць у тых краінах, якія традыцыйна лічацца балетнымі, маюць даўнія і трывалыя харэаграфічныя традыцыі.—Францыя, Англія, Германія, Іспанія.

Мінулы тэатральны сезон па сваёй насычанасці творчымі вандроўкамі пераўзышоў, відаць, усе папярэднія. Мяркуюць самі: люты—Індыя, красавік—ФРГ, май—Нарвегія, чэрвень—былая ГДР, жнівень—верасень—Іспанія.

Арганізацыя гастрольных паездак ажыццяўляецца трыма шляхамі. Па-першае, паводле прамых сувязяў, якія дазваляюць СССР з мінулага года, з апамагай замежных пасрэдніцкіх фірм. Менавіта такімі былі сёлета паездкі ў Нарвегію і ФРГ. Другі шлях—на аснове

ўрадавых дамоўленасцей. Такой была вандроўка ў Індыю. І, нарэшце, трэці шлях—праз «Дзяржканцэрт».

Трэба сказаць, што замежныя пасрэдніцкія фірмы з вялікай зацікаўленасцю супрацоўнічаюць з беларускім балетам. Трывалыя сувязі наладжаны з англійскімі фірмамі «Ібс энд Тылэт» і «Орыджэн Артс». Англічане вельмі хацелі б атрымаць права арганізоўваць гастролі беларускага балета ва ўсім свеце. Праз фірму «Ландграф» кіраўніцтва трупы мяркуюць знайсці свайго гледача ў ФРГ, Аўстрыі, Швейцарыі. «Бізнес-Тайланд» бярэ на сябе практычныя пытанні ў час творчай вандроўкі ў Тайланд, дарэчы, ужо паўторнай, якая павінна адбыцца ў сёлетнім сезоне.

Насгул зараз распрацоўваецца праграма гастролі ў на 1991—1993 гады. Акрамя выступленняў у Югаславіі, беларускі

балет плануе пабыць у бліжэйшы час у Фінляндыі, Ізраілі...

Чатыры апошнія гастрольныя вандроўкі трупы мелі і даволі значны камерыйны поспех. Кожны спектакль «каштаваў» ад 6 да 25 тысяч долараў. Для параўнання: аншла на балетным спектаклі ў нашым тэатры дае прыбытак усяго 3,5 тыс. рублёў.

Шмат пытанняў узнікала на прэс-канферэнцыі і ў сувязі са становішчам тэатра ва ўмовах будучага рынку. Справа ў тым, што балет заўсёды быў адным з самых дарагіх мастацтваў, які патрабаваў немалых субсідый. Напрыклад, славу на ўвесь свет «Нью-Йорк-сіці балет» існуе на сродкі фонду мільянера Форда. Зараз дзяржава на кожны прададзены падкрэсліў, прададзены білет у нашым тэатры сперы і балета коштам 3,5 руб. даплачвае 7 рублёў. А калі гэтай датацыі

не будзе? Ці не паставіць гэта пад пытанне існаванне самога віду мастацтва?

Увядзенне рыначных адносін і адначасовае прыняцце закону аб свабодным выездзе з краіны можа прынесці беларускай балетнай трупе самыя нечаканы і непажаданыя плён. Бо праца саліста балета высокай кваліфікацыі ацэньваецца за мяжой непараўнальна вышэй. Ды ўмовы для творчасці, жыцця зусім іншыя. А кіраўніцтва нашага тэатра гадамі «прабівае» званні і кватэры салістам, якія прызнаны паловай свету...

Новы сезон пачаўся ў тэатры крыху пазней, чым звычайна. Гэта было звязана з гастролімі. Сёлета калектыў будзе працягваць тую асноўную рэпертуарную лінію, якой прытрымліваўся і раней,—гэта арганічнае спалучэнне балетаў класічнай спадчыны, стварэнне беларускіх нацыянальных спек-

такляў і спектакляў на музыку сучасных савецкіх і замежных кампазітараў.

У канцы сезона аматары балета ўбачаць прэм'еру аднаго з найбольш вядомых балетаў спадчыны—«Карсар» А. Адана. Пастаноўку яго ажыццяўляе калектыў майстроў з Ленінграда на чале з І. Калпаковай, які сёлета дапамог беларускім артыстам грунтоўна ўзнавіць «Спячучую красуню» П. Чайкоўскага. У якасці сцэнографа «Карсара» запрошаны адзін з лепшых савецкіх тэатральных мастакоў—Т. Мурванідзе. Другая прэм'ера—нацыянальны балет «Рагнеда» на музыку А. Мдзівані. Як будзе ўвасоблены на харэаграфічнай сцэне лёс непакорнай полацкай князёўны, драматычны акалічнасці яе жыцця,—гэтага з неярпеннем чакае глядач.

Тацяна МУШЫНСКАЯ.

выказала людскую занепакоенасць агульнай бядою, усхвалявала непасрэдным усведамленнем нашага непадзельнага зямнога быцця...

Два вечары, калі іграўся спектакль, годнымі партнёрамі замежнага майстра былі акцёры-купалаўцы. Хоць датуль «Парог» доўгі час не ішоў у тэатры, усе выканаўцы надзіва сабраліся, у мове іх герояў пачуліся жывыя інтанацыі, дзякуючы чаму пастаноўка набыла абноўленую рухавасць. Напэўна, гэта і паўплывала на тое, што «Парог» зноў уключылі ў рэпертуар. Мяркую, дарэмна. У кожнага спектакля—свой час, вярнуцца ў які немагчыма.

Шчымы прыклад гэтага—сённяшняе сцэнічнае жыццё «Трыбунала» А. Макаёнка—спектакля-легенды. Сёння ж ён, так бы мовіць, робіць замах на памяць пра выдатную, непаўторную пастаноўку. Ці не тое ж самае падсерагае і «Радавых» А. Дударова? Гэта несправядліва, але... Ну ду ад няўдалага спектакля куды лягчэй ператрымаць, чым горчэй і смутак ад разораных успамінаў пра дарагое і любое...

А што сёлета прапануе нам ТЮГ?.. Але—не, не будзем хітраваць. Ці сапраўды наш ТЮГ—тэатр, тым больш нацыянальны? Пытанне зусім не рытарычнае, калі задумацца над мастацкім узроўнем яго спектакляў, скажам, апошніх дзесяці гадоў. Непрафесійнасць і шэрасць выканання ці раствараюцца ў безаблічнай рэжысуры адной пастаноўкі, ці выкрываюцца вобразнай сістэмай другой. Варыянты з'яўляюцца—вынік не змяняцца.

Ужо даўно найбольш выразна ў ТЮГу разыгрываецца закулісная барацьба. Найважнейшая група «барацьбітоў-звяргацеляў» (не блытайце з касцюком творчага калектыўу) з адзінакавымі «блукуючымі асобамі». Няздольныя авалодаць гледачом, яны авалодалі закулісsem. За апошнія пяці гадоў распачалі сёму кампанію супраць чарговага га-

лоўнага рэжысёра, лёс якога «сістэмай» прадвызначаны, як і любога іншага, хто б у яе ні трапіў (а траплялі розныя!). Альтэрнатывы ўнутры існуючага ТЮГа няма.

Ды (дайце веры) менавіта з ТЮГа прыйшла вестка пра забастоўку. Знайшлося—такі некалькі акцёраў, што вырашылі пайсці на гэтую крайнюю меру, каб толькі супрацьстаяць «агульнаму кірунку» і абараніць сваё права на творчасць. Забастоўка не адбылася, мо і добра, што не адбылася. Добра іншае: што людзі абудзіліся...

Выканаўчыя якасці акцёраў звычайна эксплуатауюцца тэатрам бязлітасна. Гэта не толькі творча абмяжоўвае артыстаў. Праз гэта траціць спектаклі.

Вось, скажам, унутраную незадаволенасць выклікае вобраз Жабрака ў выкананні Ф. Варанецкага са спектакля «Страсці па Аўдзею». Але хто ў гэтым вінаваты? Найперш рэжысура. Менавіта рэжысура ўжо працягла час выкарыстоўвае даныя акцёра для вырашэння адвольных пастаноўчых задач. Прапаведніцкі матывы (што складаюць сутнасць Жабрака) пазначалі ігра Ф. Варанецкага ў «Плачы перапёлкі» паводле І. Чыгранава (1980), «Радавых» А. Дударова (1985); пазначаюць ролю Пала ў «Памінальнай малітве» Р. Горына (рэжысёр Б. Эрын). Стэрэатып успрымання ягонай акцёрскай індывідуальнасці непазбежны. А рэжысура павінна была б не ўмацоўваць яго, а разбураць... Даводзіцца дзякаваць казцы «Царэўна-жабка» Г. Сакаловай, што з'явілася на купалаўскай сцэне напярэдадні 1990 г. (рэжысёр Ю. Кулік), дзе таго забавнага Цара ўвасобляе Ф. Варанецкі. Жывасць інтанацый, зграбнасць жэстаў, імправізацыйнасць дзеяння поўняць ігра акцёра і расквечваюць малюнак ролі казаннага героя.

Гэтая казка, дарэчы, пацвердзіла добры ўзровень работ В. Паўлюця. Наогул, летась ён раскрыўся як цікавая творчая

«Памінальная малітва» Р. Горына.

індывідуальнасць. На вялікай сцэне ўсхваляваў афарбаваны мяккім, цёплым гумарам, крапальным вобразам Перчыка («Памінальная малітва»). На малой сцэне праз ягонае выкананне зазірнула ў душу адзіноцтва Элія («Матылёк... матылёк...» А. Нікалаі). У казцы Г. Сакаловай—небарака Кашчэй Бесмяротны, безабаронны, варты жалю і спачування. Дзятва ж у глядзельнай зале звывла і бяздумна патрабуе: «Забіць Кашчэя! Забіць!»—чым, здаецца, вельмі засмучае выканаўцу...

Адмысловасць кожнага характару, створанага В. Паўлюцем, сведчыць пра ўласцівае маладому артысту адчуванне вобразнай мовы, прасторы, часу. Есць падставы чакаць ад яго новых яркіх работ.

Падставы чакаць і спадчынца дае і сам Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы. Адкрыта выказаўшы актыўную падтрымку ідэям дэмакратычнага пераўтварэння грамадства, купалаўцы зрабілі прыкметны прырыў і ў іх мастацкім асэнсаванні. Самабытнасць рэпертуару, прафесійны ўзровень пастановак, асобныя цікавыя ак-

«Страсці па Аўдзею» У. Вутрамеена.

цёрскія работы... Спектакль жа «Страсці па Аўдзею», на маю думку, застаецца тут пакуль непераяўздытным (артыкул рыхтаваўся на канец тэатральнага сезона.—Рэд.). Сезон Рускага тэатра БССР імя М. Горкага адкрываў спектаклем «Гняздо глушца» В. Розава—які і дзесяць гадоў назад (толькі тады гэта была прэм'ера). Я спадзявалася на святочнасць самой падзеі (адкрыццё сезона), якая мусіла стварыць у глядзельнай зале атмасферу прыўзнятасці, асаблівай эмацыянальнасці, ажывіць дзеянне на падмоцках. Але не было падзеі, не было святочнасці. Ніводнай жэткі. Ніхто не выйшаў да гледача, не прывітаў, не павіншаваў. Акцёры ігралі так, быццам адпрацавалі ўжо добрую палову сезона; спектакль паволі сунуўся да фіналу...

Тэатр наогул хварэе на абыякавасць да агульнай справы, на непавагу да самога сябе. Без чаго дарэмна чакаць павагі ад іншых. З болей давалася пераканацца ў гэтым, пабываўшы на «Амаральнай гісторыі» А. Брагінскага і Э. Разанава, якая значыцца ў рэпертуары з

1979 года. Аспрэчваючы пракат купалаўскіх спектакляў «старажылаў», усё ж разумеем, што «Трыбунал» і «Радавыя»—дасягненні беларускага тэатра. «Амаралка» ж, як звычайна называюць спектакль у тэатры і паза тэатрам, з першага прадстаўлення знаходзілася ад мастацкага на значнай адлегласці. Тым не менш яна і ў 1990—у рэпертуары!

Можа, хоць гледачоў на «Амаралцы» шмат і тэатр прыбыткамі перакрывае выдаткі іншых спектакляў? Глядзельная зала запоўнена напалову, ды і то з дапамогай «амаральнінга», арганізаванага наведвання.

Праправы этычнага, духоўнага нігілізму ў Рускам тэатры, перарадзэнне ТЮГа—сведчанні крызіснага станавішча. Так, крызісу я не адмаўляю. Не прымаю зацягасці, з якой пра яго гавораць. Таму што адчуваю за ёй імкненне адасобіцца, быць ні пры чым, у той час калі «спрыялі» яму ўсе і кожны паасобку. Душа тэатра жыцця самаахвярнасцю. Сёння гэтая самаахвярнасць патрэбна найперш. Зноў-такі самаахвярнасць усіх і кожнага паасобку. Ала САВІЦКАЯ.

НА АТРЫМАННЕ ДЗЯРЖАўНАЙ ПРЭМІІ БССР

ПЕСНЯ — ДУША НАРОДА

Я невыпадкова так назваў свае нататкі, бо размова пойдзе пра беларускую народную песню і пра тых людзей, для якіх любоў да яе і яе прапаганда зрабіліся неад'емнай часткай існасці творчага жыцця. Словы «Песня—душа народа» сталі крылатымі ў асяроддзі знаўцаў і аматараў беларускай народнай музыкі, яны належача выдатнаму музыканту і фалькларысту Рыгора Раманавічу Шырме. Яшчэ ў гады вучобы ў кансерваторыі мне пашанцавала пазнаёміцца з гэтым вельмі цікавым чалавекам. У той час на кватэры Рыгора Раманавіча я з хваляваннем трымаў у руках рукапіс яго апошняй працы, якая рыхтавалася да выдання. Гэта быў двухтомнік апрацовак беларус-

кіх народных песень, сабраных ім у розныя гады. Я не буду спыняцца на падрабязным аналізе кожнай песні, а толькі скажу, што ў зборніку прадстаўлены лепшыя ўзоры харавога пісьма, зробленыя на аснове беларускага фальклору. І сёння, дзякуючы шматгадовай працы харавога калектыўу Беларускага тэлебачання і радыё і ягонага кіраўніка народнага артыста СССР прафесара Віктара Уладзіміравіча Роўды, пачыёй ініцыятыве былі ажыццёўлены запісы ўсіх песень двухтомніка, мы ўсе шчыра можам парадавацца нашаму невычэрпнаму песеннаму багаццю.

Мне вядома, што гэтая ідэя з'явілася ў Віктара Роўды невыпадкова. Яшчэ ў гады вучо-

бы ў кансерваторыі яго хвалявала праблема выканання народнай песні ў акадэмічным хоры. Пазней, у аспірантуры, Віктарам Уладзіміравічам была напісана кандыдацкая дысертацыя, прысвечаная гэтай тэме. Пленныя творчыя адносіны з такімі вялікімі майстрамі харавога мастацтва, як Свешнікаў і Шырме, дапамаглі яму вызначыць свае адносіны, свой погляд на выкананне беларускіх народных песень.

«Выконваць народную песню—значыць бачыць яе вачамі рэжысёра, акцёра, мастака, даць кожнаму вобразу песні найдакладнейшую псіхалагічную характарыстыку, выказаць яе гукавой фарбай, правільнай інтанацыяй, неабходным штырхам. Павінна быць высклікана да жыцця кожная дэталё партытуры— тут няма і не можа быць ніякіх дробязей».—гаворыць В. Роўда. І я, як кампазітар, творча звязаны з хорам тэлебачання і радыё, з Віктарам Уладзіміравічам, неаднойчы пераконваўся ў гэтым. З'яўленне ў фондзе беларускай музыкі сваясаблівай акадэміі апрацовак беларускіх

народных песень, сабраных Р. Шырмай, я адношу да падзей вялікага значэння для нацыянальнай культуры Беларусі. Немагчыма пераацаніць тую тытанічную працу, якая вялася на працягу не аднаго дзесятка гадоў выдатным калектывам нашай рэспублікі—Акадэмічным хорам Беларускага тэлебачання і радыё пад кіраўніцтвам Віктара Роўды. У выніку мы маем магчымасць пачуць у высокапрафесійным выкананні 213 (!) высокамастацкіх узораў апрацовак беларускіх народных песень, зробленых лепшымі майстрамі харавога пісьма не толькі Беларусі, але і з братніх рэспублік. Гэта такія кампазітары, як Багатыроў, Аладаў, Пункт, Цікоці, Трачанаў, Гайваронскі, Галкоўскі, Кошыц і іншыя. Усе яны былі сабрамы і аднадумцамі Рыгора Раманавіча Шырмы.

Кожнаму кампазітару вядома, што пакуль музычны творы, няхай нават самыя таленавітыя, існуюць толькі на нотнай паперы, яны не могуць хваляваць слухачоў і перадаваць тыя эмоцыі, якія ў іх закладзены. І толькі тады, калі тыя творы трапляюць да высокапрафесійнага выканаўцы, прой-

дуць праз сэрца вялікага музыканта, яны атрымаюць вялікае жыццё, зрабача сапраўды здобыткам народа. У дадзеным выпадку творам, уключаным Рыгорам Раманавічам Шырмай у двухтомнік апрацовак народных песень, вельмі пашанцавала, таму што загалі яны ў хоры пад кіраўніцтвам чарадзея харавога выканання, чудаўнага музыканта і дырыжора Віктара Уладзіміравіча Роўды. Думаю, не будзе перабольшаннем, калі я назаву гэтую агромністую працу Роўды грамадзянскім подзвігам, подзвігам музыканта, шчыра аддадзенага беларускай народнай песні.

Я ўпэўнены, што прысуджэнне Дзяржаўнай прэміі БССР Віктару Уладзіміравічу Роўду за такую самаадданую працу і прапаганду нашай роднай песні будзе заслужаным і справядлівым.

Леанід ЗАХЛЕУНЫ, кампазітар, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

«СВАБОДА—ГЭТА ПРАВА САМОМУ ВЫРАШАЦЬ СВОЙ ЛЁС»

Сустрэча па-за эфірнымі хвалямі

Упершыню гэта адбылося так: замежныя перамавы тэлефаністак у трубку перапыніў ясны і цвёрды голас: «Вас вітае беларуская служба «Радыё «Свабода» з Мюнхена. Ці не маглі б мы запісацца!» Памятаю сваё пачуццё збянтэжанасці пасля размовы з папуляр-

ным тамтэйшым радыёжурналістам Васілём Крупскім: маўляў, адкуль яны там ведаюць усе прозвішчы ды тэлефоны!! І вось — сустрэча сам-насам. Ды дзе—у студыі рэспубліканскага радыё пад час нядаўняй афіцыйнай камандзіроўкі карэспандэнта «РС» на Беларусь — дайце веры!

— Ведаю, што гэта не першая ваша спроба «правацца» да нас...

— Так, некалькі месяцаў назад мы з калегай Ларысай Верас (Урбан) атрымалі запрашэнне прыехаць ад маладзёжнага цэнтру «Архэнцір». Як заведзена, аформілі адпаведныя дакументы, наша радыё замовіла білеты, гасцініцу ў Мінску. Мы сабралі партыю медыкаментаў для чарнобыльскіх хворых. Але калі цягнік падшоў да Бярэзі, людзі ў цывільным нам казалі: «Вы-то нам і нужны...» І — без далейшых каментарыяў — забралі нашы білеты. Пасля мы тэлефанавалі ў Саўмін БССР, дзе нас запэўнілі, што выпадак абуральны і ніяк не ўлічваецца ў рамках «гласности» ды «перестройкі». Але яшчэ праз колькі дзён у тым жа Саўміне нам вінавата паведалі, што консульскі аддзел Міністэрства замежных спраў адмовіў нам у візах. Раз і назаўсёды.

— Павінны былі відаць, адбыцца выступленні вашых налег з рускай ды ўкраінскай службаў «Свабоды» ў Маскве і Кіеве, каб і беларусы заварушыліся?

— На жаль, так...

— Што вас больш за ўсё уразіла на Беларусі?

— Магчымаць крытыкаваць КПБ, Савецкі ўрад. Толькі каб не было звароту назад. І ўсё-такі пакуль што вы пазбаўле-

ны права свабоднага выезду за мяжу. Мы ж падарожнічаем без візаў, білет у любую краіну свету заказваецца за парутройку хвілін па тэлефоне... А наогул, уражанні складаныя: велізарная, фантастычная радасць ад таго, што пасля столькіх гадоў бачу сваю радзіму, і пачуццё глыбокага болю, горычы ад стану, у якім яна апынулася. Адчувальныя змены ў мысленні людзей неверагодна кантрастуюць з матэрыяльным жыццём. Людзі вымушаны выстойваць бессэнсоўныя, нудныя чэргі ды пазіраць на пустыя прылаўкі. Плюс — смяротная рана Чарнобыля і пры гэтым няўменне ці нежаданне забяспечыць людзей, што жывуць у зоне, прадуктамі, тымі ж лекамі, якія шлюць у Беларусь з Амерыкі, Японіі, іншых краін. Я асабіста лічу, што размеркаванне медыкаментаў трэба даручыць незалежным арганізацыям.

— Распаўсюджаная думка: «Радыё «Свабода» ўзводзіць паліён на нашу краіну...

— У нашым кодэксе чорным па белым запісана, што «РС» захоўвае абсалютную аб'ектыўнасць, не адлюстроўвае інтарэсы ніводнай палітычнай партыі або эмігранцкай групы, і падначальваецца законам свабоднае прэсы.

— Чым вы кіруецца пры вы-

бары суб'яднінаў?

— Крытэрыі адзін — ён павінен быць цікавым чалавекам. Крыніцы інфармацыі — перш за ўсё тэлефонныя званкі на радзіму. У нас тут ёсць аўтары, якія перадаюць якасную, аператыўную інфармацыю. Мушу зазначыць, што ніводнае з іх паведамленняў не было абвергнута ў беларускім савецкім друку. Нарэшце, чытаем вашу прэсу, слухаем Беларускае радыё. Праўда, дзеля гэтага мне асабіста прыйшлося купіць у Празе радыёпрыёмнік «Океан», які нібыта спецыяльна зроблены, каб «браць» савецкія станцыі або «забугроўскія» галасы...

— Тым не менш, у вашых праграмах выступаюць часцей прыхільнікі Беларускага на-роднага фронту, чым тая ж КПБ...

— Абсалютна правільна, бо «РС» усё-такі дэмакратычны інстытут. Да таго ж, у камуністаў хапае сваіх сродкаў масавай інфармацыі. Што да БНФ, мы не хаваем сваёй пазіцыі: мы ўбаку, ніхай робіць высновы слухач.

— Заўважыў: руская служба «Свабоды» ловіцца ў эфіры значна лепш...

— Не ад вас першага чую гэту скаргу. Атрымліваем лісты з Тбілісі, Петравадска, дзе добра нас чуваць! Думаю, што неўзабаве мы вырашым гэтыя

проблемы разам з Вячкам Станкевічам, шэфам беларускай службы «РС».

— Дарэчы, ці кантралююць вас перад выходам у эфір?

— Ніякіх кантралюючых інстанцый, апроч загадчыка аддзела, які робіць толькі стылістычную праўку, сочыць, каб не былі збытыя прозвішчы, даты. Нашы праграмы сёння ідуць на хвалях 31, 41, 49, 25, 16, 19 метраў у 18 і 22.00 па мясцовым часе, паўтараюцца а шостаі гадзіне раніцы. Думаем, між іншым, аднавіць арыгінальную праграму «Добрай раніцы, Беларусь!» у гэты час.

— Як жа трапіў Васіль Крупскі на «Радыё «Свабода»?

— Мая эміграцыйная выкліканая сацыяльна-палітычнымі матывамі. Сам я з Мёраў, скончыў журфак БДУ ў 72-ім годзе, працаваў у райгазеце. Потым лёс закінуў у Свядлоўск, Рыгу, дзе мяне звольнілі з працы. Матыў — палітычная няспеласць. У прыныце я быў адданным, выхаваным сістэмай чалавекам. З'ехаць настала жонка. Урэшце, сам стаў вядучым: Сахарава выслалі, у Афган тысячы хлопцаў пагналі, а наватсе акасіняльныя словы брывастага правадчыра глушыліся воклічамі «слава, слава...» Спачатку трапіў у Вену, дзе збіраўся прыбіраць вуліцы. Потым у Рыме ўладкаваўся прэс-сакратаром у адным з пасалястваў Пераляцеў у Штаты, дзе, выв-

чыўшы англійскую мову, пачаў друкавацца ў амерыканскіх газетах. У 1981 г. убачыў абвестку «РС» у «Нью-Йорк таймс» Адправіў біяграфію ды... забыўся на тое. Раптам уначы званок з Мюнхена. Адзін з супервайзераў «Свабоды» прапанаваў напісаць пробы матэрыяла па-беларуску, потым была трохмесячная стажыроўка на славутом Брадвее 17/75 і... перезд у Мюнхен. Я шчыра ўдзячны Амерыцы, якая дала мне добрую працу, дабрабыт. І ніколі не папкінула мовы, на якой размаўляеш. Цікава, што па сістэме БЕЛТА—ТАСС тым часам прайшоў паклёпніцкі матэрыял пра мяне мінскай журналісткі, дзе ўсе факты перакручаны і пераблытаны.

— Што для вас паняцце—духоўная свабода?

— Свабода выказвання: кажаць тое, што думаю, слухаць тых, каго лічу патрэбным, выбіраць палітычную платформу па ўласным разуменні. Адным словам, самому кіраваць сваім лёсам. Упэўнены: карані духоўнай несвабоды ў саміх людзях. Прызнаюся, што нават там, на Захадзе, першыя гады адчуваў голас унутранага цензара. Баюся сказаць праўду. Адным словам, інерцыя мыслення. Пазбавіцца яе не так лёгка. Але, здаецца, пазбавіўся.

— Дзякуй за размову.

Віталій СЯМАШКА.

Васіль Крупскі (злева) у студыі рэспубліканскага радыё
Фота Г. МАСКАЛЕВА

3 ПОШТЫ «ЛІМа»

НЕ ЎСЁ СПІСВАЕЦЦА НА ПЛЮРАЛІЗМ...

У Гародні Саюз палякаў правёў мітынг польскай меншасці, прысвечаны адраджэнню польскай школы і польскіх культурных устаноў на Беларусі.

Паводле сказанага адным з прамоўцаў, у 1940 годзе на Гродзеншчыне налічвалася каля 800 польскіх школ, у 1990 годзе — ніводнай. Сёння польская мова выкладаецца ў 5-ці гродзенскіх школах, дакладней, у асобных класах — па гадзіне ў тыдзень, што фактычна, на думку прамоўцаў, з'яўляецца паказухай і сведчыць пра пэўны адносіны ўлад да польскай школы і палякаў увагу.

Адрозніваючы, што адносіны ўлад і да беларускай школы прыблізна такія ж, калі не горшыя, і таму мяне здзівіў неаднойчы паўтараючы на мітынгу папрок «беларускім шавіністам». На жаль, ніхто не сказаў, што за пасады займаюць тыя «шавіністы», якія, я ўпэўнены, не толькі не ведаюць беларускай мовы, але яшчэ і пагарджаюць ёю.

Выступілі на мітынгу прафесар С. Струмліла і кандыдат навук Б. Фустачэнка. Яны адзначалі, што сама сітуацыя, пры якой жадаючыя вывучаць польскую мову ў школе мушны звартацца з просьбамі ў розныя інстанцыі, не вытрымлівае ніякай крытыкі. Нармальным было б, калі б школы і класы для нацыянальных мен-

шасцей адчыняліся б дзяржавай, згодна з законам, без усякага хаджэння па пакутах.

Развагі іхнія, будай, слушныя. Але, паслухаўшы іншых прамоўцаў і асабіста пачытаўшы асобныя артыкулы ў газеце «Глос з-над Немна», якая распаўсюджвалася на мітынг, міжволі ўзніклі ў мяне і сумненні, і прэзчэнні.

Сёння пераважная большасць школ у Гродзенскай вобласці працуе на рускай мове. У сувязі з прыняццем Закона аб мовах паўстае пытанне: колькі павінна быць школ для беларусаў, для рускіх і для палякаў? На мітынгу паведамлялася, што на Беларусі прыблізна 400 тысяч палякаў (адпаведна, маўляў, апошняму перапісу). Не буду спрачацца, хоць, як вядома, тут ёсць два процілеглыя погляды. Адны сцвярджаюць, што большасць палякаў — гэта проста апалячаныя беларусы, іншыя — што ўсе беларускія каталікі — палякі. Такім чынам, колькасць польскага насельніцтва «вагаецца» ад 50 тысяч да 2,5 мільёна чалавек! Дык ці правамерна, як гэта было на мітынг, вызначаць колькасць польскіх школ, выходзячы з колькасці людзей, што запісалі сябе палякамі, гэта значыць, з тых жа 400 тысяч чалавек? Вылі і іншыя дзіўныя прапановы. Напрыклад, запісе нацыянальнасці людзей сталага ўзросту прывесці ў адпаведнасць з даваенным запісам. Альбо такая: каталіцкія школы на Беларусі павінны працаваць толькі на польскай мове!

Крыху аглушаны, я ніяк не мог зразумець, як шаноўныя прамоўцы збіраюцца планаваць, колькі ім патрэбна школ,

настаўнікаў, падручнікаў і г. д. Можна павінна быць зноў 800 школ, як да вайны, у тым ліку і ў маім наскрозь беларускім Скідалі? І чаму зноў блытаецца нацыянальнасць і веравызнанне, калі цэлы свет гэтую «проблему» ўжо даўно вырашыў?

У сваім артыкуле — «Мы — частка народа Беларусі» («ЛіМ» ад 28 верасня 1990 г.) Р. Кацынэль піша: «А. Сідарэвіч трэба было б ведаць, што кардынал Глемп кожнаму ксяндзу пры накіраванні ў Беларусь выдае ліст з наказам: «Будзеш з аднолькавай стараннасцю служыць вернікам, якія карыстаюцца польскаю мовай, як і беларускай ці якой-небудзь іншай, якімі пастараешся авалодаць у адпаведнасці з патрэбай... А біскуп Кандрусевіч у сваіх выступленнях выкарыстоўвае розныя мовы. І ў семінары, я думаю, будзе выкладацца беларуская мова».

Затое вось што піша ў «Глосе з-над Немна» яго калега Т. Малевіч, які, дарэчы, прыблізна тое ж паўтарыў на мітынг: «На жаль, усё часцей забірае голас беларускі нацыяналізм. Мы разумеем прычыны беларускага ці польскага нацыяналізму, у такіх умовах гэта рух — абарончы. Аднак дрэнна, калі той нацыяналізм перарастае часам у шавінізм, а такую пазіцыю выявіў вядомы беларускі пісьменнік Ніл Гіле-

віч. Ён сцвярджае, што мы спаланізаваныя і скаталізаваныя беларусы. Цяпер жадаюць уяўлення беларускай мовы да святой Імшы. Гэтаму даём годны і рашучы адпор. У гэтай справе змагаемся нават з касцёлам, які схіляецца да ўвядзення беларускай мовы да Імшы. Мы лічым, што калі гэтага не зрабілі пры цары і пры Сталіне, дык тым больш мы не павінны рабіць гэтага самі. Ніхто сярод вернікаў не хоча маліцца па-беларуску, чаму трэба рабіць гэта сілай?»

Вось так. Між іншым, і Р. Кацынэль, і Т. Малевіч уваходзяць у галоўнае праўленне Саюза палякаў на Беларусі. Дык як гэта разумець? Для аўдыторыі «ЛіМа» пішацца адно, а для ўласнага ўжытку другое? А ўсё разам можна спісаць на плюралізм і свабоду думкі?

Не хацеў бы нікога вучыць, але я нядаўна перакладаў на беларускую мову некаторыя каталіцкія тэксты і тое-сёе яшчэ памятаю. Не вучыць каталіцкая вера, што ёсць лепшыя і горшыя. Не вучыць, што касцельную мову трэба вызначаць галасаваннем, бо кожны чалавек зяртаецца да Бога на той мове, на якой таворыць. Тым болей, што нельга сцвярджаць, быццам ніхто з каталікаў па-беларуску не моляцца. І на Беларусі ёсць беларускія касцёлы, і ў Гародні ёсць беларускія каталікі. Ды і сам Т. Малевіч на пачатку васьмідзесятых спрабаваў пісаць апавяданні па-беларуску...

Калі ж ад спраў касцельных вярнуцца да больш зямных праблем, дык трэба адзначыць, што пасварыць у Гародні палякаў і беларусаў некаму хочацца моцна і даўно, але пакуль што без вынікаў.

У апошніх выбарах польскае таварыства імя А. Міцкевіча ўдзельнічала супольна з БНФ і іншымі дэмакратычнымі арганізацыямі. Але калі са старшынёй Т. Гавіным і членамі

праўлення Я. Скрабоцкім ці С. Буйніцкім можна было нармальна супрацоўнічаць, то Т. Малевіч і Р. Кацынэль у супольнай выбарчай кампаніі ўдзелу не бралі, пры гэтым апошні спрабаваў выбрацца сам па сабе і нават канкурыраваць з нашым дэмакратычным кандыдатам...

Я б не хацеў падкідаць чарговае палена ў агонь польска-беларускіх парахункаў, але погляды Т. Малевіча сягоння нікому не на карысць.

У тым жа нумары «Глоса з-над Немна» Т. Гавін піша: «Ці нашыя мінімальныя патрабаванні гэта так шмат, што будзе пагражаць беларусам?» Законныя патрабаванні не пагражаюць нікому.

Я асабіста, шчыра скажу, не веру ў масавы наплыў на Беларусь польскіх настаўнікаў і суцэльную «паланізацыю» беларусаў. Не веру і ў «паланізацыю» праз касцёл, хаця б з той прычыны, што, як паведамлялася на мітынг, у 400 тысяч палякаў польскую мову прымаюць за родную... толькі 13 працэнтаў. Між іншым, ці не таму касцёл, хоць і вельмі марудна, рыхтуецца да вядзення Імшы па-беларуску, бо лічыцца з рэаліямі лепей за «тэарэтыку»?

Беларускае адраджэнне набірае разгон. Беларусь ідзе да сапраўднага суверэнітэту і свайго адраджэння, як і адраджэння культурнай спадчыны нацыянальных меншасцей на Беларусі. Мы не жадаем мець аніякай нацыянальнай напружанасці ў нашых адносінах, але такое жаданне павінна быць узаемным. Само жыццё патрабуе ад нас не толькі цвёрдасці і прычыновасці, а і вытрымкі, разумных кампрамісаў і ўзаемнай цярылівасці.

А. ЧОБАТ.

г. Гродна.

Беларускі шлях

У артыкулах партыйных гісторыкаў (М. Сташкевіча, у прыватнасці) група «Сувязь Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі» паказваецца як нейкая аднёзная групоўка, варажыя беларускаму народу. Падставяць для такога сцвярджэння з'яўляецца той факт, што ў яе склад уваходзілі князь Вінцэнт Святаполк-Мірскі, барон Казімір Шафнагель, ксёндз Уладзіслаў Талочка: маўляў, чаго яшчэ можна чакаць ад гэтых жорсткіх эксплуатацый ды іх памагатых...

Дзеля справядлівасці трэба адзначыць, што

«Сувязь Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі» адмоўна ацэньваў і Антон Луцкевіч у сваёй кніжцы «За дваццаць пяць гадоў» (Вільня, 1928). Асабліва ён крытыкаваў Вацлава Ластоўскага, фактычнага аўтара «Лістовак», якія друкуюцца тут.

Думаю, што А. Луцкевіч быў неаб'ектыўны. Знаёмства з дакументамі «Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі» паказвае, што ў іх паслядоўна праводзіцца думка аб непадзельнасці Беларусі ў яе этнаграфічных межах, аб яе незалежнасці, аб рэс-

публіканскім ладзе будучай Беларускай дзяржавы (Рада Канфедэрацыі Вялікага княства Літоўскага не выключала канстытуцыйнай манархіі ў будучай беларуска-літоўскай дзяржаве). У дакументах «Сувязі» ўпершыню, наколькі вядома, ужываецца тэрмін «беларусізацыя» (у 20-я гады — «беларусізацыя»).

Адрозненне паміж Радай Канфедэрацыі Вялікага княства Літоўскага і «Сувязцю Незалежнасці і Непадзельнасці» ў тым, што апошняя была супраць дзяржаўнага адзінства з Літвой, як і з Польшчай, і з Расіяй.

«Сувязь» першая выступіла з пастулатам, каб занятыя немцамі беларускія землі былі выдзелены ў аддзельную ад-

міністраўную адзінку». Справа ў тым, што акупаваныя часткі Беларусі і Літвы разам уваходзілі ў Ober-Ost, і літоўскія актывісты заяўлялі аб сваіх прэтэнзіях на беларускія землі. (У 1918 г. немцы аддадуць частку беларускай тэрыторыі Літоўскай Рэспубліцы).

«Сувязь» ўпершыню запатрабавала, каб на мірны кангрэс былі пакліканы прадстаўнікі Беларусі, каб гэты кангрэс прызнаў незалежнасць Беларусі. (У 1919 годзе за гэта будзе змагацца на Парыжскай мірнай канферэнцыі прэм'ер-міністр БНР А. Луцкевіч).

Да верасня 1917 года стала відавочнаю слушнасць пастулатаў «Сувязі Незалежнасці і

Непадзельнасці Беларусі». Некаторыя з іх былі ўключаны ва Універсальна-канферэнцый Беларускага Народнага Камітэта, Беларускай Сацыял-Дэмакратычнай Работніцкай Групы і Віленскага Камітэта БСГ (надрукаваны ў папярэднім нумары «ЛіМа»). Калі ж Літоўская Тарыба ў снежні абвясціла аб утварэнні Літоўскай Рэспублікі, а Расія пачала перамавы з немцамі без удзелу прадстаўнікоў Беларусі, А. Луцкевіч і яго прыхільнікі, якія сталі за канфедэрацыю з Літвой, і В. Ластоўскі са сваімі аднадумцамі прыйшлі да згоды і на суперак Літоўскай Тарыбе і нямецкім уладам правялі ў Вільні канферэнцыю. Напачатку яна

падавалася як падрыхтоўчая нарада, але потым, калі дэлегаты сабраліся, нарада абвясціла сябе канферэнцыяй. Была створана Віленская Беларуска-Літоўская Рада на чале з А. Луцкевічам. Менавіта дзеячы гэтай Рады, каптаваныя ў сакавіку 1918 г. у склад Рады БНР, выступаюць з прапановай пра абвясчэнне незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі.

Тэксты апублікаваных тут дакументаў захоўваюцца ў Цэнтральнай бібліятэцы Літоўскай акадэміі навук, «Літоўка» № 1 надрукавана кірыліцай, астатнія дакументы — лацінкай.

Яшчэ адна заўвага: слова «сувязь» азначае «саюз».

ЛІСТОўКА № 1

«Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі»

Дзеля таго, што апошнімі часамі розныя групы нацыянальных меншасцей у Беларусі выносяць рэзалюцыі на сваіх сабранных, каб то тыя, то іншыя часткі Беларускай тэрыторыі былі далучаны да чужых беларускаму народу дзяржаўных і нацыянальных арганізмаў, а таксама дзеля штурхання шырэй прапагандаванай думкі, каб часова і прыпадкава адрарваную ваенным фронтам ад рэшт Беларусі беларускую тэрыторыю далучыць да Літвы, група беларускіх актывістых працаўнікоў заклікала СУВЯЗЬ, якая будзе барацьбіць Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі.

На сабранні членаў «Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі» 2.VI.1917 ухвалена ніжэйпісаная рэзалюцыя:

1) Апіраючыся на гістарычныя традыцыі і агульнае ўсім сьветам прызнанне кожнай нацыі станаўці самай аб сваёй будучыне, а таксама зыходзячы з нашых нацыянальных і эканамічных патрэб, сабранне дамагаецца, каб часова і прыпадкава раздзеленая ваенным фронтам на дзве палавіны Беларусь была злучана ў адзін суцэльны і Незалежны арганізм, бо толькі Незалежная Беларусь можа забяспечыць нам усе нашы патрэбы.

2) Незалежная Беларусь можа знайсці паручку сваёй трываласці толькі ў Фэдэратыўнай сувязі з найбліжэйшымі суседзямі. З якімі суседзямі Незалежная Беларусь прыступіць да фэдэратыўнай Сувязі, аб гэтым пастаноўці Устаноўчы Сэйм, выбраны на дэмакратычных асновах.

3) Нацыянальным меншасцям, што жыюць у Беларусі, павінны быць абеспечаны правы.

4) Дзяржаўная будова Незалежнай Беларусі павінна апірацца на рэспубліканскім ладзе.

ЛІСТОўКА № 2

Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі

Гарачы прыём, з якім сустрэла беларускае грамадства ўхвалу «Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі» — вынесеную 2/VI 1917 г., а надрукаваную ў № 1 нашай «Лістоўкі», — як формула сваіх палітычна-нацыянальных ідэалаў, паказвае, што гэта ёсць плятформа, на якой зыходзяцца ў канечным вывадзе ўсе беларускія актывісты.

Незалежнасць і Непадзельнасць Беларусі, з дзяржаўнымі правамі беларускаму народу, з беларусізацыяй школ, рэлігійных і дзяржаўных устаноў, побач з моцным абеспечаннем правоў нацыянальным меншасцям, пры рэспубліканскім дзяржаўным ладзе, у фэдэратыўнай сувязі з найбліжэйшымі суседзямі, гэта плятформа дзеля аб'яднання ся ўсіх абываталей Беларусі, без розніцы веры, нацыі і партыйнага пераконання.

Пачатак у мінулым нумары.

Незалежнасць і Непадзельнасць Беларусі павінна выступаць таксама кіруючымі сферамі, ва ўсіх важнейшых ступеннях нашых найбліжэйшых суседніх народаў, каб гэтакі парадкам вытвараць загадзя маральную сувязь.

Незалежнасць і Непадзельнасць Беларусі — гэта праграма дзеля Беларускай тэрыторыі як цэласці, ад якой беларускі народ ня можа адступіцца. Усякія спробы чыніць гэтым перашкоды, усякія спробы рваць і дзяліць жывы беларускі нацыянальны арганізм — чын шкодны для ўсіх абываталей Беларусі і чын ганебны перад усясветным прагрэсам і гуманітарнасцю.

Няхай жа жыве Незалежная і Непадзельная рэспубліканская Беларусь!

Няхай жыве свабода ўсіх нацый і вер на Беларускай зямлі!

Няхай жыве фэдэратыўная сувязь вольных народаў з вольнымі народамі!

Прэзідыюм Сувязі Незалежнасці і непадзельнасці Беларусі.
16/VI.1917 г.

ЛІСТОўКА № 3

Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі

Апіраючыся на тым, што абедзве групы ваюючых дзяржаў вядуць вайну пад кічам абароны праў малых нацый на іх самаазначэнне, што абедзве ваюючыя групы дзяржаў выказаліся за згоду без анэксіі і кантрыбуцый, мы павінны дэбавіцца, каб на міжнародны кангрэс, побач з прадстаўнікамі ваюючых дзяржаў, былі дапушчаны прадстаўнікі і тых незалежных нацый, на тэрыторыі якіх адбываецца вайна, у тым ліку і прадстаўнікі Беларусі з абедзвюх старонаў фронту; а таксама каб незалежныя нацыянальна-тэрытарыяльнай Беларусі было пастаноўлена міжнародным кангрэсам.

Побач з гэтым мы павінны дамагацца, каб занятыя немцамі беларускія землі былі выдзелены ў аддзельную адміністраўную адзінку.

Вітаючы рэзалюцыі польскіх палітычных і грамадзянскіх арганізацый, вынесеныя ў справе гістарычнай Літвы (гістарычная Літва абыймала ўвесь абшар беларускіх і літоўскіх зямель), з жаданнем незалежнага палітычнага быту беларусам і літваіном у сувязі з Польшчай, мы зазначаем, што наш ідэал — Незалежная Беларусь у сувязі з найбліжэйшымі суседзямі, з якімі вяжучы нас гістарычныя традыцыі. Шацуючы вышэй-памянутыя польскія выступленні, так маральную падгатоўку да навязання прызнанні адносін між суседнімі народамі, мы хочам верыць, што польскае грамадзянства не стане больш рабіць перашкод у тварэнні нашага культурнага і нацыянальнага жыцця паводле нашых уласных ідэалаў, а, наадварот, прыме за выходны пункт у стасунку да беларусоў, што ўнутраны лад Беларусі, у яе нацыянальных межах, і яе стасунак да суседніх народаў пастаноўці Устаноўчы Сэйм Беларусі, выбраны з усіх жыхароў старонкі.

Прызнаючы нацыянальна-дзяржаўныя правы літоўскаму народу ў яго этнаграфічна-тэрытарыяльных межах і жычучы належнай і слушнай літоўскаму народу дзяржаўнай незалежнасці, мы пратэстуем пры гэтым супраць анэксіійных прэтэнсій літваіноў да беларускіх зямель,

знаходзячыся па гэтай старане фронту, абпертых на тым, што землі гэты ўваходзілі калісь у склад Вялікага княства Літоўскага. Апіраючыся на волю Беларускага народу, заяўляем, што беларускі народ ніколі ня згодзіцца, каб хоць малы шматок палітай яго крывёй і потам зямлі быў адарваны пад чужую ўладу.

Вітаючы Украінскую Раду ў яе гераічнай і плоднай барацьбе за незалежнасць і, уважаючы, што трывалая палітычная раўнавага ў Еўропе часна звязана з развязкай Украінскага пытання, мы далучаем свой голас да справядлівага жадання Украінскай Рады, каб Украіна была прызнана Незалежнай Рэспублікай, жычучы ёй моцы і расцвету.

Заклікаем усе актывісты беларускія і краёвыя сілы яднацца пад кічам Непадзельнасці і Незалежнасці Беларусі.

ЛІСТОўКА № 4

Сувязі Незалежнасці і Непадзельнасці Беларусі

Грамадзяне!

Набліжаецца развязка ўсясветнай вайны, а разам з ёй і рэалізацыя прызнанага ўсімі ваюючымі дзяржавамі права на самаазначэнне народаў.

Беларуская палітычная мысль не павінна спыніцца на яснай фармулёўцы сваіх дзяржаўна-палітычных ідэалаў (Незалежнасць і Непадзельнасць Беларусі), але павінна таксама шукаць дарог да поўнай рэалізацыі і абеспечання іх. Калыбаньня ані розгукі, пры намечанні дарог, не павінна быць, тым болей, што дзяржаўна-палітычная канцэпцыя, упіхаўшая Беларусь у межы Літвы, збанкрутавала. Цяпер усе актывісты беларускія сілы адстойваюць Незалежнасць Беларусі ў яе этнаграфічных межах.

Але побач з гэтыма дзвюма задачамі павінна стануць на чародзе ня менш важная задача ладжання найболей згодных з нашымі палітычнымі і эканамічнымі патрэбамі фэдэратыўных сувязей. Такія сувязі мы можам завязываць толькі з народамі, якія адносяцца да нас справядліва і не цікуюць ні на нашу душу, ні на наша дабро.

У мысль гэтага і апіраючыся на здаўна прапагандаваную Украінскімі і Беларуска-Украінскай фэдэратыўнай дзяржавы, а таксама на тым, што геаграфічнае палажэнне, істотныя жыццёвыя інтарэсы, нацыянальная і царкоўная палітыка праваслаўнай, а ў будучым, і уніяцкай царквы, маюць супольныя мэты, — Сув. Н. і Н. Б. прызнала сваёчасным аперціся на гэтую жывую ў абодвух народаў ідэю і заклікае ўсё сьвядамае беларускае грамадзянства да прапагандавання фэдэратыўнай сувязі Беларусі з Украінай.

Няхай жыве вольная Беларусь!

Няхай жыве вольная Украіна!

Няхай жыве фэдэратыўная сувязь Украінскага і Беларускага народаў!

22/IV-18

Паважаны Пане!

Прабіла і для Народу Беларускага гадзіна, калі ён можа і павінен падаць свой

голос і ўзяць свае справы ў свае рукі: Эўропа, апавяшчаючы прынцып самаазначэння нацыянальнасцей, гэтым самым прызнала права і за нашым Народам.

Падаць голас ад імі нашага народу можа толькі з'езд прадстаўнікоў яго з усіх канцоў акупаванай Беларусі. І мы ўжо маем магчымасць сазваць агульна-беларускую Канферэнцыю ў сталічным месцы ўсяго краю — Вільні, каб выявіць волю Народу.

Але сазыў Канферэнцыі — гэта вялікая і трудная задача. Дзеля гэтага трэба, каб усе Беларусы зразумелі вагу гэтага і прынялі ў з'ездзе гарачае ўчасьце, трэба зрабіць вялікую тэхнічную падгатавальную работу.

Арганізацыйны Камітэт, зложаны з прадстаўнікоў усіх кругоў і ўсіх беларускіх палітычных кірункаў, прызнаў сваёй павіннасцю звярнуцца да сьвядому і чынных беларусаў на ўсім абшары акупацыі з прызывам прыняць ўчасьце ў падгатавальнай рабоце дзеля сазыву Канферэнцыі.

25, 26, 27 студня 1918 году ў Вільні адбудзецца падгатавальная нарада, каторая, разгледзеўшы сучаснае палітычнае палажэнне і вырабіўшы сабе ясны пангляд на яго, павінна апрацаваць асновы арганізацыі беларускага народнага прадстаўніцтва.

У гэты момэнт, калі родзіцца новая будучына для нашага Народу і Краю, да супольнай дружнай працы павінны стагнуць усе, у кім не занікла пачуццё грамадзянскай павіннасці перад Народам і Бацькаўшчынай, пачуццё сыноўства і любоў да роднай зямлі. І мы звяртаемся да Вас з прызывам прыняць чыннае ўчасьце ў ладжанай намі нарадзе, каторай выпадзе на долю вялікай гістарычнай місіі палажыць першы камень пад будоўлю нашай гасударственай будучыны.

Просімо Вас прыехаць у Вільню на памянёную нараду, каторая адкрыецца 25 студня 1918 г. у Салі Беларускага Клубу, Сьв.-Юрскі праспект 22 (у падворку — партэр) а 10 гадзіне раніцай і будзе трыццаць тры дні.

Арганізацыйны Камітэт дзеля сазыву Беларускай Канферэнцыі ў Вільні:

К(сёндз) Уладзіслаў Талочка, протаірэі Міхаіл Галянкевіч, іерманах Савацій, [прысьяжны] п[авараны] Павел Кіршэўскі, Эдвард Мацкевіч, Вінцэнт Святаполк-Мірскі, Язэп Ліцкевіч, Вацлаў Ластоўскі, Антон Луцкевіч, Іван Луцкевіч, Мацей Родзевіч, Язэп Салавей, Дамінік Сямашка, Янка Станкевіч, Казімір Шафнагель, Язэп Туркевіч, Пётр Ванковіч, Віктар Залескі.

Адрас арганізацыйнага Камітэту: Вільня, Віленская, 23.

Свята-Юрскі (Свята-Георгіеўскі) праспект — дыпер праспект Гедыміна.

Падрыхтоўка тэксту, прадмова і каментарый А. СІДАРЭВІЧА.

Працяг размовы

У «Ліме» за 6 ліпеня г.г. быў апублікаваны артыкул С. Гарбаўца «Ці патрэбна нам нацыянальнае войска!» Публікацыя выклікала чытацкую пошту. Частку яе прапануем увазе чытача.

КАМУ ВЫРАШАЦЬ?

Лагічна меркаваць, што колькасць і месца дыслакацыі вайсковых часцей на тэрыторыі рэспублікі павінна знаходзіцца ў кампетэнцыі яе ўрада. Да гэтага і хацеў прыцягнуць увагу народны дэпутат БССР прафесар Р. Вячэрскі ў адным са сваіх выступленняў у Вярхоўным Савеце. Ён выказаў думку, што на тэрыторыі Беларусі «занадта многа ваенных». Чым, відаць, і напалохаў многіх з іх. Ужо праз пару дзён газета Беларускай ваеннай ак-

ругі «Во славу Родины» друкуе «Нататкі на палях чатырох выступленняў», у якіх называе клопат Р. Вячэрскага «весьма своеобразным». Аўтар, падпалкоўнік С. Пятроў, хаця і агаворваецца, што думка народнага дэпутата аб неабходнасці забеспячэння дэпутацкага кантролю ва ўсіх сферах жыцця рэспублікі, у тым ліку і за дзейнасцю Узброеных Сіл, — слушная, вырашае ўсё ж пусціць у ход «цяжкую артылерыю». Дзеля гэтага ён выкарыстоўвае меркаванні аб выступ-

ленні прафесара двух дэпутатаў-вайскоўцаў. Адзін з іх, старшы лейтэнант В. Кучынскі, перакананы ў тым, што бяспека нашай краіны (маецца на ўвазе Савецкі Саюз. — Я. Р.) патрабуе і пэўных рэспубліканскіх выдаткаў. Але ж колькі можна марнаваць грошы з жабрацкага бюджэту рэспублікі? І гэта ў той час, калі мінабароны, камандаванне БВА трымаюць у вялікім сакрэце, на што ідуць грошы, адлушчаныя ім рэспублікай. Вось тут і патрэбен дэпутацкі кантроль... На жаль, не ўсе дэпутаты з гэтым згодны.

Другі дэпутат - вайсковец, прапаршчык В. Зяленін, з якім нас знаёміць газета «Во славу Родины», выказвае такі пункт гледжання: «Ісціна простая, — рэспубліка ў складзе СССР карыстаецца аховай Узброеных Сіл, і гэтым усё сказана».

Можа, і на самай справе ўсё так проста, як жадае давесці шановны прапаршчык? І зусім неабавязкова ведаць, як распарадзіцца ваеннае міністэрства сродкамі тых, хто пла-

ціць падаткі? Ну, не расказваць жа перад парламентам рэспублікі фінансавыя выдаткі на такую «абарону», як, напрыклад, утрыманне і забеспячэнне двухпавярховага асабняка камандуючага войскамі акругі з садам, вялікім гаражом, якія займаюць ледзь не паўквартала. А аўтапарк з некалькіх машын? А самалёт з верталётам? Ці так ужо спрыяе ўсё гэта нашай абараназдольнасці? Дарэчы, нядаўна адзін мой знаёмы афіцэр, кіяўлянін, расказаў пра тое, што камандуючы Кіеўскай ваеннай акругі генерал-палкоўнік Громаў (былы камандуючы арміяй у Афганістане) жыве са сваёй сям'ёй у звычайнай трохпакаёвай кватэры.

Давайце паразважаем яшчэ вольна пра гэта. У бліжэйшы час войск у Беларусі пабольшае. І перш за ўсё — за кошт размяшчэння ваенных злучэнняў, выведзеных з Венгрыі і Чэхаславакіі. У колькі гэта абыдзеца Беларусі? Каму, як не Вярхоўнаму Савету рэспублікі, вырашаць гэтыя пытанні?

Так, без нацыянальнага вой-

ска нельга ўявіць Беларусь ні суверэннай, ні самастойнай. Народ павінен ведаць: каго ён корміць і апранае і што з гэтага мае? Мне здаецца, што менавіта нацыянальнае вайсковыя фарміраванні найбольш поўна адпавядаюць гэтай жыццёвай прадыхаючай формуле.

Другая справа — якое гэта павінна быць войска, па якіх прынцыпах будавацца. Не па ўсіх пунктах можна тут пагадзіцца з С. Гарбаўцом. Што азначае, напрыклад, фраза: «Прэзідэнт рэспублікі мог бы ў выпадку ўнутранага канфлікту ў рэспубліцы, згодна з яе законам, выкарыстоўваць падпарадкаваныя яму войскі дзеля падтрымання парадку і забеспячэння бяспекі грамадзян»? Гэта не што іншае, як выкарыстанне войска не па прызначэнні. Есць жа войскі Міністэрства ўнутраных спраў. Далей аўтар сцвярджае, што нацыянальнае вайсковыя злучэнні павінны ў першую чаргу стварацца ў сухапутных войсках і ў войсках супрацьпаветранай абароны. Я лічу, што ў першую чаргу нам патрэбны

РЭСПУБЛІКА, СУВЕРЭНІТЭТ, АРМІЯ

(Пачатак на стар. 3).

малёты з радыусам дзеяння на многія тысячы кіламетраў, якія нельга развесці па нацыянальных кватэрах. У сувязі з гэтым хачу заўважыць, што кожная армія, як ніякі іншы дзяржаўны інструмент, інтэрнацыяналізавана па сваіх мэтах і задачах, паколькі яе мсія ўшчыльную судакранаецца з інтарэсамі як асобных дзяржаў, так і іх саюзаў. Па-за гэтым армія губляе сэнс, набывае характар апэратыўнай, бутафорнай арганізацыі.

— Тым не менш, цяжка ўявіць суверэнную дзяржаву без сваёй арміі...

— Але ж Беларусь з'яўляецца суверэннай дзяржавай у складзе СССР, навошта ж ёй мець нацыянальнае войска? Дзеля прэстыжу? Ніхто ж яе суверэнна не пагражае. Што ж тычыцца небяспекі, якая заўсёды нам пагражала з захаду, дык тут Беларусь можа спакойна абавярціцца на Узброеныя Сілы краіны, якія не дадуць яе ў крыўду. Мае апаненты — прыхільнікі нацыянальных беларускіх фарміраванняў — не ўлічваюць усіх складанасцей гэтай справы. Свае Узброеныя Сілы? У такім выпадку ў рэспубліцы неабходна будзе стварыць Міністэрства абароны з усімі адпаведнымі структурамі, ваеннай акадэміі і вучылішчы, бо не будзеш жа запрашаць ваенных спецыялістаў з іншых рэгіёнаў краіны. А ўзбраенне? Як вядома, у рэспубліцы не вырабляюцца ні сучасная ракетная тэхніка, ні танкі, ні самалёты і верталёты... Логіка падказвае, што функцыі абароны краіны павінны належаць Цэнтру, якому іх дэлегуюць рэспублікі, у тым ліку і Беларусі. Я прыхільнік адзінай саюзнай арміі, безумоўна, пры яе карэнным рэфармаванні, строгім і паслядоўным захаванні яе баявой магутнасці на падставе ўсебаковага ўліку інтарэсаў і правоў суверэнных рэспублік, іх узаемнай адказнасці за бяспеку краіны.

— Вы не адказалі на пытанне, чаму нельга зрабіць так, каб усе беларускія прызыўнікі праходзілі ваенную службу ў сваёй рэспубліцы? Дарэчы, колькі ў нас іх застаецца?

— Пятая частка. Хачу заўважыць, што ступень падрыхтоўкі прызыўнікоў з Беларусі досыць высокая і яны накіроўваюцца для службы пераважна ў найбольш адказныя і тэхнічна складаныя роды войска.

— Слабае сучаснае... Але ж вярхоўнымі органамі ўлады Украіны, Малдовы, рэспублік Занаўказал, Прыбалтыкі прыняты паставы аб праходжанні ваеннай службы іх прызыўнікамі толькі на тэрыторыі нацыянальных утварэнняў. А ў нас па-старому...

— Але і ніхто не адмяняў Закон аб ваенным абавязку, які вызначае, хто павінен несці ваенную службу. А дзе неслі, вырашае, зыходзячы з патрэбнасцей, Міністэрства абароны СССР. У рэшце рэшт, і я хацеў бы, каб нашы прызыўнікі заставаліся ў рэспубліцы — і дом блізка, і служба яны лепей за іншыя. Але ж мы павінны кіравацца інтарэсамі ўсёй дзяржавы. Не бачу ніякай трагедыі ў тым, што да нас прыедуць служыць прызыўнікі з Узбекістана, Казахстана, іншых рэспублік.

— У нашай газеце быў нядаўна надрукаваны артыкул прафесійнага вайскоўца, у якім ён апавядаў, як скардана прымаць у рэспубліцы тое «чужое» папаўненне. Варта афіцэру страціць пільнасць, як паміж прызыўнікамі з канфліктных рэспублік усчынаецца бойка. А што будзе, калі гэтыя маладыя салдаты атрымаюць доступ да штатнай зброі? — пытаецца аўтар артыкула.

— Гаворачы пра шматнацыянальнае войска калектывы, вядома, нельга не ўлічваць падзеі, што адбываюцца ў тых альбо іншых рэгіёнах краіны. Тут з асаблівай вострыяй успрамаецца кожны неабдуманы ўчынак і жэст, кожнае неасцярожнае слова таварышаў. Мы, безумоўна, ўлічваем у сваёй рабоце спецыфіку міжнацыянальных адносін, робім усё магчымае, каб нейтралізаваць разбуральную атруту нацыяналізму.

У адрозненне ад вашага аўтара, не падзяляю салдат на сваіх і чужых. Заўсёды памятаем, што ўсе яны дзеці нечых мацяроў і бацькоў. Іх чакаюць дома, чакаюць са спадзяваннем сустрэць узмужнелага, моцнага не толькі цела, але і духам маладога чалавека.

— Мяркуючы па паведамленнях сродкаў масавай інфармацыі, сёння ў нашай рэспубліцы узніклі пэўныя праблемы з правядзеннем чарговага прызыву ў армію. Чым гэта вытлумачыць?

— На мой погляд, справа ў тым, што парламентары, шэраг грамадскіх груп і аб'яднанняў у сваіх дзеяннях апыраджаюць нараджэнне новай прававой асновы ўзаемаадносін Цэнтры і рэспублікі. Спрадзеку фарміруемае ў сьведомасці людзей права і абавязак абараняць Айчыну падвяргаецца паслядоўнаму разбураўню, на змену прыходзяць далёка не бяскрыўдныя лозунгі, якія адлюстроўваюць палітычную кан'юнктуру сённяшняга дня без погляду ў будучае. У нашай гісторыі падобнае ўжо было. Разбураць дагрунт прасцей, чым ствараць. Цяпер нам, як ніколі, патрэбны стабільнасць і адзінства ўсіх здаровых сіл, у тым ліку і ў вырашэнні абаронных пытанняў. Пра гэта, а таксама пра павышэнне аўтарытэту ўлады, умацаванне дысцыпліны і правапарадку ў спалучэнні з далейшай дэмакратызацыяй усіх бакоў грамадскага жыцця востра гаварылася на нядаўняй сустрэчы Прэзідэнта краіны з вайскоўцамі — народнымі дэпутатамі.

— Але ж не сакрэт, што многія маладыя людзі бяжыць, што ў арміі будучы дзенавацца з іх чалавечай годнасці, бяжыць той самай «дзедаўшчыны», якая, па чутках, правіць у арміі балю. Літаральна днём рэдакцыя атрымала ліст ад гамельчанкі Галіны Зіманаўны Далгушэнік, якая напісала, што ў першы ж месяц службы яе сын быў так збіты «дзедамі», што трапіў у шпіталь. На адчайныя просьбы маці больш яго ў тую часць не пасылаць камандаванне ніяк не зрагавала, і сына вярнулі на старое месца, дзе яго зноў жорстка збілі. Не вытрымаўшы здэкаў, хлопец збег з часці і невядома дзе знаходзіцца. Жалівы ліст...

— Так, гісторыя не з вяслых... Яна мне знаёмая. Салдат гэты праходзіў службу ў Падмаскоўі. Але хачу сказаць, што «дзедаўшчына» — не «вынаходніцтва» арміі, з'ява гэтага — лютэркавы адбітак негатыўных працэсаў, што адбываюцца ў грамадстве. Дадамо, што пэўная частка моладзі, якая трапляе ў войска, нясе на сабе «радзімыя плямы» жыцця на «волі», дзе і п'янства, і наркаманія, і прастытуцыя... І ўсё-такі, выпадкаў «дзедаўшчыны» ў нас становіцца менш. Пра сур'ёзнасць нашых намераў вынішчыць гэтую пачварную з'яву сведчыць хоць бы той факт, што пра кожны выпадак «дзедаўшчыны» даклад-

ваюць непасрэдна мне, камандуючаму войскамі акругі, а я ў сваю чаргу, — міністру абароны СССР Д. Язаву. Інфармацыя дастаткова аб'ектыўная.

Анатолій Іванавіч паклавае мне кнігу ўліку «подзвігаў» тых «дзедаў». «Бачыце, — кажа ён, — за апошні тыдзень зафіксавана толькі шэсць выпадкаў парушэння статута ў адносінах паміж салдатамі».

— Вы ўпэўнены, Анатолій Іванавіч, што вам дакладваюць пра ўсе выпадкі «дзедаўшчыны»? Мне даводзілася чуць, што некаторыя афіцэры ставяцца да яе станоўча, лічыць, што «дзедаў» дапамагаюць «трымаць» сярэд салдат дысцыпліну, выхоўваюць у іх страх і пакорлівасць.

— Гэта, праўда, даволі распаўсюджаная думка, зусім не адпавядае ісціне. Трэба думаць, некаму вельмі хацелася б бачыць нашу армію такой, якая трымаецца на страху і пакарлівасці, выхаванай кулаком. Паказальны ў гэтым плане кінафільм «Рабі — раз!», які, на думку яго аўтараў, нібыта ставіць мэтай барацьбу з «дзедаўшчынай». Але ці можа такая «чарнуха» зарыентаваць нашу моладзь на добрыя справы, ці лепшае выйсе з крытычнай сітуацыі яна падказвае?

Павінен прама сказаць, фільм гэты — непрыхаваны, злосны паклёп на армію.

Савецкімі законам і статутамі нам дадзена дастаткова права, каб падтрымліваць свядомую дысцыпліну.

— У грамадстве даўно ўмацавалася думка, што салдат наш фактычна бяспраўны, цалкам залежны ад прыказаў баціні-камандзіра.

— Гэта даўно адкінутае жыццёвае стэрэатыпае ўяўленне пра нашу армію. Мы сталі на шлях глыбокай рэформы нашых Узброеных Сіл. Тэма гэта складаная, патрабуе асобнай гаворкі. Спынюся толькі на некаторых яе момантах. У Вярхоўны Савет краіны прадстаўлены праекты законаў СССР аб абароне, аб усеагульным вайсковым абавязку і ваеннай службе, аб статусе ваеннаслужачых Узброеных Сіл. Не краючы іх зместу ў цэлым, скажу, што яны досыць ёміста, з улікам дэмакратызацыі нашага грамадства вызначаюць і пашыраюць агульнаграмадзянскія правы і свабоды ваеннаслужачых, у тым ліку і тэрміновай службы. Цэлы шэраг зменаў уносіцца ў парадак праходжання вайскоўчай службы. Прадугледжваецца, побач з тэрміновай і ваеннай службай салдат, матросаў, сяржантаў і старшынаў па кантракце, а таксама пазавайсковая (альтэрнатыўная) служба, значнае павышэнне ім грашовага ўтрымання, прадастаўленне за ўвесь перыяд службы аднаго абавязковага водпуску з выездам да месца яго правядзення тэрмінам на 20 дзён салдатам і матросам, 25 дзён — сяржантам і старшынам, страхаванне за кошт Міністэрства абароны СССР іх жыцця і здароўя. Вы

ведаеце, што не так даўно Прэзідэнтам СССР прыняты спецыяльны ўказ, які абараняе правы ваеннаслужачых. Разглядаецца пытанне аб прадастаўленні ім права абскарджваць у ваенным трыбунале неправамерныя дзеянні службовых асоб і органаў ваеннага ўпраўлення, якія выходзяць за межы статутных адносін.

— Існуе думка, што павышэнне грашовага ўтрымання салдат, якое, вядома, трэба вітаць, аб'ектыўна прывядзе да павелічэння грашовай масы ў рэспубліцы. На наш нішчымы таварны рынак абрынуцца дадатковыя дзесяткі мільёнаў рублёў, што, безумоўна, спрыяе далейшаму росту цен, эскалацыі інфляцыі.

— Не падзяляю гэтай трывогі. Павышэнне салдацкай зарплаты — справа не сённяшняга дня. А да таго часу, калі гэта стане рэальнасцю, спадзяюся, рынак наш стабілізуецца і «дадатковыя» грошы яму не пашкодзяць.

— Ва Узброеных Сілах у мірны час гіне шмат ваеннаслужачых, яшчэ больш калечыцца. Ніхто за гэта не хоча неслі адказнасць, аб чым, дарэчы, нядаўна гаварылася на сустрэчы салдацкіх мацяроў з Прэзідэнтам краіны...

— Пагадзіцца з вамі азначала б саграшыць супраць праўды. Адказнасць і не малую за кожны нязначны выпадак нясуць вінаватыя. На гэта, дарэчы, нацэлены і раней названы ўказ Прэзідэнта. Што можа быць даражэй за жыццё і здароўе людзей? І асабліва горка, калі нязначны адбываюцца ў выніку парушэння мераў бяспекі, недысцыплінаванасці або слававоля маладых хлопцаў.

— Вы, таварыш камандуючы, расказваеце пра ваенную рэформу, распрацаваную Міністэрствам абароны СССР, але ж, як вядома з паведамленняў друку, існуюць і яе альтэрнатыўныя праекты. Таго ж маёра Лапаціна, які ў вы, народнага дэпутата СССР. У яго праекта ёсць нямыя прыхільнікі...

— Альтэрнатыўныя канцэпцыі ваеннай рэформы мне знаёмыя. Яны не бездакорныя. Побач з рацыянальным зернем у іх ёсць шмат неабгрунтаваных прапаноў і не да канца прадуманых лозунгаў. Канцэпцыя ваеннай рэформы, распрацаваная Міністэрствам абароны, грунтуецца не на пустым месцы. Яна ўвабрала ў сябе ўсё самае каштоўнае, што прапаноўвалася грамадскаму, у тым ліку і аўтарамі альтэрнатыўных праектаў. Гэта, заўважу, было асабліва падкрэслена ў дакладзе Прэзідэнта СССР М. С. Гарбачова на сесіі Вярхоўнага Савета СССР 16 лістапада. Канцэпцыя ваеннай рэформы разгледжана, у цэлым адобрана на пасяджэнні Савета абароны краіны і хутка стане на парадак дня ў Вярхоўным Савеце Саюза. Яна мяркуе рэарганізацыю Узброеных Сіл і абароннай прамысловасці, у сувязі з чым будзе прынята больш як 30 законаў, прававых актаў і палажэнняў.

нацыянальнай ўнутранай войскі. Нельга пагадзіцца і з тым, што афіцэры павінны рыхтавацца на вайсковых кафедрах ВУН рэспублікі, на нацыянальных факультэтах пры вайсковых вучылішчах, якія знаходзяцца на тэрыторыі рэспублікі. Атрымалася б, што мы рыхтуем дылетантаў.

Вельмі хацелася б, каб гэту, ужо да мяне пачатую размову, прадоўжылі прафесіяналы-вайскоўцы, прафесіяналы-палітыкі і проста сумленныя людзі, якіх турбуе лёс рэспублікі.

Яўген РАМОНАК,
афіцэр Савецкай Арміі.

Я — ЗА!

Прачытаў у «ЛіМэ» за 6.07.1990 г. ліст пад загалоўкам «Ці патрэбна нацыянальнае войска?». Я лічу, што патрэбна.

Мне пашчасціла ўдзельнічаць у першамайскай дэманстрацыі і вайсковым парадзе ў Менску ў 1934 годзе. Якім гонарам было прысутнічаць на гэтым цудоўным свяце! Сам Галадзед прымаў прысягу вайскоўцаў на беларускай мове. Гэта незабыўна! Ды не забаве вайсковы статус і каманды на беларускай мове былі заменены рускі-

мі. Сёння, я ўпэўнены, нам патрэбна нацыянальнае войска, падпарадкаванае ўраду і Вярхоўнаму Савету Беларусі. Без згоды Вярхоўнага Савета Беларусі ніхто не мае права накіроўваць яго ўнутраныя войскі за межы рэспублікі для вырашэння міжнацыянальных ці іншых канфліктаў.

Камандаванне нацыянальнага войска, акрамя рускай мовы, павінна валодаць і беларускай. Стварэнне нацыянальнага войска дапаможа выкараненню

злачынных «традыцый» у Савецкай Арміі, якія падзялілі вайскоўцаў на «салаг» і «дзядоў», падарвалі павагу да арміі і давалі яе да фактычнага развалу. Адзін прыклад. У 1981 годзе 102 беларускія юнакі былі адпраўлены служыць ва Узбекістан сапёрамі. Але сапёрнай справы яны не вывучалі, вайскавай падрыхтоўкай не займаліся, — мылі бялізну, каўнерыкі «дзядам», чысцілі туалеты, працавалі на кухні, а ў падзяку атрымлівалі тумакі ад стараслужачых. У знак пратэсту частка вайскоўцаў дэзерціравала. Іх судзілі. Вось такі сумны канец...

Толькі нацыянальнае войска, на маю думку, можа забяспечыць надзённую абарону вайскоўцаў ад здзеку і свавольства, захаваць іх чалавечую годнасць.

І яшчэ. Нацыянальнае войска, войскі ўнутранай аховы, КДБ павінны быць дэпалітызаваны.

Г. САДОЎСКІ,
сябра ТБМ.

г. Баранавічы.

— Таварыш камандуючы, мне б хацелася закрануць цяпер пытанне, якое хвалюе значную частку грамадства, — аб небяспечнасці вайсковага перавароту ў краіне. Вы, пэўна, чулі сведчанні на гэты конт маёра-авіятара Пустабаева, які ўдзельнічаў у перамяшчэннях войскаў пад Масквой, перамяшчэннях, якія многімі былі ўспрыняты як недэдукацыйная дэманстрацыя сілы.

— Аднак, даруйце, усе прыведзеныя ім факты не варты выдзенага яйка. Як і іншыя «адобныя» «сведчанні». З гэтым вымушана была пагадзіцца нават праграма «Взгляд». Упэўнены, што ўсе гэтыя размовы пра магчымасць вайсковага перавароту маюць мэту настроіць грамадства супраць арміі.

— Тым не менш, Вярхоўны Савет краіны палічыў за неабходнае стварыць камісію, якая б аб'ектыўна разабралася ў тых падзеях. І яшчэ. Не сантэ, што пэўная частка каманднага складу нашай арміі вызначаецца закарэнымі кансерватызмам, непрыняццем дэмакратычных працэсаў, што адбываюцца ў краіне. Сярод іх паліцыя першынства трымае, відавочна, скандальна вядомы генерал Макашоў, які з высокім трыбуна пагражаў «пабіць дэмакратыю каменнямі». Гэта з яго ўснаў на з'ездзе Расійскай кампартыі прагучала здзіўляюча прапанова навушчы прэзідэнта «ваеннай справе». Есць і «стратэгія» рангам ніжэй. Узляць хочаць бы народнага дэпутата ССРП палкоўніка Петрушэню, які ідаўна на сесіі Вярхоўнага Савета абрынуўся ледзь не з лаянкай на міністра замежных спраў ССРП З. Шварднадзе за тое, што ён «здаў» Усходнюю Еўропу імперыялістам...

— Мне думаецца, што пазіцыя генерала Макашова прыпісана яму ў большай ступені яго апанентамі пасля выступлення на з'ездзе, і яна не ўяўляе ніякай пагрозы дэмакратычным пераўтварэнням. Асабістыя погляды канкрэтных асоб — гэта яшчэ далёка не пазіцыя, якая мяркуе канкрэтную мэтавую ўстаноўку.

— Але давайце пагаворым аб справах, якія непасрэдна тычацца нашай рэспублікі. Як сведчыць рэдакцыйная пошта, многіх нашых чытачоў непакончы маючая адбывацца перадысланацыя войскаў з краін Усходняй Еўропы на тэрыторыю Беларусі. І без таго ў нас на кожным кроку сустракаем вайскоўцаў, што ж будзе цяпер? А між тым, усё, што тычыцца ўводу войскаў на тэрыторыю рэспублікі, схавана пад покрывам сакрэтнасці.

— Ніякіх сакрэтаў тут няма. Ці стане зараз на тэрыторыі рэспублікі больш войска і ўзбраенняў? Не, не стане. Справа ў тым, што ідзе значнае скарачэнне і асабовага саставу, і зброі, якія зараз знаходзяцца на тэрыторыі Беларусі. Што ж тычыцца войскаў, якія ўводзяцца з краін Усходняй Еўропы, дык і тут некаторыя часткі скарачаюцца або поўнасьцю расфарміроўваюцца. Вось лічы. Да 1994 года мы прымем у сябе некалькі дзесяткаў вайсковых арганізмаў, значная частка якіх будзе адрозна расфарміравана. У параўнанні з 1989 годам, г. зн. да вываду войскаў з Усходняй Еўропы, у акрузе

нават зменшыцца колькасць танкаў, стане менш баявых машын, рэактыўнай артылерыі, значна скароціцца колькасць палёвай артылерыі і мінаметаў.

— Тым не менш, як сказаў на нядаўняй сустрэчы з савецкімі парламентарыямі міністр абароны ЗША Чэйні, наш ваенна-прамысловы комплекс вырабіў у мінулым годзе 140 балістычных ракет супраць 14 у злучаных штатах, адпаведна 1800 і 600 танкаў. Прызнаюся, мне незразумела, навошта нам трымаць самую вялікую ў свеце армію, па афіцыйных звестках — больш за 4 мільёны чалавек! Даруйце, Анатолію Іванавічу, але пры такіх запасах ядзернай зброі гэта ўспрымаецца як нейкі нонсенс. Мы і без яе сёння з'ўляемся заложнікамі Чарнобыля. Я чуў ад спецыялістаў, што дастаткова трапіць дзьмяна ракетамі ў атамную электрастанцыю на тэрыторыі «воргага», каб ён адрозна капітуляваў... У кантэксце гэтай заўвагі хацу вам нагадаць, таварыш камандуючы, аб тым, што Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце рэспублікі прадугледжвае стварэнне на яе тэрыторыі бяз'ядзернай зоны. З планам стварэння бяз'ядзернага рэгіёна ў складзе Украіны, Беларусі і Прыбалтыцкіх рэспублік выступіў нядаўна на сесіі ААН міністр замежных спраў БССР П. Краўчанка. А пакуль што, згодна з дадзенымі «Аргументов и фактов» (дарэчы, нікім не абвергнутых), на тэрыторыі нашай рэспублікі знаходзяцца 23 ракетныя базы.

— З пункту гледжання сённяшняй сітуацыі ў рэспубліцы можна зразумець заклапочанасць яе грамадзян, перажываюшых чарнобыльскую трагедыю, наяўнасцю ў нас ракетных аператыўных баз. Што тут можна сказаць? Для нас гэта пытанне не новае. Апошнім часам пра неабходнасць стварэння на тэрыторыі Беларусі бяз'ядзернай зоны нямаюць пішацца ў сродках масавай інфармацыі.

Сапраўды, у «Аргументах и фактах» былі названы 23 ракетныя базы з указаннем іх дыслакацыі на Беларусі. Гэта акурата тэа базы, што павінны знішчацца ў адпаведнасці з заключаным дагаворам па ракетным сярэднім і меншай дальнасці. На сённяшні дзень большасць з іх ужо не існуе. Знішчэнне астатніх аб'ектаў будзе праведзена ва ўстаноўленыя тэрміны.

— Мы ўжо гаварылі пра маючую адбывацца перадысланацыю войскаў і ўзбраенняў краіны былога сацыялістычнага лагера на тэрыторыю Беларусі. Ці санкцыянаваў яе Вярхоўны Савет Беларусі?

— Так, не ўсе з захапленнем сустракаюць рашэнне аб перамяшчэнні войскаў на Беларусь. Але павінен з усёй адказнасцю

Р. С.

Як, пэўна, заўважыў чытач, у адказах камандуючага, фактычна, не названа ніводнай лічбы. А між тым, у гутарцы з карэспандэнтам ён расказаў нолькі дакладна вайсковых фарміраванняў будзе перадысланыя ў Беларусь з Усходняй Еўропы, нолькі застаюцца ракетных баз, танкаў, артылерыі, іншай тэхнікі, якія скарачаюцца паводле міжнародных дамоўленасцей. Урэшце, ува што абыходзіцца дзяржаве ўтрыманне войскаў Беларускай ваеннай акругі (заўважым, сума астранамічная). Усе гэтыя звесткі забараніў публікаваць ваенны цензар, або дакладней — начальнік групы па ахове тайнаў у друку штаба БВА.

Праўда, сямі-такія ваенныя «сакрэты», згаданыя ў гутарцы, цензарскі аловак абмінуў. Маюцца на ўвазе лічбы, якімі апераваў у час сустрэчы з савецкімі парламентарыямі міністр абароны ЗША Чэйні. Ён, аказваецца, усё ведае...

сказаць: ставіць пытанне аб тым, хто канкрэтна ў рэспубліцы яго санкцыянаваў, — нельга, бо ў нас няма заканадаўчых рэспубліканскіх актаў, рэгламентуючых рашэнне гэтай праблемы. Іх не магло быць да прыняцця Саюзнага дагавора, у якім павінны быць, на маю думку, абавораны ўсе пытанні, звязаныя са статусам Узброеных Сіл, якія знаходзяцца на тэрыторыі рэспублікі. Абарона краіны была і ў новых умовах застаецца прэрагатывай Цэнтра. Па ўсіх ацэнках заходні тэатр ваенных дзеянняў — сёння галоўны. На ім сканцэнтравана асноўная групуіроўка ўзброеных сіл НАТО. З улікам гэтага мы і павінны прымаць меры ў адказ.

— Што ж, будзем чакаць прыняцця саюзнага дагавора... І усё-такі, у якіх межах вы бачыце незалежнасць арміі ад органаў улады ў рэспубліцы? І ў кантэксце гэтага пытання — На якую частку Беларусі распаўсюджваецца юрысдыкцыя акругі? Колькі сродкаў ідзе на забеспячэнне арміі прадуктамі харчавання, будаўнічымі матэрыяламі і г. д.? Ці не павялічыцца тэрыторыя пад юрысдыкцыю акругі пасля ўвядзення дадатковых войскаў з Усходняй Еўропы?

— Адкажу адрозна на апошняе пытанне — не павялічыцца ні на адзін гектар. Усе гэтыя, што выводзяцца, размяшчаюцца на фондах раней расфарміраваных злучэнняў і частак акругі. Забеспячэнне арміі прадуктамі харчавання, жылём іншымі матэрыяламі ідзе за кошт сродкаў, выдаткаваных з дзяржаўнага бюджэту на абарону. Ніводнага рубля з бюджэту рэспублікі на забеспячэнне войскаў акругі не ідзе.

Што датычыць нашых узаемаадносін з мясцовымі органамі ўлады, то яны, павінен сказаць, будуцца на заканадаўчым грунце, на павазе правоў і інтарэсаў беларускага народа, з якім яшчэ больш парадніла нас чарнобыльская бяда. Кожны дзесяты афіцэр акругі, каля 20 тысяч ваенаслужачых прайшлі праз Чарнобыль. Мы не засталіся ўбакі ад клопату пра лёс ураджаю гэтага года. Тысячы ваенаслужачых працавалі на палях рэспублікі. І ў далейшым мы гатовы поруч з народам Беларусі вырашаць складаныя задачы перабудовы, умяцоўваць яго веру ў правільнасць сацыялістычнага выбару.

— Дзякуй вам за гутарку, таварыш камандуючы. Спадзяюся, што нашы чытачы знойдуць у ёй адказы на многія пытанні, якія іх хвалюць.

СЯРДОБАЎ Мікалай Мікалаевіч

Беларускае музычнае мастацтва панесла цяжкую страту. На 85-ым годзе жыцця памёр Мікалай Мікалаевіч Сярдобаў — народны артыст БССР, саліст Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР.

Мікалай Мікалаевіч Сярдобаў нарадзіўся ў горадзе Куйбышаўе. Пасля заканчэння ў 1929 годзе Куйбышаўскага музычнага тэхнікума, з поспехам выступаў у оперных тэатрах Ервана, Пермі, Свядлоўска. З 1946 года таленавіты спявак працаваў у Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета Беларускай ССР, дзе за час сваёй творчай дзейнасці стварыў шэраг выдатных сцэнічных вобразаў.

Творчасць М. М. Сярдобава заўсёды вызначалася выключнай музыкальнасцю, вялікім майстэрствам, прафесіяналізмам, патрабавальнасцю да сваёй працы. Сярод шматлікіх

оперных партый, выкананых спяваком, асабліва яркім з'явіліся вобразы Яўгена Анегіна з оперы П. І. Чайкоўскага «Яўгеніў Анегін», Аманасра і Рыгалета з оперы Д. Вердзі «Аїда» і «Рыгалета», Скарпіо з оперы Д. Пучыні «Тоска», М. М. Сярдобаў быў мастаком шырокага творчага дыяпазону. Разам з выкананнем гераічных вобразаў талент артыста выявіўся ў характарных вобразе — Мацея з оперы «Страшны двор» С. Манюшкі, фон Шолена з оперы Я. Цікоцкага «Дзючына з Палесся». Значнай падзеяй у беларускім мастацтве з'явілася пастаноўка оперы Д. Лукаса «Кастусь Каліноўскі», дзе спявак выконваў галоўную ролю. Вялікую ўвагу надаваў М. М. Сярдобаў канцэртнай дзейнасці. Чалавечай цеплынёй і лірызмам, жыццёвым перакананнем і мастацкім густам было прасякнута выкананне артыстам рамансаў, оперных арыялаў і савецкіх кампазітараў.

За заслугі ў развіцці беларускага опернага мастацтва М. М. Сярдобава было прысвоена званне народнага артыста Беларускай ССР.

Мікалай Мікалаевіч Сярдобаў усё жыццё аддаў служэнню роднай краіне, беларускаму тэатральнаму мастацтву. Яго вобраз — цудоўнага і сціплага чалавека, выдатнага акцёра і грамадзяніна — назаўсёды застаўся ў нашай памяці, у нашых сэрцах.

Міністэрства культуры БССР,
Саюз тэатральных дзеячаў БССР,
Саюз кампазітараў БССР.

АРХІЎ — ВИДАВЕЦТВО І ЧЫТАЧУ

Уздым беларускага Адраджэння выніліся вялікую цікавасць да нашай гістарычнай спадчыны, а таксама спадчыны літаратурнай. У выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць шэраг кніг, у аснову якіх пакладзены рукапісы, якія захоўваюцца ў ЦДАМЛМ БССР. Так, лясць у аснову асновы «Шляхам гадоў» надрукавана паэма Сяргея Астрэйкі «Смарэгды крос», рыхтуюцца да выдання кнігі Змітрака Асташкіна, Уладзіміра Дубоўні.

Асновай для апошняй стаў рукапіс паэтычнай кнігі «Дзеша без адрасу», што знаходзіцца на захаванні ў асабістым

фондзе сумнавадомага Луіі Бэндэ. У зборнік увайшлі паэмы «Там, дзе кіпарысы», «Браніслава», лірычныя вершы з ранейшых зборнікаў «Строма», «Трысць», «Сягон», «Налі». Заўважальны рукапіс каментарыяў да вершаў, складзены аўтарам.

Мяркуючы па датах, якімі пазначаны рукапіс, У. Дубоўна спадзяваўся ўбачыць яго надрукаваным лішчэ ў 1929 годзе. Але лёс паэтычнай кнігі, як і лёс самога паэта, склаўся інакш, як меркавалася.

А. ПІСЬМЯНКАВА,
навуковы супрацоўнік ЦДАМЛМ БССР.

А Б Я В Ы

ЗАПРАШАЕ ЛІЦЭЙ

Пры Міністэрстве народнай адукацыі БССР адрынаецца Беларуска-гуманітарны культурна-адукацыйны цэнтр, у які ўвойдуць Нядзельны гуманітарны ліцэй, літаратурная і кінавідазастудыя.

У ліцэі будуць паглыблена вывучацца беларуская і замежная мовы, гісторыя і культура Беларусі. Выкладанне будзе вядзецца вядомымі вучонымі, выкладчыкамі ВУН, дзелчамі культуры і мастацтва на беларускай мове.

У ліцэі працуюць дзённыя і вячэрнія факультэты. Навучанне на дзённым факультэце праводзіцца для вучняў 8—11 КЛАСАЎ СЯРЭДНІХ ШКОЛ Г. МІНСКА ПА НЯДЗЕЛЯХ І У ВОЛЬНЫХ АДЗАНТКАХ У СЯРЭДНІЙ ШКОЛЕ ЧАС у дні, прызначаныя для працы ў вучэбна-вытворчых намінатах і летніх прантыні, ад якой навушчы ліцэя вызваляюцца.

Пад час школьных канікулаў будуць ладзіцца экскурсіі па Беларусі і мясцінах, звязаных з беларускай гісторыяй і культурай у ССР і за мяжой.

Навучэнцы — будуць пры-

маць удзел у рабоце літаратурнай і кінавідазастудыі, у археалагічных і этнаграфічных экспедыцыях, у арганізацыі і правядзенні фестываляў, конкурсаў, выставаў.

Поўны курс навушання ў ліцэі — 4 гады.

Выпускнікі, якія паспяхова здаюць выпускныя экзамены, нарыстаюцца льготамі (перавага пры іншых роўных умовах) пры паступленні ў ВУН Беларусі ў сферы мовы, гісторыі і культуры.

На дзённым факультэце ў 1990—1991 навушальным годзе прымаюцца вучні 8 класаў (100 чалавек — тэрмін навушання 4 гады) і 11 класаў (25 чалавек — тэрмін навушання 1 год).

Навучанне ў ліцэі платнае. На дзённым факультэце з вучняў 8 класа — 10 рублёў, з вучняў 11 класа — 15 рублёў штомесячна. На вячэрнім факультэце з дарослага і студэнта — 15 рублёў штомесячна.

Для паступлення на дзённы факультэт ліцэя трэба прайсці конкурсную гутарку па агульнагуманітарным пытанням.

Заявы прымаюцца з 1 па 10 снежня 1990 г. у памяшканні бібліятэкі імя Янкі Купалы (вул. В. Харужай, 16) з 18-00 да 20-00 штодзённа. Конкурсная гутарка адбудзецца з 10 па 15 снежня 1990 г. Даведкі па тэлефоне 34-21-72 з вышэйпазначаных дні і гадзіны.

ДЫРЭКЦЫЯ
БЕЛАРУСКАГА
ГУМАНІТАРНАГА
КУЛЬТУРНА-
АДУКАЦЫЙНАГА
ЦЭНТРА.

У жыцці гэтага чалавека шмат здзіўляючага. Знаўца васьмі замежных моў, буйнейшы дарэвалюцыйны аўтарытэт сярод даследчыкаў рускай літаратуры 18—19 стст., прафесар Варшаўскага і рэктар Данскога універсітэтаў, дырэктар Інстытута літаратуры і мастацтва АН БССР і член-карэспандэнт АН СССР, адзін з першых беларускіх акадэмікаў, блізкі сябра Я. Купалы і Я. Коласа, «расеяц» па нацыянальнасці (як было прынята пісаць у 20—30-я гады) і выдатны знаўца метадыкі выкладання беларус-

собиць думку ў паэтычным вобразе. З дазволу Тацяны Іванаўны прапаную ўвазе чытачоў невялікую паэму-шарж І. Замоціна, напісаную 5—6 лістапада 1935 года. Гэты год, зрэшты, як і ўсе папярэднія гады жыцця акадэміка ў Мінску, быў асабліва насычаны. Ён рыхтуе манаграфію, прысвечаную творчасці Я. Коласа, піша пра Я. Купалу і Ц. Гартнага, рэдагуе зборнік артыкулаў, актыўна выступае з лекцыямі і гутаркамі перад грамадскасцю рэспублікі. Толькі ў студзені — сакавіку ён прачытаў дзевяць лекцый у доме вучоных, у Саюзе пісьменні-

Другой — в дамашнюю заботу, Іному нужно на курорт, — Минуся планы, директивы, У нас в работе все ретивы, А план наш валится за борт. И потому совсем не диво, Что все у нас не то что криво, Не то чтоб очень нерадиво, А как бы двинуться не в лад — Не то вперед, не то назад. Над темой млеют аспиранты, Молчат глубоко докторанты, Подался Ляпич как-то в бок, И в сферах разных «даручений» И корректурных изменений Порхаёт вечно Голубок. «Выданне твораў» — без призора, Бригада ждёт своих дельцов; Все признают это без спора, Да нет — вы видите — часов; Куницкий всей душой готов, Но вряд ли сможет очень скоро... А тут еще укор нам «в бровь», В связи с проблемой коридора Скорбит Фигловская Любовь. Гремят «нарады» и «загады», Хоть исполнять их мы и рады, Они нас вряд ли обновят. Но без директорской микстуры Ни «мовы», ни «литературы» Желудки все уж не варят. И вот картина вам пером: «Литература» за столом (Она не то чтобы типична, Но более-менее обычна). Сидит с «натруджаной» работой, За болтовней и за зевотой Проводит «акадезм»-часы, — Крутит с улыбкой папиросу, Пускает лихо дым из носу И всю науку и усы Коптит, как кольца колбасы. А вот и «мова» рядом с нами: Крючком согнувшись над столом, Не месяцами, а годами, Трудолюбива и скромна Сидит на «литарах» она. Обзор окончен. Он не сказка. А не гипербола-ль? Не шаржировал ли он? Едвально. Отсюда следует мораль: Нужна нам крепкая увязка С работой нашей основной, Конкретной, нужной и живой. Работать надо всей душой, Работать без «головомойки», Держаться темпов нашей стройки, Работать не для «справоздач» — Для наших творческих задач. И знать, что поздно или рано Сrostись с работой нужно нам, А не дежурить по часам, И что работа мимо плана Бывает только тем ценна, Где плану наруку она.

М. ПРЫГОДЗИЧ,
кандыдат філалагічных навук.

Каб душэўна разняволіцца...

Невядомае пра І. Замоціна

кай мовы і літаратуры, літаратурны крытык і... паэт. Праўда, апошняе з пералічанага рэдка хто і ведаў, бо свае паэтычныя творы адзін з пачынальнікаў беларускага савецкага літаратурназнаўства Іван Іванавіч Замоцін ніколі не публікаваў. Пісаліся яны ў вольную хвіліну, іншы раз незаўважна для самога сябе, як даўні ўспамін юнацтва і душэўная патрэба стацці і вопыту. Выхаваны на традыцыях класічнай рускай літаратуры, добра разумеючы матывы і парыванні маладых беларускіх літаратараў таго часу, ён свае вершы і нават цэлыя паэмкі не лічыў за паэзію. Для яго яны былі як магчымасць душэўна разняволіцца, гумарам і сяброўскім шаржам адказаць на першыя спробы прыпісаць яму варожасць і нацэмаўшчыну.

Напружаную працу вучонага спыніў вобшык на кватэры і арышт 4 красавіка 1938 г. Тая ж жахлівая ноч назаўсёды ўрэзалася ў памяць дачкі акадэміка Тацяны Іванаўны — студэнткі-выпускніцы педагагічнага інстытута. Колькі мужнасці і смеласці трэба было мець ёй з маці, каб ураваць ад усюдыйсных памагатых НКУС хоць што-небудзь з творчай спадчыны Івана Іванавіча! Толькі дзякуючы ёй — былой настаўніцы рускай мовы і літаратуры ў п. Паўлава пад Ленінградам — мы можам сёння ацаніць не толькі ўклад Замоціна-літаратурназнаўцы, але і яго дасціпнасць, майстэрства самаіроніі, уменне ўва-

каў БССР, гарадскім камітэце камсамола і кабінэце рабочага чытача, у доме Чырвонай Арміі і інш. У гэтым годзе ён пачынае падрыхтоўку вялікага даклада, прысвечанага праблеме вывучэння гісторыі беларускай старажытнай і сучаснай літаратуры, з якім у студзені 1938 г. выступіць на сесіі АН СССР.

Паэма, напісаная ў стылі парадыйнай літаратуры, прысвечана супрацоўнікам Інстытута літаратуры і мастацтва (скарочана «ЛіМ») Беларускай Акадэміі навук, дзе ў той час працаваў І. Замоцін. Хто лепш за яго мог ведаць клопаты і праблемы мовазнаўцаў і літаратурназнаўцаў, асабістыя схільнасці і здольнасці кожнага з навуковых працаўнікоў? Таму і ўзяўся першы дырэктар Інстытута літаратуры і мастацтва «прапясочыць» сябе і сваіх калег па працы. Таму і атрымаліся яны ў паэме такімі жывымі і непасрэднымі. Ну а сама мараль паэмы — гэта ўжо сам дырэктарскі погляд на працу, імкненне падштурхнуць кожнага да плённай працы. Зрэшты, мяркуюць самі.

Наш ЛіМ работает примерно, Растет хоть медленно, но верно. Но груз «внеплановых» работ Корабль наш сильно накрениет, Идти вперед ему мешает, — И он скрипит, а не плывет. Один уходит в педроботу,

НА ФОТАЗДЫМКАХ І Ў ЖЫЦЦІ

У вёсцы Гнезна Ваўнавыскага раёна знаходзіцца вядомы помнік беларускай гоцінкі XVI ст. Міхайлаўскіх насцёлаў. Вельмі не падобны ён на свае фотаздымкі ў розных выданнях. Дах насцёла абваліўся, зараз разбураюцца сцены, унутры будыніны ўзвышаецца гара рознага смецця. Яшчэ і сёння ў многіх дварах Гнезна ляжаць кучкі дахоўкі, якая была прызначана для растаўрацы насцёлаў, што мелася адбыцца ў канцы 30-х гг. Тады аднаўленню будынка перашкодзіла вайна. Але не адрамантавалі помнік ні па вайне, ні апошнім часам.

А хіба адзін ён у такім стане? Паступова разбураюцца і гінуць такія выдатныя помнікі беларускай архітэктуры XVI—XVIII стст., як Петрапаўлаўскі насцёл у Новым Сверхані (Стаўбцоўскі раён) і Андрэўскі насцёл у Слоніме. Па сённяшні дзень мясцовымі ўладамі не зроблена нічога, каб хоць бы прыпыніць гэты працэс.

На волю лёсу кінуты і такія вядомыя помнікі архітэктуры XVI—XVII стст., як Кальвінскі збор у Першамайску (Уздзенскі раён), насцёлы ў Міры (Карэліцкі раён), Ражанцы (Шчучынскі

раён). Мікалаеўская царква (пачатак XIX ст.) у Гомелі і многія іншыя. Няўжо дваццатае стагоддзе стане апошнім у гістарычнай біяграфіі гэтых і іншых помнікаў беларускай культуры, а нашы нашчадкі будуць знаёміцца з імі толькі па фотаздымках?

Да гэтага размова вялася пра пакінутыя культывыя будынінкі. А колькі яшчэ царкваў і насцёлаў выконваюць зараз функцыі, якія ні ў эстэтычным, ні ў маральным сэнсе несумяшчальныя з іх прызначэннем: у іх размешчаны зернясховішчы, склады, вытворчыя цэхі. У гарадскіх пасёлках Вялікая Бераставіца, Зэльва, Карэлічы не знайшлі нічога леп-

шага, як размясціць у мясцовых насцёлах прыёмныя пункты шклятары. Куды больш карысці прынесла б стварэнне ў гэтых будынінах такіх культурных цэнтраў, як музеі, выставачныя і канцэртныя залы і г. д. Зрэшты, нельга не ўлічваць і інтарэсы вернікаў.

Як ні прыкра, але ў справе аховы помнікаў гісторыі і культуры мы далёка адсталі ад сваіх бліжэйшых суседзяў — літоўцаў, палякаў, украінцаў. Яны чамусьці ўмеюць знайсці і сродкі, і матэрыялы, і майстроў, каб зберагчы сваю культурную спадчыну. А мы?

В. ШАБЛЮК,
навуковы супрацоўнік
Інстытута гісторыі
АН БССР.

33 ПА 9 СНЕЖНЯ

4 снежня. 21.55.

ЛІРА

Мастацка - публіцыстычная праграма прысвечана Т. Р. Шаўчэнку.

7 снежня. 18.30.

«ДЗВІНА»

Літаратурна - мастацкі часопіс прысвечаны культурнаму жыццю г. Наваполацка.

7 снежня. 21.45

ГАВОРЫМ ПА-БЕЛАРУСКУ

Урокі А. М. Белакоза.

Гледачы пазнаёмяцца з экспазіцыяй Гудзевіцкага літаратурна - этнаграфічнага музея. Чарговы ўрок Белакоза правядзе ў зале з'ялак. Гаворка пойдзе не толькі пра назвы з'ялак, але і пра тое, як імі карысталіся нашы продкі.

8 снежня. 11.15

«ЗАПАВЕТ НА ДАЛЬНІ ШЛЯХ»

Прысвячаецца настаўніку музыкі А. А. Новікаву з г. Жодзіна. Яго споведзь дае падставы для роздуму і тым, хто ўпэўнены ў сваіх сілах, і тым, хто зняверыўся.

8 снежня. 20.00

ЛІТАРАТУРНЫ ТЭАТР

У. Скарыйнін. «Тры сустрэчы з Міхаілам Глінскім».

Інсцэніроўка апавядае пра славагавяду Міхаіла Глінскага. Падзеі адбываюцца на пачатку XVI стагоддзя.

У ролі Глінскага—артыст В. Галуза.

8 снежня. 22.40

АЛЯКСАНДР МАЛІНІН У ВІЦЕБСКУ

Прагучаць лепшыя песні артыста, адбудзецца гутарка са спеваком.

9 снежня. 16.15

А. АСТРОУСКІ. «ЖАНІЦЬБА БАЛЬЗАМІНАВА».

Спектакль вучэбнага тэатра БДТМІ. Рэжысёр - пастаноўшчык У. Забэла.

9 снежня. 19.20

ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ

Народны артыст БССР Г. Гарбук.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і савета Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускам мове.

Літаратура і Мастацтва

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ, Віталь ТАРАС — 33-19-65; аддзел літэратуры і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел інфармацыі: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел літэратуры: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылца на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэагуе.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ, Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.